

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Baudžiamosios justicijos katedra

Kristijono Povyliaus,
V kurso, baudžiamosios justicijos
studijų šakos studento

Magistro darbas

**TECHNINIŲ PRIEMONIŲ PAGALBA VYKSTANTIS
BAUDŽIAMASIS PROCESAS (NUOTOLINIS TYRIMAS IR
NAGRINĖJIMAS) – GALIMYBĖS IR RIBOJIMAI**
**Possibilities and Limitations of Criminal Procedure with the Help of Technical
Means (Remote Investigation and Hearing)**

Vadovas: doc. dr. Remigijus Merkevičius
Recenzentas: partnerystės doc. Gintaras Jasaitis

Vilnius
2022

ANOTACIJA IR PAGRINDINIAI ŽODŽIAI

Darbe tiriamas baudžiamasis procesas (ikiteisminis tyrimas ir bylos nagrinėjimas teisme), kuris vyksta pasitelkiant nuotolinio komunikavimo priemones (vaizdo ar garso konferencijas). Jame analizuojamos ne visos, bet tik pasirinkta dalis iš to kylančių, autoriaus nuomone ir pagal atliktų empirinių tyrimų rezultatus, aktualiausių problemų. Atsižvelgiant į baudžiamojo proceso paskirtį, siekiama nustatyti, kiek plačiai baudžiamajame procese darbe nagrinėjama atvejais gali būti naudojamos nuotolinio komunikavimo priemonės nedarant neigiamo poveikio proceso dalyvių teisėms ir teisingumo vykdymo kokybei.

Pagrindiniai žodžiai: nuotolinis tyrimas ir nagrinėjimas, nuotolinis baudžiamasis procesas, nuotolinė baudžiamoji justicija, virtualus teismo procesas, nuotolinė apklausa, vaizdo konferencija, garso ir vaizdo nuotolinio perdavimo priemonės.

The paper analyses the criminal process (pre-trial investigation and trial), which takes place through the remote communication (video or audio conferencing). It does not analyse all, but only a selected part of the most relevant issues arising from this, according to the author's opinion and the results of the empirical research carried out by the author. Taking into account the purpose of criminal proceedings, the aim is to determine to what extent the means of remote communication can be used in the cases covered by the thesis without adversely affecting the rights of the participants in the proceedings and the quality of justice.

Keywords: remote investigation and hearing, remote criminal proceedings, remote criminal justice, virtual trial, video conference, remote testimony, audiovisual transmission.

TURINYS

IŽANGA	2
1. TECHNINIŲ PRIEMONIŲ PAGALBA VYKSTANČIO BAUDŽIAMOJO PROCESO (NUOTOLINIO TYRIMO IR NAGRINĖJIMO) SAMPRATA	8
2. NUOTOLINIO TYRIMO IR NAGRINĖJIMO TEISINIS REGULIAVIMAS LIETUVOJE	10
2.1 Nuotolinio tyrimo ir nagrinėjimo teisinės galimybės Lietuvoje	10
2.2 Teisės aktuose vartojamų sąvokų nenuoseklumo problema	12
2.3 Sąvokos „garso ir vaizdo nuotolinio perdavimo priemonės“ reikšmės problema ..	12
3. KITŲ SOCIALINIŲ MOKSLŲ POŽIŪRIS Į BENDRAVIMĄ PER VAIZDO KONFERENCIJAS.....	14
4. NUOTOLINIO TYRIMO IR NAGRINĖJIMO PRIVALUMAI IR TRŪKUMAI... 17	
4.1 Privalumai	17
4.2 Trūkumai	23
5. PASIRINKTOS TEISINĖS NUOTOLINIO TYRIMO IR NAGRINĖJIMO PROBLEMOS.....	28
5.1 Advokato ir kliento susižinojimo slaptumas	28
5.2 Įtariamojo (kaltinamojo) teisės (pareigos) dalyvauti baudžiamajame procese užtikrinimas nuotoliniu būdu	34
5.2.1 Pirmosios instancijos teismo posėdis	34
5.2.2 Suėmimo skyrimas	42
5.3 Asmenų apklausos.....	47
5.3.1 Parodymų patikimumas ir išsamumas	47
5.3.2 Kaltinamojo teisė užduoti liudytojams klausimų	50
IŠVADOS	56
ŠALTINIŲ SĄRAŠAS	58
SANTRAUKA	71
SUMMARY	72
PRIEDAI.....	73

IŽANGA

Temos aktualumas. Nuotolinės komunikacijos priemonės baudžiamajame procese atskiriems proceso veiksmams atlikti pasitelkiamos jau bene pusšimtį metų. Pirmieji bandymai fiksuoti 1972 m., kuomet Jungtinių Amerikos Valstijų (JAV) Ilinojaus valstijos teismai pradėjo rengti užstato skyrimo posėdžius naudodamiesi vaizdo telefonu (Davis *et. al.*, 2015, p. 4). Lietuvoje galimybė šias priemones pasitelkti baudžiamajame procese pirmąkart įtvirtinta 2000-02-15. Tą dieną įsigaliojo senoji 1961 m. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso (Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas, 1961) pakeitimai, leidę genocidu, karo nusikaltimais kaltinamo asmens dalyvavimą pirmosios instancijos teisme užtikrinti nuotoliniu būdu, jeigu kaltinamasis dėl fizinės sveikatos būklės negali atvykti į teismą (Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso..., 2000). 2003-05-01 įsigaliojus naujam Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksui (Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas, 2000), jau nuo įsigaliojimo pradžios jame įtvirtinta galimybė garso ir vaizdo nuotolinio perdavimo priemonėmis apklausti liudytojus, kuriems taikomas anonimiškumas ar apsaugos nuo nusikalstamo poveikio priemonės. Ilgainiui įstatymų leidėjas galimybių naudoti šias priemones įtvirtindavo vis daugiau. Tačiau *status quo* visuomet išlikdavo vadinamasis situacinis (tam tikrais atvejais) nuotolinių garso ir vaizdo perdavimo priemonių naudojimas, t. y. buvo įtvirtintas baigtinis ir gana ribotas sąrašas atvejų, kai tai buvo galima (Zajančkauskienė, Jurka, 2021, p. 594).

Tačiau daug ką pakeitė COVID-19 pandemija. Jos pradžioje, siekiant apsaugoti žmonių gyvybes bei sveikatą, teisėsaugos institucijos, prokuratūros bei teismai buvo priversti riboti fizinius žmonių susibūrimus, todėl baudžiamieji procesai stojo (strigo). Tačiau net ir pandemijos sąlygomis teisingumo vykdymą reikėjo užtikrinti, todėl, saugant žmonių gyvybes bei sveikatą, baudžiamajame procese vis labiau imtos naudoti nuotolinio komunikavimo priemonės (vaizdo konferencijos, telefonai). Buvo atliekamos nuotolinės asmenų apklausos, organizuojami nuotoliniai teismo posėdžiai net ir teisės aktuose neįtvirtintais pagrindais. Įstatymų leidėjas šią teisinio pagrindo nebuvimo problemą išsprendė tik 2021-06-01, kuomet įsigaliojo Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 8² str. Šios normos priėmimas žymi lūžį nuotoliniame tyrime ir nagrinėjime, kadangi jame įtvirtinta galimybė, esant straipsnyje nustatytų sąlygų visumai, iš esmės bet kokius baudžiamojo proceso veiksmus atlikti per vaizdo konferencijas. Aptartą dinamiką iškalbingai iliustruoja skaičiai. Jeigu paskutiniiais ikipandeminiais metais – 2019 – Lietuvos teismai surengė 2612 nuotolinių teismo posėdžių, tai jau kitais – 2020 – tokių posėdžių

įvyko 14 838. Dar kitais šis skaičius beveik patrigubėjo – 2021 m. surengta 39 517 nuotolinių teismo posėdžių (Veiklos rezultatai, 2021, p. 90).

Tačiau nuotolinį komunikavimą užtikrinančių priemonių naudojimas baudžiamajame procese vertinamas nevienareikšmiškai. Dar 2004 m. teisės mokslininkė Anne Bowen Poulin atkreipė dėmesį, kad vaizdo konferencijų technologijų naudojimas baudžiamajame procese atneša ne tik privalumus, bet ir trūkumus (Poulin, 2004, 1166-1167). Pabrėžta, kad, norint ateityje plėsti šių priemonių naudojimą, būtina atlikti išsamesnius tyrimus apie jų poveikį teisingumo kokybei. COVID-19 pandemijos metu įgyta nuotolinio baudžiamojo proceso patirtis teisės mokslininkų vertinimo nepakeitė (Turner, 2021, p. 271). Kai kurie tyrimai, atlikti jau prasidėjus pandemijai, ypač pabrėžė tolimesnių *empirinių* tyrimų poreikį (Benninger *et. al.*, 2021, p. 171-172).

Nuotolinis baudžiamasis procesas nevienareikšmiškai vertinamas ir Lietuvoje. Pasak teisėjo Mindaugo Povilansko, vieni praktikai į nuotolinį baudžiamąjį procesą žiūri kaip į neišvengiamą pažangą, o kiti – skeptiškai, vadina „procesiniu chuliganizmu“ (Povilankas, 2021). M. Povilansko mintį patvirtina ir šio darbo tikslu atlikti empiriniai Lietuvos teisininkų nuomonės apie nuotolinį baudžiamąjį procesą tyrimai. Vieni teisininkai prieš tai kategoriškai nusiteikę ir netgi mano, kad tai yra „[g]raudus dabarties dalykas, tikėtina, liksiantis teisės istorikų darbams“. Tuo tarpu kiti mato itin plačias jo pritaikymo galimybes: *[n]uotolinis baudžiamasis procesas – neišvengiamas civilizacijos technologinės pažangos pritaikymas, reikšmingai mažinantis nereikalingą baudžiamosios teisės romantizmą, nukreiptą į klasikinio baudžiamojo proceso gyva organizavimą, pasireiškiantį nereikalingu proceso dalyvių pozantiškumu, priverstiniu teismo, kaip instituto, išjautimu (įtariamajam / kaltinamajam / liudytojui).*“ Tačiau daugumos nuomonė – ne tokia kategoriška. Pasak jų, nuotolinis procesas neturėtų dominuoti, tačiau tam tikrais atvejais gali pasitarnauti teisingumo vykdymui.

Nepaisant įvairių nuomonių, plėsti nuotolinį tyrimą ir nagrinėjimą vilioja. Ne vienas apklaustas Lietuvos teisininkas pažymėjo, kad „atpratinti“ teisininkus nuo jo bus sunku. Dominuoja pozicija, kad dėl to baudžiamasis procesas tampa efektyvesnis: taupomas laikas, pinigai, kiti resursai. Tačiau dalies mokslininkų bei teisininkų perspėjimai dėl galimai neigiamos įtakos teisingumo kokybei bei asmenų teisėms baudžiamajame procese neleidžia beatodairiškai nuotolinio tyrimo ir nagrinėjimo plėsti. Būtent ši konfrontacija ir lemia temos aktualumą.

Be to, dalis teisininkų mato poreikį peržvelgti Lietuvoje esantį nuotolinio tyrimo ir nagrinėjimo reguliavimą: „[j]eigu nebus tinkamo išsamaus reglamentavo, tokia situacija galima tik iš bėdos ir negalėtų tęstis neribotai.“ (apygardos teismo teisėjas). Pasak vieno

Lietuvos advokatų, „[n]uotolinio proceso galimybė turėtų likti ir popandeminiu periodu, tačiau reikėtų išgryninti jo panaudojimo galimybes“. Norint šias galimybes išgryninti, būtina išsami ir moksliška pagrįsta nuomonė dėl nuotolinio tyrimo ir nagrinėjimo poveikio baudžiamojo proceso kokybei.

Tikslas. Atsižvelgiant į baudžiamojo proceso paskirtį, siekiama nustatyti, kiek plačiai baudžiamajame procese darbe nagrinėjama atvejais gali būti naudojamos nuotolinio komunikavimo priemonės nedarant neigiamo poveikio proceso dalyvių teisėms ir teisingumo vykdymo kokybei. Darbo tikslas yra nukreiptas į ateitį, todėl praeityje egzistavusios praktikos (pvz., COVID-19 pandemijos metu) bus vertinamos tiek, kiek tai padės pasiekti pagrindinį šio darbo tikslą.

Uždaviniai. Darbo tikslui pasiekti keliami šie uždaviniai:

1. Išanalizuoti ir apibendrinti nuotolinio tyrimo ir nagrinėjimo sampratą;
2. Pristatyti nuotolinio tyrimo ir nagrinėjimo teisinį reguliavimą bei išnagrinėti su tuo susijusias pasirinktas problemas;
3. Pristatyti kitų ne teisinių socialinių mokslų tyrimų išvadas apie žmonių bendravimą per vaizdo konferencijas;
4. Nustatyti pagrindinius nuotolinio tyrimo ir nagrinėjimo privalumus bei trūkumus;
5. Išanalizuoti pasirinktas aktualiausias nuotolinio tyrimo ir nagrinėjimo sukeltas teises problemas ir pateikti galimus jų sprendimo būdus.

Darbo objektas. Darbe bus tiriamas baudžiamasis procesas (ikiteisminis tyrimas ir bylos nagrinėjimas teisme), kuris vyksta pasitelkiant nuotolinio komunikavimo priemones (vaizdo ar garso konferencijas). Dėl ribotos darbo apimties jame bus analizuojamos ne visos, bet tik pasirinkta dalis iš to kylančių, autoriaus nuomone ir pagal atliktų empirinių tyrimų rezultatus, aktualiausių problemų. Atsižvelgiant į perspektyvinį darbo tikslą, darbe nebus tiriama tiesiogiai COVID-19 nulemta baudžiamojo proceso problematika.

Tyrimo metodai. Darbe naudojami įprasti teisės tyrimų metodai: lingvistinis, sisteminis, įstatymų leidėjo ketinimų, teleologinis, lyginamasis. Lingvistinis metodas naudojamas atskleidžiant nuotolinio tyrimo ir nagrinėjimo sampratą, analizuojant teisės aktuose vartojamų sąvokų problematiką, aiškinant darbe aktualių teisės aktų nuostatas. Kadangi nuotolinis tyrimas ir nagrinėjimas nėra reglamentuojamas išsamiai, reikalavimai nuotoliniam procesui atskleidžiami pasitelkiant sisteminį metodą. Įstatymų leidėjo ketinimų metodas naudojamas aiškinantis, kokių tikslų įstatymų leidėjas siekė priimdamas konkrečias su nuotoliniu tyrimu ir nagrinėjimu susijusias teisės normas. Teleologinio metodo pagalba darbe atskleidžiamas svarbiausių baudžiamojo proceso taisyklių turinys.

Lyginamasis metodas daugiausiai pasitelkiamas poskyryje apie kaltinamojo teisę užduoti liudytojams klausimų, kadangi šios teisės turinį nuotolinio tyrimo ir nagrinėjimo metu siekiama atskleisti analizuojant JAV teismų praktiką bei teisės doktriną. Šio metodo pagalba taip pat lyginami duomenys, gauti atlikus empirinius, skirtingose jurisdikcijose praktikuojančių teisininkų nuomonių tyrimus apie nuotolinį tyrimą ir nagrinėjimą.

Darbe naudojami ir bendrieji socialinių mokslų metodai. Analizės metodo pagalba nuotolinis tyrimas ir nagrinėjimas suskaidomas į sudėtingas dalis, kurios vėliau nagrinėjamos atskirai. Abstrakcijos metodas svarbus pateikiant nuotolinio tyrimo ir nagrinėjimo sampratą. Be to, jis, kartu su dedukcijos bei sintezės metodais, naudojamas išskiriant svarbiausius baudžiamojo proceso taisyklių turinio elementus, iš jų išvedant nuotoliniam tyrimui ir nagrinėjimui taikytinas taisykles bei pateikiant galimus jų įgyvendinimo būdus.

Darbe pasitelkti ir empiriniai tyrimo metodai. Pirmiausia, kokybinis interviu metodas, kurio pagalba, apklausus 11 Lietuvos baudžiamojo proceso praktikų (prokurorų, advokatų, teisėjų, ikiteisminio tyrimo pareigūnų - tyrėjų), buvo siekiama nustatyti aktualiausias tyrimo kryptis bei susipažinti su šių asmenų nuomone apie nuotolinį tyrimą ir nagrinėjimą (apie interviu tyrimo metodiką plačiau žr. Priede Nr. 1). Po to buvo atliktas kiekybinis anketinis tyrimas, kuriuo buvo siekiama išsiaiškinti baudžiamajame procese praktikuojančių Lietuvos teisininkų nuomonę apie nuotolinį tyrimą ir nagrinėjimą (apklausti 104 teisininkai: prokurorai, advokatai, teisėjai) (apie anketinio tyrimo metodiką plačiau žr. Priede Nr. 2).

Darbo originalumas. Lietuvoje nuotolinis tyrimas ir nagrinėjimas dar nėra išsamiai iširtas reiškiny. Vienas pirmųjų šią problemą analizavo Linas Belevičius. Šiai temai jis skyrė dalį savo 1999-2005 m. rengtos daktaro disertacijos „Techninių priemonių naudojimo baudžiamajame procese teoriniai pagrindai ir reglamentavimas“. Konkrečiai, 2.2 skyrių („Apklausa, akistatos, parodymo atpažinti atlikimo garso ir vaizdo nuotolinio perdavimo priemonėmis reglamentavimas“). Taip pat L. Belevičius kartu su R. Jurka 2007 m. publikavo straipsnį „Proceso veiksmų atlikimo garso ir vaizdo nuotolinio perdavimo priemonėmis galimybės“. Lyginant su šiuo darbu, aptartų tyrimų aktualumas yra išblėsus dėl sparčios technologijų plėtros bei ilgainiui, o ypač – COVID-19 pandemijos metu, sukauptos praktinės nuotolinio tyrimo ir nagrinėjimo patirties. Lietuvos teisės doktrinoje iki pandemijos taip pat nagrinėti tam tikri siauri nuotolinio tyrimo ir nagrinėjimo aspektai. Pvz., Rima Ažubalytė (Ažubalytė, 2011) bei Dovilė Murauskienė (Murauskienė, 2017) dėmesio skyrė nuotolinėms nepilnamečių asmenų apklausoms. Tuo tarpu šis darbas apims kur kas daugiau nuotolinio tyrimo ir nagrinėjimo aspektų.

Po COVID-19 pandemijos pradžios Lietuvoje nuotolinis baudžiamasis procesas vėl sulaukė dėmesio. Paminėtinas Jolantos Zajančauskienės ir Raimundo Jurkos 2021 m. publikuotas straipsnis „Teisė į teisingą bylos nagrinėjimą: nuotoliniai procesai“. Taip pat – Vilniaus universiteto Teisės fakulteto studentų Arno Malakausko ir Ramintos Matulytės 2021 m. straipsnis „Nuotolinio teismų darbo Lietuvoje galimybės ir perspektyvos“. Tačiau šie darbai, priešingai nei šis, neapima ikiteisminio tyrimo stadijos, taip pat apsiriboja svarbiausių nuotolinio nagrinėjimo problemų įvardijimu bei apžvelgimu, o ne išsamia jų analize. Darbo autoriui nepavyko aptikti panašia tema per paskutinius 5-erius metus Lietuvoje parašytų magistro baigiamųjų darbų.

Ši tema populiarnesnė tarp užsienio teisės mokslininkų, o ypač – JAV. Paminėjimo verti šie moksliniai straipsniai: 2004 m. A. B. Poulin „Kriminalinė justicija ir vaizdo konferencijų technologija: nuotolinis kaltinamasis“ („Criminal Justice and Videoconferencing Technology: the Remote Defendant“), 2002 m. J. I. Turner „Nuotolinė kriminalinė justicija“ („Remote Criminal Justice“). Itin svarbus vienas didžiausių šia tema empirinių tyrimų, kurį atliko Stanfordo universiteto mokslininkų grupė – T. Benninger, C. Colwell, D. Mukamal, ir L. Plachinski – 2021 m. publikuotas „Virtualus teisingumas? Nacionalinė studija, analizuojanti perėjimą prie nuotolinio kriminalinio teismo“ („Virtual Justice? A National Study Analyzing the Transition to Remote Criminal Court“).

Tema sulaukia dėmesio ir Europoje. Paminėtinas 2017 m. Jungtinėje Karalystėje Penelope Gibbs atliktas tyrimas „Kaltinamieji vaizdo įrašuose – konvejerinis teisingumas ar prieigos revoliucija?“ („Defendants on video – conveyor belt justice or a revolution in access?“), nevyriausybinės organizacijos „Fair Trials“ 2020 m. publikuotas tyrimas „Užrakintas teisingumas Europoje“ („Justice under lockdown in Europe“).

Tačiau šiuose užsienyje atliktuose tyrimuose neatsižvelgiama į situaciją Lietuvoje, dalis jų analizuoja tik tam tikrus siaurus nuotolinio baudžiamojo proceso aspektus, apsiriboja tik teismo nagrinėjimo stadija, koncentruojasi į COVID-19 pandemijos laikotarpį.

Svarbiausi šaltiniai. Darbe plačiai remiamasi įvairiais teisės šaltiniais: tarptautiniais, regioniniais, Europos Sąjungos, užsienio valstybių, Lietuvos. Išskirtinis dėmesys teko Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencijai bei ją aiškinančiai Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijai. Šių šaltinių pagalba buvo atskleistas svarbiausių asmens baudžiamajame procese turimų teisių turinys. Ne mažiau svarbūs buvo Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas, kadangi būtent jis yra pagrindinis nuotolinį tyrimą ir nagrinėjimą Lietuvoje reguliuojantis teisės šaltinis, bei aktualias jo nuostatas aiškinanti Lietuvos teismų praktika.

Išskirtinis dėmesys darbe teko JAV teismų praktikai, o ypač – teisės doktrinai, kadangi šioje šalyje tiek teismai, tiek teisės doktrina yra išsamiausiai analizavę su nuotoliniu tyrimu ir nagrinėjimu susijusius klausimus. Atskiro paminėjimo vertos mokslininkės A. B. Poulin (jos darbas buvo svarbus nagrinėjant kaltinamojo dalyvavimo užtikrinimą baudžiamajame procese nuotoliniu būdu), J. I. Turner (išanalizavusi ir apibendrinusi itin daug šaltinių apie nuotolinį baudžiamąjį procesą). Pristatant svarbiausias kitų ne teisės socialinių mokslų įžvalgas svarbiausias šaltinis buvo kolektyvinis Lisa Bailey Vavonese, Elizabeth Ling, Rosalie Joy ir Samantha Kobor darbas „Kaip vaizdo įrašas keičia pokalbį: socialinių mokslų tyrimai apie bendravimą per vaizdo įrašus ir jų poveikis kriminaliniams teismams“ („How Video Changes the Conversation: Social Science Research on Communication Over Video and Implications for the Criminal Courtroom“). Susipažinti, kaip nuotolinis tyrimas ir nagrinėjimas pasireiškia praktikoje JAV, itin padėjo Stanfordo universiteto mokslininkų grupės – T. Benninger, C. Colwell, D. Mukamal, ir L. Plachinski – 2021 m. publikuotas empirinis tyrimas „Virtualus teisingumas? Nacionalinė studija, analizuojanti perėjimą prie nuotolinio kriminalinio teismo“ („Virtual Justice? A National Study Analyzing the Transition to Remote Criminal Court“).

Kontinentinės teisės tradicijos mokslininkų bei praktikų požiūrį į nuotolinį baudžiamąjį procesą daugiausiai padėjo atskleisti Europos baudžiamosios teisės advokatų asociacijos, mokslininko bei advokato Remigijaus Merkevičiaus publikacijos. Jų įžvalgas papildė šio darbo autoriaus atliktų empirinių tyrimų metu gauti Lietuvos teisininkų, praktikuojančių baudžiamajame procese, atsakymai.

1. TECHNINIŲ PRIEMONIŲ PAGALBA VYKSTANČIO BAUDŽIAMOJO PROCESO (NUOTOLINIO TYRIMO IR NAGRINĖJIMO) SAMPRATA

Norint pasiekti darbo tikslą, būtina apibrėžti „nuotolinio tyrimo ir nagrinėjimo“ sampratą (t. y. ką ši sąvoka reiškia). Nuotolinis tyrimas ir nagrinėjimas yra baudžiamojo proceso vyksmas, užtikrinamas telekonferencijų technologijų pagalba, kurio tikslas – sudaryti sąlygas baudžiamojo proceso dalyviams tarpusavyje realiu laiku bendrauti nebūnant vienoje vietoje. Telekonferencija yra pokalbis tarp dalyvių, esančių įvairiose vietose, naudojantis telekomunikacijų galimybėmis (Valiukėnas *et. al.*, 2004).

Paprastai baudžiamajame procese nuotolinis tyrimas ir nagrinėjimas vyksta per **vaizdo konferencijas**. Tai yra sistema, kai dvi ar daugiau vietų, kurių kiekvienoje yra vaizdo kamera ir ekranas, yra sujungtos tinklu, kad kiekvienos vietoje esantys dalyviai galėtų matyti ir girdėti savo kolegas, esančius kitose vietose (Butterfield, *et. al.*, 2016). Baudžiamajame procese naudojamos dviejų tipų vaizdo konferencijos: dvipusės ir vienpusės (Abu, 2020, p. 310). Dvipusė technologija leidžia abejose ryšio pusėse esantiems asmenims vienas kitą realiu laiku girdėti ir matyti (pvz., liudytojas, nesantis teismo salėje, teisiamojo posėdžio metu tiesiogiai vaizdo ryšiu apklausiamas teismo bei kitų proceso dalyvių: liudytojas tiesiogiai girdi ir mato teismą, kitus proceso dalyvius, o pastarieji girdi ir mato patį liudytoją). Tuo tarpu vienpusė technologija suteikia tik vienpusio garso ir vaizdo perdavimo galimybę. Lietuvoje taip gali būti apklausiami nepilnamečiai liudytojai bei nukentėjęsiai pas ikiteisminio tyrimo teisėją ir teismo nagrinėjimo metu (BPK 186 str., 280 str. ir 283 str.). Taikant šį metodą, nukentėjęsysis ar liudytojas fiziškai yra teismo pastate, tačiau kitoje patalpoje, o ne teismo posėdžių salėje, ir būdamas šioje patalpoje jis duoda parodymus, o vaizdas tiesiogiai rodomas per teismo posėdžių salėje esantį televizorių (Murauskienė, 2017, p. 210). Tačiau patys apklausiami asmenys teismo salės nemato ir ten esančių asmenų negirdi. Apibūdinti šį – vaizdo konferencijų – reiškinį naudojamos įvairios tos pačios reikšmės sąvokos. Pvz., Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekse (toliau - BPK) vartojamos tokios sąvokos kaip „informacinės ir elektroninių ryšių technologijos (per vaizdo konferencijas)“ (BPK 8² str.) bei „garso ir vaizdo nuotolinio perdavimo priemonės“ (BPK 43 str.). Jungtinėje Karalystėje – „tiesioginis vaizdo ryšys“ (angl. *live video link*) (*Coronavirus Act 2020*). EŽTT jurisprudencijoje – „vaizdo komunikacijos sistema“ (angl. *video communication system*) (*Golubev prieš Rusiją*, 2006), „vaizdo ryšys“ (angl. *video link*) (*Valyuzhenich prieš Rusiją*, 2019).

Baudžiamojo proceso metu taip pat galimos **garso (telefoninės) konferencijos**. Tai yra telekonferencija, kurios dalyviai naudojami bendru garso kanalu (Dagienė, Jevsikova, 2016), tačiau vienas kito nemato. Tokią galimybę, pvz., suteikia Europos Parlamento ir tarybos direktyva 2014/41/ES dėl Europos tyrimo orderio baudžiamosiose bylose (Europos Parlamento ir tarybos direktyva..., 2014) (ETO direktyva). Jos 25 str. numato, kad tam tikrais atvejais liudytojas arba ekspertas, esantis kitos valstybės narės teritorijoje, gali būti apklaustas naudojant telefoninę konferenciją. Šiam reiškiniui apibūdinti taip pat vartojamos įvairios sąvokos: „garso konferencija“, „telefoninė konferencija“, „tiesioginis garso ryšys“ (angl. *live audio link*) (*Coronavirus Act 2020*).

Praktikoje taip pat vartojami abu reiškiniai – tiek vaizdo, tiek garso konferencijas – apimantys terminai. Pvz., „nuotolinis būdas“, „nuotolinis ryšys“, „nuotolis“, „nuotolinis procesas“, „nuotolinis posėdis“, „nuotolinė apklausa“, „nuotolinio komunikavimo priemonės“, „telekonferencija“ ir pan. Tačiau dažniausiai šios sąvokos naudojamos apibūdinti vaizdo konferencijoms dėl jų paplitimo praktikoje.

Nuotolinis tyrimas ir nagrinėjimas apima tiek visiškai nuotoliniu būdu, tiek mišriu nuotoliniu būdu vykstančius proceso veiksmus. Visiškai nuotolinis būdas yra tuomet, kada visi proceso veiksmuose dalyvaujantys asmenys jame dalyvauja vaizdo ar garso konferencijų pagalba. Mišrus nuotolinis būdas - kada dalis proceso veiksmuose dalyvaujančių asmenų jame dalyvauja gyvai teismo posėdžių salėje ar kitoje oficialioje darbo vietoje, o kita dalis (bent vienas) – nuotoliniu būdu.

Taigi, apibendrinant, nuotolinis tyrimas ir nagrinėjimas yra baudžiamojo proceso vyksmas, užtikrinamas vaizdo arba garso konferencijų (telekonferencijų) technologijų pagalba, kurio tikslas – sudaryti sąlygas baudžiamojo proceso dalyviams tarpusavyje realiu laiku bendrauti nebūnant vienoje vietoje.

2. NUOTOLINIO TYRIMO IR NAGRINĖJIMO TEISINIS REGULIAVIMAS LIETUVOJE

Šioje dalyje bus aptartas teisinis reguliavimas Lietuvoje, suteikiantis galimybę baudžiamojo proceso veiksmus atlikti nuotoliniu būdu. Taip pat bus aptartos dvi su tuo susijusios problemos: 1) teisės aktuose vartojamų sąvokų nenuoseklumo problema; 2) sąvokos „garso ir vaizdo nuotolinio perdavimo priemonės“ reikšmės problema.

2.1 Nuotolinio tyrimo ir nagrinėjimo teisinės galimybės Lietuvoje

Šiuo metu Lietuvoje nuotolinio tyrimo ir nagrinėjimo galimybes įtvirtina vienas nacionalinis (BPK) bei keletas tarptautinių teisės aktų. BPK šią galimybę žymi dvi sąvokos: „garso ir vaizdo nuotolinio perdavimo priemonės“ (pvz., BPK 43 str.) ir „informacinių ir elektroninių ryšių technologijos (per vaizdo konferencijas)“ (BPK 8² str.).

Sąvoka „garso ir vaizdo nuotolinio perdavimo priemonės“ BPK žymi taip vadinamą situacinį (tam tikrais atvejais) šių priemonių naudojimą (Zajančkauskienė, Jurka, 2021, p. 594), t. y., tai yra baigtinis sąrašas konkrečių atvejų, kada nuotolinis tyrimas ir nagrinėjimas yra galimas. Garso ir vaizdo nuotolinio perdavimo priemonėmis galima užtikrinti vertėjo dalyvavimą procese (BPK 43 str.), suimtojo dalyvavimą teismo posėdyje sprendžiant tam tikrus suėmimo klausimus (BPK 127 str. 6 d., 130 str. 1 d., 233 str. 5 d.). Tiek ikiteisminio tyrimo (išskyrus pas ikiteisminio tyrimo teisėją), tiek teismo nagrinėjimo metu atlikti apklausą liudytojo, kuriam taikomos apsaugos nuo nusikalstamo poveikio priemonės arba kuris dėl kitų svarbių priežasčių negali atvykti į apklausą (BPK 183 str. 4 d. ir 279 str. 6 d.); teismo nagrinėjimo metu apklausti liudytoją, kuriam taikomas anonimiškumas (BPK 282 str. 4 d.); ikiteisminio tyrimo metu atlikti apklausą įtariamojo, kuris negali atvykti į apklausą arba yra laikomas areštinėje, kardomojo kalnimo ar pataisos įstaigoje (BPK 188 str. 7 d., 189 str. 6 d.); užtikrinti kaltinamojo, kuris negali atvykti į teismą, kuriame nagrinėjama byla, arba kuris yra laikomas areštinėje, kardomojo kalnimo ar pataisos įstaigoje, dalyvavimą teismo posėdyje teismo nagrinėjimo metu (BPK 246 str. 1 d.); apklausti ekspertą, kuomet nėra galimybių jo apklausti teismo posėdyje (BPK 285 str.). Jis taip teismo posėdyje tokiu būdu gali perskaityti ekspertizės aktą bei atsakyti į nagrinėjimo teisme dalyvių klausimus (BPK 286 str. 5 d.). Galiausiai, BPK taip pat leidžia užtikrinti nuteistojo, išteisintojo, asmens, kuriam byla nutraukta, taip pat asmens, kuriam paskirtos ar nepaskirtos priverčiamosios medicinos priemonės, dalyvavimą teismo posėdyje kasacinės instancijos teisme (BPK 375 str. 4 d.).

„Informacinių ir elektroninių ryšių technologijos (per vaizdo konferencijas)” yra kita BPK vartojama sąvoka, žyminti nuotolinio baudžiamojo proceso galimybę. Terminas vartojamas nuo 2021-06-01 galiojančiame BPK 8² str., kurio priėmimą lėmė COVID-19 pandemija. Šis straipsnis, esant jame nurodytų sąlygų visumai, leidžia vaizdo konferencijų pagalba atlikti iš esmės bet kokius baudžiamojo proceso veiksmus, jeigu tik tai yra įmanoma. Pirmojoje straipsnio dalyje numatytos sąlygos, kurių visetui esant proceso veiksmas *ikiteisminio tyrimo* metu gali būti atliekamas vaizdo ryšiu. Konkrečiai, tai turi būti 1) išimtinis atvejis; 2) neįmanoma užtikrinti ikiteisminio tyrimo atlikimo įprasta tvarka; 3) yra tam tinkamos techninės galimybės; 4) pagrįstai manoma, kad tokiu būdu ikiteisminį tyrimą bus galima atlikti greičiau. Proceso dalyvio, su kuriuo atliekamas veiksmas, nesutikimas stabdo veiksmo atlikimą tik tuomet, jeigu prokuroras ar ikiteisminio tyrimo pareigūnas tokį nesutikimą pripažįsta pagrįstu. Antroji dalis nustato sąlygas, kuomet *bylos nagrinėjimą ir asmenų dalyvavimą teismo posėdyje* galima užtikrinti nuotoliniu būdu. Keturios jų sutampa su sąlygomis dėl proceso veiksmų atlikimo ikiteisminiame tyrime. Tačiau yra dvi papildomos: 5) tai netrukdyt išsamiai ir objektyviai ištirti visas bylos aplinkybes; 6) bus užtikrintos proceso dalyvių teisės. Šiuo atveju proceso dalyvio nesutikimas, priešingai nei ikiteisminio tyrimo metu, nuotolinį būdą teisme daro negalimą.

Nuotolinio tyrimo ir nagrinėjimo galimybės taip pat numato Lietuvoje galiojantys tarptautiniai teisės aktai. 1959 m. Europos konvencijos dėl savitarpio pagalbos baudžiamosiose bylose Antrojo papildomo protokolo (Europos konvencijos dėl savitarpio..., 1959) 9 str. numato galimybę vaizdo konferencijos būdu apklausti liudytoją, ekspertą, įtariamąjį ir kaltinamąjį, esantį kitos konvencijos šalies teritorijoje. Konvencijos 10 str. suteikia galimybę liudytoją ar ekspertą apklausti telefonu. Beveik analogiškas galimybes (išskyrus dėl įtariamojo) numato ir kitas tarptautinis teisės aktas – 2000 m. Konvencija dėl Europos Sąjungos valstybių narių savitarpio pagalbos baudžiamosiose bylose, kurią pagal Europos Sąjungos sutarties 34 straipsnį patvirtino Taryba (10 ir 11 str.) (Konvencija dėl Europos Sąjungos valstybių..., 2000). Nuotolinio tyrimo ir nagrinėjimo galimybę taip pat numato ir keli Europos Sąjungos sudaryti susitarimai su kitomis valstybėmis. Konkrečiai, tai susitarimai dėl savitarpio teisinės pagalbos tarp Europos Sąjungos ir Jungtinių Valstijų (Susitarimas dėl savitarpio teisinės..., 2003) (6 str.), Japonijos (Europos Sąjungos ir Japonijos..., 2010) (16 str.).

2.2 Teisės aktuose vartojamų sąvokų nenuoseklumo problema

Kaip aptarta, BPK vartojamos skirtingos sąvokos, žyminčios nuotolinio tyrimo ir nagrinėjimo galimybes: „garso ir vaizdo nuotolinio perdavimo priemonės“ bei „informacinių ir elektroninių ryšių technologijos (per vaizdo konferencijas)“. Teisinės technikos požiūriu skirtingų sąvokų vartojimas yra pateisinamas, jeigu jomis žymimi skirtingi reiškiniai. Tačiau skirtingų sąvokų vartojimas tame pačiame teisės akte tam pačiam reiškiniui apibūdinti yra vengtinas. Priešingu atveju, teisės aktas būtų ne toks aiškus, suprantamas.

Šiuo atveju aptariamos sąvokos yra tapačios pagal reikšmę. Terminas „informacinių ir elektroninių ryšių technologijos (per vaizdo konferencijas)“ BPK atsirado tik nuo 2021-06-01, kuomet įsigaliojo 8² str. Įstatymo, kuriuo BPK buvo papildytas šiuo straipsniu, aiškinamajame rašte, nurodoma, kad šio papildymo tikslas – „<...> sudaryti galimybę ikiteisminio tyrimo metu atliekamus veiksmus vykdyti ir baudžiamųjų bylų nagrinėjimo posėdžius organizuoti naudojant garso ir vaizdo nuotolinio perdavimo priemones, <...>“ (Aiškinamasis raštas dėl Lietuvos..., 2020). Taigi, sąvokos „informacinių ir elektroninių ryšių technologijos (per vaizdo konferencijas)“ bei „garso ir vaizdo nuotolinio perdavimo priemonės“ reiškia tą patį.

Atsižvelgiant į teisinės technikos reikalavimus, aptariamus terminus BPK derėtų suvienodinti. Dėl ribotos darbo apimties konkretaus termino vartojimo klausimas aptartas nebus.

2.3 Sąvokos „garso ir vaizdo nuotolinio perdavimo priemonės“ reikšmės problema

Kita su nuotolinį baudžiamąjį procesą žyminčiomis sąvokomis susijusi problema yra termino „garso ir vaizdo nuotolinio perdavimo priemonės“ dviprasmiškumas. Nors lingvistiškai sąvokos reikšmė gali atrodyti aiški, tačiau sisteminė teisės aktų analizė bei praktika rodo priešingai. Nėra aišku, ar ši sąvoka apima priemones, kurios vienu metu perduoda tiek vaizdą, tiek garsą (t. y., vaizdo konferencijos), ar apima ir priemones, kurios perduoda tik garsą (telefoninės konferencijos).

Lingvistinė sąvokos „garso ir vaizdo nuotolinės perdavimo priemonės“ struktūra (jungtukas „ir“) rodo, kad sąvoka apima tik tas priemones, kurios tuo pat metu perduoda tiek garsą, tiek vaizdą. Analogišką išvadą galima padaryti ir vertinant BPK 8² str. vartojamą sąvoką „informacinių ir elektroninių ryšių technologijos (per vaizdo konferencijas)“.

Skiausteliuose įvedamas patikslinimas (vaizdo konferencijos) rodo, kad įstatymų leidėjas ketino leisti naudoti tik tas priemones, kurios vienu metu perduoda tiek garsą, tiek vaizdą.

Tačiau sisteminis teisės aktų aiškinimas leidžia daryti ir kitokią išvadą. ETO direktyvoje numatyta, kad tam tikrais atvejais valstybė gali išduoti Europos tyrimo orderį su prašymu, kad liudytojas arba ekspertas, esantis kitos valstybės narės teritorijoje, būtų apklaustas naudojant telefoninę konferenciją (25 str.), t. y., tik garso perdavimo priemonę. Tuo tarpu Lietuvos Respublikos įstatyme dėl Europos Sąjungos valstybių narių sprendimų baudžiamosios bylose tarpusavio pripažinimo ir vykdymo (Lietuvos Respublikos įstatymas dėl..., 2014), į kurį perkelta ETO direktyva, numatyta galimybė apklausti asmenį tik „garso ir vaizdo nuotolinio perdavimo priemonėmis“ (57 str.). Tad galimybė apklausti telefonu ar, pvz., garso perdavimo priemonėmis nenumatyta. Atsižvelgiant į tai, neaišku, ar ETO direktyva į nacionalinę teisę buvo perkelta netinkamai (nenumatant galimybės apklausti telefonu), ar įstatymų leidėjas laiko, kad „vaizdo ir nuotolinės perdavimo priemonės“ apima tiek vaizdą ir garsą, tiek ir tik garsą perduodančias priemones.

Toks dviprasmiškumas sumaištis įneša ir praktikoje. Fiksuojama, kad ypač COVID-19 pandemijos metu ikiteisminio tyrimo metu buvo atliekamos telefoninės asmenų apklausos (Leonaitė, 2021, p. 59). Taip pat ir teismai kartais sąvoką interpretuoja kaip apimančią ir tas priemones, kurios gali perduoti tik garsą. Pvz., vienoje byloje Vilniaus apygardos teismas padarė išvadą, kad „<...> įstatymas nereikalauja nuotolinės liudytojo apklausos metu būtinai naudoti vaizdo nuotolinio perdavimo priemones“ bei pripažino, kad liudytojo apklausa teisme naudojant tik garso nuotolinio perdavimo priemones buvo teisėta (Vilniaus apygardos teismo 2021-02-23 nutartis baudžiamojoje byloje).

Taigi, nors lingvistiškai sąvokos „garso ir vaizdo nuotolinio perdavimo priemonės“ reikšmė yra aiški, tačiau sisteminė teisės aktų analizė bei praktika rodo, kad taip nėra. Jeigu įstatymų leidėjas mano, kad baudžiamajame procese turėtų būti galima veiksmus atlikti tik garso nuotolinio perdavimo priemonėmis, tai turėtų tiesiogiai įtvirtinti teisės aktuose. Jeigu ne, belieka tikėtis Lietuvos Aukščiausiojo Teismo (LAT) išaiškinimo, kuriame būtų nedviprasmiškai konstatuota, kad sąvoka „garso ir vaizdo nuotolinio perdavimo priemonės“ apima tik tas priemones, kurios vienu metu gali perduoti tiek garsą, tiek vaizdą.

3. KITŲ SOCIALINIŲ MOKSLŲ POŽIŪRIS Į BENDRAVIMĄ PER VAIZDO KONFERENCIJAS

Vaizdo konferencijos plačiai naudojamos ne tik teismo procesuose, bet ir kitose gyvenimo srityse. Jų pirminis tikslas – palengvinti asmenų tarpusavio bendravimą. Siekiant pasiekti darbo tikslus – nustatyti vaizdo konferencijų panaudojimo galimybes ir ribojimus baudžiamajame procese – būtina aptarti, kaip asmenų bendravimą ši priemonė keičia apskritai. Tą vertina tokie mokslai kaip psichologija ir sociologija. Dėl ribotos darbo apimties nėra aptariami analogiški tyrimai apie bendravimą per telefonines konferencijas, kadangi jų reikšmė baudžiamajame procese - gerokai mažesnė.

Moksliniai tyrimai vaizdo komunikacijos srityje rodo, kad bendravimą naudojant vaizdo konferencijas galima analizuoti trimis skirtingais aspektais. Pirmasis – pagrindiniai pokalbio procesai. Konkrečiai, tai suvokimas (t. y., kokią nuomonę kiti susidaro apie asmenį, matydami jo atvaizdą ekrane), išitraukimas (paties asmens patirtis), sprendimų priėmimas (bendravimo rezultatas). Antrasis – fiziniai faktoriai, lemiantys skirtumus tarp bendravimo gyvai bei bendravimo vaizdo ryšiu. Tai yra neverbaliniai bendravimo aspektai (pvz., akių kontaktas, kūno kalba, balso tonas). Trečias aspektas – asmeniniai, tarpasmeniniai faktoriai ar faktoriai, būdingi konkrečiai sąveikai. Pavyzdžiui, asmenų tarpusavio pažintis, kalbos ar technologijų įgūdžiai, bendravimo trukmė (Vavonese, *et. al.*, 2020, p. 2). Šie trys aspektai bus aptarti toliau.

Neverbalinio bendravimo poveikis suvokimui. Bendravimas naudojant neverbalinius signalus turi įtakos tam, kaip mes vertiname kitus ir kaip mus vertina kiti. Suvokimui įtakos turi akių kontaktas, kūno kalba, balso tonas (Vavonese, *et. al.*, 2020, p. 3).

Akių kontaktas. Žmogaus žvilgsnis yra svarbus tarpasmeninės informacijos perteikėjas. Žmonės šią informaciją supranta intuityviai ir naudoja vertindami kitus. Bendraujant gyvai, dažnas akių kontaktas sudaro įspūdį, kad asmuo yra dėmesingasis, draugiškas, nusiteikęs bendradarbiauti, pasitikintis savimi, subrendęs, nuoširdus (Jaklič, *et. al.*, 2017 cituota Vavonese, *et. al.*, 2020, p. 4). Priešingai, asmuo, vengiantis akių kontakto, vertinamas kaip besiginantis, išsisukinėjantis (Kleck, Nuessle, 1968 cituota Whittaker, 2002, p. 27-28). Žemyn nuleistas žvilgsnis gali demonstruoti nuobodulį, apgaulę (Nguyen, Canny, 2009, p. 424). Bendraujant per vaizdo konferenciją naudojant įprastas technologijas akių kontaktas – neįmanomas (Slovák, 2007). Ši problema vadinama „žvilgsnio klaida“ (angl. *gaze error*). Prarandama galimybė ne tik perduoti tam tikrus komunikacinius signalus, tačiau kyla ir rizika, kad asmuo perduos signalus, kurių nė neketino: nuleistos akys, žvilgsnis į šoną ar

pan. pakeičia tiesioginį akių kontaktą (Nguyen, Canny, 2009, p. 424). Tad gali įvykti miskomunikacija.

Kūno kalba. Lyginant su kitais žmonių komunikacijos būdais (pvz., telefonu), bendravimas gyvai atskleidžia daugiausiai stebėtinų detalių, įskaitant ir kūno kalbą (pvz., laikysena, rankų gestai, veido išraiškos), kurios gali padėti suprasti pašnekovą (Slovák, 2007). Kūno kalba – svarbi kuriant pasitikėjimą ir empatiją tarp pašnekovų (Nguyen, Canny, 2009 cituota Vavonese, *et. al.*, 2020, p. 5). Kaip ir žvilgsnis, veido išraiškos gali perteikti daug informacijos: demonstruoti dėmesį ir susidomėjimą, nesutikimą, signalizuoti norą pasisakyti (Slovák, 2007). Pasitaikantys techniniai vaizdo konferencijų trukdžiai gali neigiamai paveikti bendravimą. Pvz., kad ir nedidelis atsilikimas tarp asmens judesio ir jo atvaizdavimo ekrane pašnekovui gali sutrikdyti veiksmingą neverbalinių signalų naudojimą. Veido išraiškos, rankų gestai trunka trumpai, todėl dėl šio vėlavimo gali būti prarasti (Slovák, 2007 cituota Vavonese, *et. al.*, 2020, p. 6). Be to, jų gali nesimatyti dėl netinkamo kameros kampo, apšvietimo (Nguyen, Canny, 2009 cituota Vavonese, *et. al.*, 2020, p. 6). Kai pokalbio metu pašnekovai mato vienas kito viršutinę kūno dalį, liemenį, jie geriau vienas kitą supranta, o pokalbis atrodo natūralesnis (Nguyen, Canny, 2009, p. 425). Tačiau tada ne taip gerai matosi veido išraiškos, kadangi asmenys sėdi toliau nuo kameros (Vavonese, *et. al.*, 2020, p. 6).

Balso tonas. Asmenys emocijas dažnai reiškia pasitelkdami aukštą ar žemą balso toną. Vaizdo konferencijų metu šie skirtingi tonai gali būti pilnai neperduoti, kadangi vaizdo konferencijų technologijų dizainas paprastai sutelkiamas į vidutinio diapazono dažnius (Davis *et. al.*, 2017, p. 5-6).

Asmeninių ir tarpasmeninių veiksmių poveikis suvokimui ir įsitraukimui bei iš to išplaukiantis poveikis sprendimų priėmimui. Suvokimą, įsitraukimą, sprendimų priėmimą gali veikti ne tik kūno kalba, žvilgsnis ar balso tonas, bet ir kiti faktoriai. Pvz., asmenų technologiniai įgūdžiai, pašnekovų tarpusavio pažintis, pokalbio trukmė.

Suvokimą lemiantys veiksniai. Empatiją lengviau sukurti tarp pažįstamų asmenų ar bendraujant ilgesnį laikotarpį. Taigi, nuotolinis bendravimas yra mažiausiai palankus nepažįstamiesiems, kurie bendrauja trumpų vaizdo skambučių metu (Vavonese, *et. al.*, 2020, p. 7). Pvz., 2007 m. psichologijos mokslininkas Chris Fullwood atliko tyrimą apie įspūdžio susiformavimą lygindamas bendravimą gyvai su vaizdo konferencija. Nustatė, kad asmenys, kurie prieš tyrimą buvo nepažįstami, vertino savo pokalbio partnerius palankiau tais atvejais, kuomet bendravo su jais gyvai, o ne vaizdo skambučiu. Toks rezultatas galimai iš dalies siejamas ir su negalėjimu užmegzti akių kontaktą (Fullwood, 2007 cituota Vavonese, *et. al.*, 2020, p. 7). „Google“ nuotolinių darbuotojų tyrimas parodė,

kad gyvi susitikimai šalia nuotolinių susitikimų buvo itin svarbūs veiksmingam bendradarbiavimui ir komunikacijai. Tyrimo dalyviai pabrėžė, kad pirminiai gyvi susitikimai yra veiksmingesni tiek užmezgant naujus darbinius santykius, tiek juos palaikant. Darbuotojai pabrėžė „pablogėjusią patirtį“, kuomet dalyvių vaizdo konferencijoje padaugėdavo: dalyviams buvo sunkiau įžiūrėti veido išraiškas, skaityti kūno kalbą ir atpažinti kalbėtojus (Karis *et. al.*, 2016 cituota Vavonese, *et. al.*, 2020, p. 7).

Įsitraukimą lemiantys veiksniai: pažintis su technologijomis, kalbos įgūdžiai, savęs matymas. Naudotojo technologiniai įgūdžiai yra vienas veiksnių, veikiančių įsitraukimą bei vartotojų patirtį bendraujant vaizdo skambučiais. Olandų mokslininkai atliko tyrimą, kurio metu keletas komandų dirbdamos kartu ieškojo atsakymų į įvairius klausimus. Vienos atsakymų į klausimus ieškojo tarpusavyje bendraudamos vaizdo skambučiu. Kitos – gyvai. Grupėse, bendrausiose vaizdo skambučiu, rečiau keisdavosi pašnekovai (asmenys rečiau vieni kitus pertraukdavo), atsakyti į klausimus prireikdavo daugiau laiko. Šis skirtumas išnyko kartojant eksperimentą. Grupės, bendrausios vaizdo skambučiu, prisitaikė prie pakitusio bendravimo būdo. Tačiau bendravimu išliko labiau patenkintos grupės, bendrausios gyvai. Taigi, keltina prielaida, kad asmenys galėtų prisitaikyti prie bendravimo vaizdo skambučiais ir jų pagalba bendrauti lygiai taip pat veiksmingai kaip ir gyvai (Van der Kleij *et. al.*, 2009, p. 355-381).

Įtaka sprendimų priėmimui. JAV ir Kanados verslo mokyklos kartu atliko tyrimą, kurio metu lygino darbo pokalbius, vykusius per vaizdo konferencijas ir gyvai. Rezultatai parodė, kad kandidatai, dalyvavę vaizdo skambutyje, buvo vertinami mažiau palankiai nei pašnekovai, pokalbyje dalyvavę gyvai. Pastarieji turėjo didesnę tikimybę gauti darbą. Neigiamai pokalbį per vaizdo konferenciją vertino ir patys kandidatai: teigė, kad jis buvo mažiau procedūriškai teisingas, kadangi jo metu jie turėjo mažiau galimybių atsiskleisti (Robles *et. al.*, 2013 cituota Vavonese, *et. al.*, 2020, p. 10).

Aptarti socialinių mokslų tyrimų rezultatai rodo, kad bendravimas per vaizdo konferencijas yra mažiau veiksmingas lyginant su bendravimu gyvai. Tad tenka pripažinti, kad ir nuotoliniame baudžiamajame procese asmenų bendravimo kokybė kenčia. Tai gali turėti neigiamos įtakos baudžiamajam procesui. Tačiau nuodugnių tyrimų apie tai nėra daug. Todėl kol kas derėtų susilaikyti nuo beatodairiško nuotolinio tyrimo ir nagrinėjimo plėtimo ar bent jau įtvirtinti saugiklius, kurie padėtų apsisaugoti nuo galimų proceso dalyvių teisių pažeidimų bei neigiamos įtakos proceso kokybei.

4. NUOTOLINIO TYRIMO IR NAGRINĖJIMO PRIVALUMAI IR TRŪKUMAI

Dažnai sprendimas baudžiamajame procese pasitelkti telekonferencijas yra susijęs su asmenų teisių ir valstybės interesų pasvėrimu. Siekiant tinkamo balanso, būtina suvokti, kaip šias teises ir interesus nuotolinis tyrimas ir nagrinėjimas veikia. Nors empirinių tyrimų apie tai nėra daug, tačiau įvairiuose šaltiniuose tam tikri nuotolinio tyrimo ir nagrinėjimo privalumai yra identifikuojami (Turner, 2021, p. 2021). Atsižvelgiant į tai, toliau šioje darbo dalyje šie privalumai bei trūkumai bus aptarti atskirai.

4.1 Privalumai

Laiko, pinigų ir kitų resursų taupymas. Tai yra dažniausiai įvardijamas nuotolinio baudžiamojo proceso privalumas (Benninger *et. al.*, 2021, p. 60-69) (Turner, 2021, p. 212) (Gourdet *et. al.*, 2020, p. 4) (Poulin, 2004, p. 1098-1101). Daugiausiai tai lemia sumažėjęs proceso dalyvių poreikis keliauti į teismus ar teisėsaugos institucijas. Tai leidžia sutaupyti laiko ir išlaidų transportui. Pavyzdžiui, interviu metu Panevėžyje dirbantis prokuroras pateikė pavyzdį, kad norint iš Panevėžio ten dirbančiam prokurorui nuvažiuoti į tolimiausią Panevėžio apygardos prokuratūros teritorijos teismą Visagine, kelionė į vieną pusę trunka apie 2.5 valandas. Taigi, kelionė pirmyn ir atgal trunka 5 valandas. Jeigu teismo procese sakomos baigiamosios kalbos, truncančios keletą dienų, kelionėje praleisto laiko santykis lyginant su praleistu darbe dar padidėja. Mažiau laiko procese gaišti reikia ne tik teisininkams, bet ir kitiems asmenims. Pvz., Panevėžyje dirbantis teisėjas teigė, kad, esant galimybei, liudytojų, gyvenančių Visagine, stengiasi gyvai į posėdį nekviesti būtent dėl ekonominių sumetimų. Šį privalumą dažnai akcentavo tyrimo metu apklausti Lietuvos Respublikos generalinės prokuratūros prokurorai, kadangi jiems valstybinį kaltinimą reikia palaikyti visoje Lietuvos teritorijoje. Literatūroje taip pat akcentuojama, kad nuotoliniu būdu užtikrinant nelaisvėje esančio įtariamojo (kaltinamojo) dalyvavimą procese, nelieka jo transportavimo į teismą ar teisėsaugos instituciją išlaidų (Turner, 2021, p. 214) (Benninger *et. al.*, 2021, p. 64) (Shubik-Richards *et. al.*, 2011, p. 21). Pvz., vienoje byloje Naujojo Džersio federaliniame teisme kaltinamojo transportavimo išlaidos siekė apie 30 000 dolerių, kai tuo tarpu naudojant vaizdo konferencijas kaltinamojo apklausa kainavo tik 45 dolerius (Roth, 2000, p. 190-191). Vaizdo konferencijos taip pat suteikia galimybę proceso dalyviams dirbti kelis darbus vienu metu (Benninger *et. al.*, 2021, p. 69). Tai patvirtino ir Lietuvoje apklausti teisininkai. Kai kurie jų net ryžtasi vienu metu dalyvauti

keliuose teismo posėdžiuose. Žinoma, šis privalumas – diskutuotinas, kadangi, pašaliniais darbais užsiimant posėdžio metu, į jį pilnai nesusikoncentruojama.

Autoriaus atlikto Lietuvos teisininkų anketinio tyrimo metu atitinkamai prokurorų, advokatų bei teisėjų teirautasi, ar nuotolinis baudžiamasis procesas sutaupo laiko teismui (1 lentelė), prokurorui (2 lentelė), advokatui (3 lentelė), įtariamajam / kaltinamajam (4 lentelė), nukentėjusiajam (5 lentelė), liudytojui / ekspertui / specialistui (6 lentelė).

1 lentelė. Respondentų atsakymų pasiskirstymas į klausimą, ar nuotolinis baudžiamasis procesas sutaupo laiko teismui.

Atsakymo variantas / Respondentas	Visada	Dažnai	Kartais	Retai	Niekada	Neturiu nuomonės
Teisėjai	8 (25%)	9 (28,1%)	9 (28,1%)	4 (12,5%)	2 (6,2%)	0
Prokurorai	12 (29,3%)	11 (26,8%)	13 (34,1%)	2 (4,9%)	0	2 (4,9%)
Advokatai	13 (50%)	7 (26,9%)	2 (7,7%)	3 (11,5%)	1 (3,8%)	0

Šaltinis: sudaryta autoriaus pagal autoriaus atliktą anketinį tyrimą.

2 lentelė. Respondentų atsakymų pasiskirstymas į klausimą, ar nuotolinis baudžiamasis procesas sutaupo laiko prokurorui.

Atsakymo variantas / Respondentas	Visada	Dažnai	Kartais	Retai	Niekada	Neturiu nuomonės
Teisėjai	11 (35,5%)	12 (38,7%)	4 (12,9%)	1 (3,2 %)	0	3 (3,97%)
Prokurorai	21 (51,2%)	10 (24,4%)	9 (22,0%)	1 (2,4%)	1 (2,4%)	0
Advokatai	14 (56%)	5 (20%)	1 (4%)	1 (4%)	0	4 (16%)

Šaltinis: sudaryta autoriaus pagal autoriaus atliktą anketinį tyrimą.

3 lentelė. Respondentų atsakymų pasiskirstymas į klausimą, ar nuotolinis baudžiamasis procesas sutaupo laiko advokatui.

Atsakymo variantas / Respondentas	Visada	Dažnai	Kartais	Retai	Niekada	Neturiu nuomonės
Teisėjai	12 (37,5%)	13 (40,6%)	3 (9,4%)	2 (6,2%)	0	3 (3,97%)
Prokurorai	18 (43,9%)	15 (36,6%)	3 (7,3%)	0	0	5 (12,2%)
Advokatai	12 (46,2%)	12 (46,2%)	0	1 (3,8%)	1 (3,8%)	0

Šaltinis: sudaryta autoriaus pagal autoriaus atliktą anketinį tyrimą.

4 lentelė. Respondentų atsakymų pasiskirstymas į klausimą, ar nuotolinis baudžiamasis procesas sutaupo laiko *įtariamajam / kaltinamajam*.

Atsakymo variantas / Respondentas	Visada	Dažnai	Kartais	Retai	Niekada	Neturiu nuomonės
Teisėjai	6 (18,8%)	18 (56,2%)	4 (12,5%)	2 (6,2%)	1 (3,1%)	1 (3,1%)
Prokurorai	18 (43,9%)	12 (29,3%)	3 (7,3%)	5 (12,2%)	0	3 (7,3%)
Advokatai	9 (34,6%)	10 (38,5%)	3 (11,5%)	2 (7,7%)	0	2 (7,7%)

Šaltinis: sudaryta autoriaus pagal autoriaus atliktą anketinį tyrimą.

5 lentelė. Respondentų atsakymų pasiskirstymas į klausimą, ar nuotolinis baudžiamasis procesas sutaupo laiko *nukentėjusiajam*.

Atsakymo variantas / Respondentas	Visada	Dažnai	Kartais	Retai	Niekada	Neturiu nuomonės
Teisėjai	7 (21,9%)	18 (56,2%)	4 (12,5%)	2 (6,2%)	0	1 (3,1%)
Prokurorai	18 (43,9%)	12 (29,3%)	6 (14,6%)	2 (4,9%)	0	3 (7,3%)
Advokatai	10 (38,5%)	8 (30,8%)	4 (15,4%)	0	0	4 (15,4%)

Šaltinis: sudaryta autoriaus pagal autoriaus atliktą anketinį tyrimą.

6 lentelė. Respondentų atsakymų pasiskirstymas į klausimą, ar nuotolinis baudžiamasis procesas sutaupo laiko *liudytojui / ekspertui / specialistui*.

Atsakymo variantas / Respondentas	Visada	Dažnai	Kartais	Retai	Niekada	Neturiu nuomonės
Teisėjai	9 (28,1%)	19 (59,4%)	3 (9,4%)	1 (3,1%)	0	0
Prokurorai	19 (46,3%)	14 (34,1%)	3 (7,3%)	2 (4,9%)	0	3 (7,3%)
Advokatai	14 (56,0%)	7 (28,0%)	1 (4,0%)	0	0	3 (12,0%)

Šaltinis: sudaryta autoriaus pagal autoriaus atliktą anketinį tyrimą.

Taigi, apklausos rezultatai patvirtino, kad dominuoja nuomonė, jog nuotolinis baudžiamasis procesas sutaupo laiko proceso dalyviams. Respondentai mano, kad daugiausiai sutaupo nukentėjusysis (~ 80% atsakė, kad visada arba dažnai), o mažiausiai – teismas (~58% atsakė, kad visada arba dažnai). Šį privalumą dažniausiai išvelgia prokurorai.

Į klausimą, ar nuotolinis baudžiamasis procesas sutaupo laiko proceso dalyviams, 80,5% atvejų prokurorai atsakė, kad visada (43,1%) arba dažnai (37,4%). Teisėjai šį privalumą išvelgė rečiau (71,8%). Be to, gerokai mažiau jų manė, kad tai sutaupo laiko visada (26,8%) nei kad dažnai (45%). Advokatų pozicija – maždaug per vidurį: 69,8% jų manė, kad nuotolinis baudžiamasis procesas sutaupo laiko proceso dalyviams visada (41,4%) arba dažnai (28,2%).

Asmenų apsauga. Nuotolinis baudžiamasis procesas padeda apsaugoti asmenų fizinę bei psichologinę sveikatą, jų asmens duomenis (Belevičius, Jurka, 2007, p. 77). COVID-

19 pandemijos metu nuotolinės garso ir vaizdo perdavimo priemonės padeda apsaugoti nuo gyvybei ir sveikatai pavojingo SARS-CoV-2 viruso plitimo. Tyrimai rodo, kad tai padeda nukentėjusiesiems nuo seksualinio pobūdžio, prieš vaikus nukreiptų nusikaltimų liudyti prieš kaltinamąjį nepatiriant pakartotinės viktimizacijos ir traumos, kurią gali sukelti fizinis buvimas prieš užpuoliką (Gourdet *et. al.*, 2020, p. 5). Pastaruosius du aspektus minėjo ir Lietuvoje apklausti teisininkai. Užtikrinant nelaisvėje esančių įtariamųjų (kaltinamųjų) dalyvavimą procese nuotoliniu būdu, išvengiama jų transportavimo į teismo ar teisėsaugos institucijos patalpas, dėl ko mažėja galimų saugumo incidentų, nukreiptų prieš pareigūnus, teismo darbuotojus, kitus proceso dalyvius, skaičius (Turner, 2021, p. 214-215) (Benninger *et. al.*, 2021, p. 64).

Greitesnis procesas. Išsamių tyrimų, ar nuotolinis baudžiamasis procesas didina teismų efektyvumą ir paspartina procesą, nėra (Turner, 2021, p. 214). Tačiau tokias tendencijas rodo atskiri, ribotos apimties tyrimai bei asmeninės teisininkų patirtys. Pavyzdžiui, 2010 m. Jungtinėje Karalystėje atliktas tyrimas parodė, kad nuotolinis teismo procesas lėmė sumažėjusį laiko tarpą tarp kaltinimo pareiškimo ir pirmojo posėdžio (Terry *et. al.*, 2010, p. 20). Nuotolinės procedūros padėjo sutrumpinti imigracijos bylų JAV trukmę (Eagly, 2015, p. 962-963). Proceso greitumas minimas ir kituose šaltiniuose. (Gourdet *et. al.*, 2020, p. 5). Šį privalumą paminėjo ir didesnė dalis Lietuvoje apklaustų teisininkų. Anketinio tyrimo metu teisininkų atsakymai į klausimą, ar nuotolinis baudžiamasis procesas padeda ikiteisminį tyrimą atlikti ir bylą teisme greičiau išsamiau, pasiskirstė taip (7 lentelė).

7 lentelė. **Respondentų atsakymų pasiskirstymas į klausimą, ar nuotolinis baudžiamasis procesas padeda ikiteisminį tyrimą atlikti ir bylą teisme išnagrinėti greičiau.**

Atsakymo variantas / Respondentas	Visada	Dažnai	Kartais	Retai	Niekada	Neturiu nuomonės
Teisėjai	5 (15,6%)	10 (31,2%)	10 (31,2%)	5 (15,6%)	0	2 (6,2%)
Prokurorai	9 (22,0%)	12 (29,3%)	11 (26,8%)	7 (17,1%)	2 (4,9%)	9 (22,0%)
Advokatai	4 (15,4%)	8 (30,8%)	9 (34,6%)	1 (3,8%)	4 (15,4%)	0

Šaltinis: sudaryta autoriaus pagal autoriaus atliktą anketinį tyrimą.

Šis privalumas, pasak teisininkų, nėra toks dažnas kaip laiko taupymas, tačiau vis tiek beveik pusė respondentų (~47%) mano, kad jis pasitaiko visada arba dažnai. Dažniausiai tai įžvelgė prokurorai: 51,3% jų mano, kad procesas vyksta greičiau visada arba dažnai. Analogiška dalis tarp teisėjų (46,8%) ir advokatų (46,2%) yra mažesnė.

Didesnis teisingumo prieinamumas. Literatūroje kaip privalumas akcentuojamas didesnis teisingumo prieinamumas (Gourdet *et. al.*, 2020, p. 5). Pavyzdžiui, tai skatina ir

padidina galimybes dalyvauti teisme ekspertams, nukentėjusiesiems, liudytojams ir kitiems asmenims, kurie gyvena nuošaliose vietovėse ar bijo dėl savo saugumo (Kenniston, 2015, p. 110) (Lynch, 2015, p. 1695) (Willett, 2004, p. 18). Supaprastina dalyvavimą procese neįgaliesiems (Gourdet *et. al.*, 2020, p. 5). Didina teisinės pagalbos prieinamumą (Zorza, 2007, p. 16). Tai iš dalies patvirtino ir Lietuvoje atlikta teisininkų apklausa. Pvz., Panevėžyje dirbantis teisėjas minėjo būnant situaciją, kuomet nuo teismo toli gyvenantys proceso dalyviai (pvz., Visagine) dėl viešojo transporto trūkumo tiesiog neturi kaip atvažiuoti iki teismo. Šią problemą teisėjas sprendžia organizuodamas nuotolinius teismo posėdžius.

Ar nuotolinis baudžiamasis procesas teisingumą daro labiau prieinamą, Lietuvos teisininkų klausta ir anketinio tyrimo metu (9 lentelė).

9 lentelė. **Respondentų atsakymų pasiskirstymas į klausimą, ar nuotolinis baudžiamasis procesas teisingumą daro labiau prieinamą.**

Atsakymo variantas / Respondentas	Visada	Dažnai	Kartais	Retai	Niekada	Neturiu nuomonės
Teisėjai	1 (3,1%)	3 (9,4%)	9 (28,1%)	4 (12,5%)	11 (34,4%)	4 (12,5%)
Prokurorai	1 (2,6%)	5 (12,8%)	5 (12,8%)	6 (15,4%)	13 (33,3%)	9 (23,1%)
Advokatai	1 (3,8%)	0	4 (15,4%)	11 (42,3%)	5 (19,2%)	5 (19,2%)

Šaltinis: sudaryta autoriaus pagal autoriaus atliktą anketinį tyrimą.

Dažniausiai privalumą pasitaikant įžvelgia prokurorai (15,4% mano, kad teisingumas tampa prieinamesniu visada arba dažnai). Kiek rečiau – teisėjai (12,5%), o rečiausiai – advokatai (3,8%).

Patogumas. Nors mažiausiai svarbus, tačiau dažnai minimas nuotolinio tyrimo ir nagrinėjimo privalumas. Pvz., vienas iš Lietuvoje apklaustų prokurorų teigė, kad baigiamąją kalbą sakyti nuotoliniu būdu yra lengviau nei tai daryti fiziškai teismo posėdyje atsistojus ir dar su burną bei nosį dengiančia kauke. Kitas advokatas atkreipė dėmesį, kad būna klientų, kurie posėdyje nori dalyvauti nuotoliniu būdu, kadangi taip patiria mažiau streso. Tiek literatūra (Turner, 2021, p. 213), tiek Lietuvoje apklausti teisininkai akcentuoja, kad, nuotoliniu būdu procese užtikrinant nelaisvėje esančio įtariamąjo (kaltinamojo) dalyvavimą, šis išvengia diskomfortą keliančių procedūrų, kurios yra atliekamos prieš jo konvojavimą į proceso veiksmo atlikimo vietą.

Tam tikrais atvejais baudžiamasis procesas tampa išsamesnis. Nors nuotolinis baudžiamasis procesas dažniausiai siejamas su mažiau išsamiu tyrimu bei nagrinėjimu, tačiau tam tikrais atvejais yra atvirkščiai. Kartais tai padeda apklausti procese daugiau asmenų. Pvz., asmenis, esančius toli nuo teismo, kurie į gyvą posėdį atvykti negalėtų

(Benninger *et. al.*, 2021, p. 102). Dėl šio privalumo anketinio tyrimo metu teirautasi ir Lietuvos teisininkų (10 lentelė).

10 lentelė. **Respondentų atsakymų pasiskirstymas į klausimą, ar nuotolinis baudžiamasis procesas padeda ikiteisminį tyrimą atlikti ir bylą teisme išnagrinėti išsamiau.**

Atsakymo variantas / Respondentas	Visada	Dažnai	Kartais	Retai	Niekada	Neturiu nuomonės
Teisėjai	2 (6,2%)	2 (6,2%)	7 (21,9%)	6 (18,8%)	13 (40,6%)	2 (6,2%)
Prokurorai	0	5 (12,2%)	10 (24,4%)	8 (19,5%)	15 (36,6%)	3 (7,3%)
Advokatai	2 (7,7%)	0	8 (30,8%)	9 (34,6%)	6 (23,1%)	1 (3,8%)

Šaltinis: sudaryta autoriaus pagal autoriaus atliktą anketinį tyrimą.

Atsakymai į klausimą rodo dviprasmiškus rezultatus. Daugiau nei pusė apklaustųjų (~57%) mano, kad tam tikrais atvejais (bent jau retai) ikiteisminis tyrimas ir nagrinėjimas teisme iš tiesų tampa išsamesnis. Tačiau išlieka nemaža dalis (~33% apklaustųjų), kuri su šiuo privalumu niekuomet nesusidūrė.

Trumpesni sulaikymo (suėmimo) terminai. Išnykęs poreikis pervežti ir saugoti nelaisvėje teismo laukiančius įtariamuosius (kaltinamuosius) gali pagreitinti ikiteisminį procesą ir sutrumpinti asmenų nelaisvėje praleidžiamą laiką (Gourdet *et. al.*, 2020, p. 5). Dėl šio privalumo anketavimo tyrimo metu teirautasi ir Lietuvos teisininkų (11 lentelė).

11 lentelė. **Respondentų atsakymų pasiskirstymas į klausimą, ar nuotolinis baudžiamasis procesas sutrumpina sulaikymo / suėmimo terminus.**

Atsakymo variantas / Respondentas	Visada	Dažnai	Kartais	Retai	Niekada	Neturiu nuomonės
Teisėjai	3 (9,4%)	3 (9,4%)	5 (15,6%)	4 (12,5%)	14 (43,8%)	3 (9,4%)
Prokurorai	3 (7,3%)	2 (4,9%)	6 (14,6%)	7 (17,1%)	17 (41,5%)	6 (14,6%)
Advokatai	0	2 (8,0%)	2 (8,0%)	3 (12,0%)	15 (60,0%)	3 (12,0%)

Šaltinis: sudaryta autoriaus pagal autoriaus atliktą anketinį tyrimą.

Šį privalumą dažniausiai įžvelgia teisėjai (18,4% mano taip nutinkant visada arba dažnai) bei prokurorai (12,2%), o rečiausiai – advokatai (8%). Bet kokiu atveju, siekiant daryti patikimas išvadas dėl šio privalumo, būtina atlikti išsamius tiesioginius empirinius tyrimus.

Didesnis vertėjų prieinamumas. Nuotolinis procesas gali palengvinti vertimo paslaugų teikimą proceso kalbos nemokantiems asmenims (Bridenback, 2016, p. 18).

Mažiau galimybių piktnaudžiauti procesu. Į šį netiesioginį nuotolinio proceso privalumą atkreipė dėmesį Lietuvoje apklausti teisininkai, o ypač – tyrėjai ir prokurorai. Ikteisminio tyrimo metu atliekant nuotolines asmenų apklausas, daromas jų garso ir vaizdo

įrašas, kuris vėliau saugomas. Tai ateityje teismo nagrinėjimo metu leidžia išvengti spekuliacijų dėl apklausos teisėtumo (pvz., kad tyrėjas apklausiamajam darė spaudimą, ne taip jį užrašė ar pan.).

4.2 Trūkumai

Neigiama įtaka ginamojo ir gynėjo santykiams. Tai yra vienas pagrindinių nuotolinio baudžiamojo proceso trūkumų, minimas didžiojoje dalyje mokslinės literatūros apie nuotolinį baudžiamąjį procesą (Benninger *et. al.*, 2021, p. 103-111) (Turner, 2021, 216-217) (Poulin, 2004, p. 1129-1133). Išskiriamos dvi pagrindinės problemos: sunkumai užtikrinant ginamojo ir gynėjo bendravimo konfidencialumą bei gynybos veiksmingumą apskritai. Problema ypač pasireiškia, kuomet įtariamasis (kaltinamasis) su gynėju teismo posėdyje dalyvauja iš skirtingų vietų. Jeigu ginamasis ir gynėjas teismo posėdyje dalyvauja būdami vienoje patalpoje, problemos dėl konfidencialumo paprastai nelieka (išskyrus, jeigu tai yra kardomojo kalinimo ar laisvės atėmimo vieta). Tačiau tuomet gynėjas, nebūdamas teismo salėje, negali lygiai taip pat aktyviai dalyvauti posėdyje (Poulin, 2004, p. 1130-1132). Ar nuotolinis baudžiamasis procesas kenkia advokato ir kliento susižinojimo slaptumui, anketinio tyrimo metu klausta ir Lietuvoje praktikuojančių teisininkų (12 lentelė).

12 lentelė. **Respondentų atsakymų pasiskirstymas į klausimą, ar nuotolinis baudžiamasis procesas kenkia advokato ir kliento susižinojimo slaptumui.**

Atsakymo variantas / Respondentas	Visada	Dažnai	Kartais	Retai	Niekada	Neturiu nuomonės
Teisėjai	2 (6,2%)	6 (18,8%)	12 (37,5%)	5 (15,6%)	3 (9,4%)	4 (12,5%)
Prokurorai	2 (5,0%)	4 (10,0%)	6 (15,0%)	6 (15,0%)	13 (32,5%)	9 (22,5%)
Advokatai	6 (23,1%)	7 (26,9%)	9 (34,6%)	1 (3,8%)	3 (11,5%)	0

Šaltinis: sudaryta autoriaus pagal autoriaus atliktą anketinį tyrimą.

Rezultatai rodo, kad labiausiai advokato ir kliento susižinojimo slaptumu susirūpinę yra advokatai. 50% su šia problema susiduria arba visada, arba dažnai. Dar ~38% su tuo susiduria kartais arba retai. Ir tik 3% nurodė su šiuo trūkumu nesusidūrę. Kiek mažiau ja susirūpinę teisėjai: 25% su šia problema susiduria visada arba dažnai, o dar 53,1% - kartais arba retai. Mažiausiai šia problema susirūpinę prokurorai: beveik trečdalis teigia, kad tokios problemos niekuomet nepasitaiko.

Plačiau su ginamojo ir gynėjo santykiu susijusios problemos bus aptartos 5.1 skyriuje.

Mažiau išsamūs ir patikimi asmenų parodymai. Įvairios rizikos, susijusios su asmenų apklausomis, yra kitas esminis nuotolinio baudžiamojo proceso trūkumas. Nuogaustaujama, kad nuotoliniai parodymai gali būti mažiau patikimi (autentiški) ir išsamūs. Taip pat kartais nuotolines apklausas sunku įgyvendinti techniškai (pvz., kai reikia demonstruoti dokumentus ar daiktus) Nuotoliniai parodymai gali būti kitaip vertinami. Plačiau šie trūkumai bus aptarti 5.3 skyriuje.

Sumažėjęs įsitraukimas į procesą. Literatūroje diskutuojama, ar dalyvavimas procese nuotoliniu būdu yra pakankamai veiksmingas. Atkreipiamas dėmesys, kad dalyvavimas nuotoliniame susitikime reikalauja daugiau kognityvinių pastangų. O tai, pvz., gali sumažinti teisėjų gebėjimą vertinti taip vadinamus „elgesio įrodymus“ (angl. *demeanor evidence*), t. y., įvairius neverbalinius signalus, kurie gali padėti įvertinti parodymus (Bandes, Feigenson, 2020, p. 1301). Dalyvaujant procese nuotoliniu būdu jį sunkiau suprasti, techninės problemos gali lemti nuovargį, dėl ko gali sumažėti proceso dalyvių aktyvumas procese (Fair Trials, 2020, p. 11). Jungtinėje Karalystėje atliktas tyrimas parodė, kad nuotoliniame procese dalyvavę kaltinamieji buvo mažiau linkę naudotis gynėjo pagalba nepaisant to, kad tokia galimybė buvo nemokama (Terry *et. al.*, 2010, p. 23). Kad nuotolinis procesas reikalauja daugiau pastangų, sutinka ir dalis respondentų Lietuvoje. Pvz., vienas teisėjas teigė, kad „[n]uotolinis procesas reikalauja daugiau laiko ir pastangų ir yra labiau varginantis nei gyvas procesas. Nuolat reikia tikrinti, ar visi prisijungę, ar visi girdi, mato. Ekrane esantį žmogų stebime daug atidžiau, nes nematome, neįsijaučiame kitos neverbalinės informacijos, kurią esame įpratę natūraliai matyti gyvame posėdyje, tas daug labiau išvargina“. Ar nuotolinis baudžiamasis procesas lemia mažesnę proceso dalyvių aktyvumą (įsitraukimą) procese, klausta ir Lietuvos teisininkų (13 lentelė).

13 lentelė. **Respondentų atsakymų pasiskirstymas į klausimą, ar nuotolinis baudžiamasis procesas lemia mažesnę proceso dalyvių aktyvumą (įsitraukimą) procese.**

Atsakymo variantas / Respondentas	Visada	Dažnai	Kartais	Retai	Niekada	Neturiu nuomonės
Teisėjai	4 (13,3%)	1 (3,3%)	12 (40,0%)	7 (23,3%)	3 (10,0%)	3 (10,0%)
Prokurorai	2 (4,9%)	6 (14,6%)	9 (22,0%)	9 (22,0%)	13 (31,7%)	2 (4,9%)
Advokatai	4 (15,4%)	6 (23,1%)	7 (26,9%)	4 (15,4%)	4 (15,4%)	1 (3,8%)

Šaltinis: sudaryta autoriaus pagal autoriaus atliktą anketinį tyrimą.

Šiuo atveju teisininkų nuomonės pasiskirstė įvairiai. Tačiau tik mažuma dalis mano, kad tai įsitraukimo niekuomet nepaveikia (19,4%). Dažniausiai šį trūkumą fiksuoja advokatai (36,5% atsakė, kad arba visada, arba dažnai). Mažiausiai – prokurorai (31,7%

atsakė, kad šis trūkumas niekada nepasitaiko). Teisėjų nuomonė – per vidurį (net 40% mano, kad tai yra kartais pasitaikantis trūkumas).

Įtaka proceso baigčiai. Literatūroje yra nuomonių, kad nuotolinis procesas tam tikrais atvejais gali turėti įtakos procese priimamiems sprendimams (Turner, 2021, p. 222). Pvz., kad šie yra griežtesni įtariamųjų (kaltinamųjų) atžvilgiu (Gourdet *et. al.*, 2020, p. 5). Tai gali lemti net prastas apšvietimas, netinkamas kameros kampas, patalpa, iš kurios kaltinamasis dalyvauja procese (pvz., kalėjimo kamera), garso kokybė ir pan. Net ir šeimos narių trūkumas teismo salėje gali neigiamai paveikti teismo sprendimą (Turner, 2021, p. 218). Tačiau empirinių tyrimų rezultatai yra prieštaringi. Pavyzdžiui, tyrimas JAV, Kuko apskrityje (Iliojaus valstija) parodė, kad nuo nuotolinių posėdžių įgyvendinimo užstato skyrimo procese vidutinis užstato dydis esmingai padidėjo (Diamond *et. al.*, 2010, p. 897). Tai privertė netgi atsisakyti vaizdo konferencijų naudojimo užstato skyrimo procese. Kaip viena galimų priežasčių buvo įvardintas ginamojo negalėjimas konfidencialiai pasitarti su gynėju prieš posėdį (Shubik-Richards *et. al.*, 2011, p. 14). Tačiau kitas tyrimas Jungtinėje Karalystėje parodė atvirkštinį rezultatą. Asmenys, kurie užstato skyrimo procese dalyvavo nuotoliniu būdu, dažniau buvo paleidžiami pagal užstatą nei tie, kurie dalyvavo gyvai (Fielding *et. al.*, 2020, p. 99-100). Dar vienas tyrimas Jungtinėje Karalystėje parodė, kad nuotoliniame procese dalyvavę kaltinamieji buvo labiau linkę prisipažinti kaltais, sulaukdavo griežtesnių bausmių. Kaip viena priežasčių įvardijama vangesnis kaltinamųjų naudojimas teisine pagalba nuotoliniuose procesuose (Terry *et. al.*, 2010, p. 24-26).

Sumažėjęs teismo proceso iškilmingumas, drausmės palaikymo problemos. Nuotolinis procesas yra mažiau iškilmingas ir drausmingas. Tiek JAV, tiek Lietuvoje apklausti teisininkai atkreipė dėmesį, kad per nuotolinius posėdžius žymiai dažniau pasitaiko nederamo elgesio. Pvz., vienas Lietuvoje apklaustas teisėjas atkreipia dėmesį, kad „<...> pasitaiko ir kuriozinių situacijų, kai žmonės bylos nagrinėjimo metu, nesuprasdami, kad juos mato kiti proceso dalyviai, taisosi dantų protezus, ragauja alkoholinius gėrimus“. Tas pats teisėjas atkreipia dėmesį, kad drausmės palaikymo problemų ypač kyla posėdyje dalyvaujant dideliame skaičiui asmenų: „<...> sudėtinga teisėjui palaikyti tvarką ir sužiūrėti visus proceso dalyvius ekrane, kai bylos yra didelės apimties ir dalyvauja didelis skaičius proceso dalyvių, ypač jei tenka naudotis dar ir kalbos vertėjo paslaugomis tuo pačiu metu – pabandykite įsivaizduoti nuotoliniu būdu 20 asmenų nuotolinį vaizdą ekrane, vertėjo paslaugų teikimą, tuo pačiu metu posėdžio tvarkos palaikymą <...>“. Drausmės problemos mažina teismo proceso iškilmingumą. Vienas teisėjas išsakė poziciją, kad „<...> proceso dalyviui kalbant ir žiūrint į monitorių, kažkiek „išblunka“ teismo proceso svarba, gali pasirodyti kaip eilinis sodų bendrijos narių nuotolinis susirinkimas kažkoku klausimu...“.

Kita vertus, ne visi teisininkai vienodai vertina gyvo proceso svarbą. Pvz., vienas advokatas teigė, kad „[n]uotolinis baudžiamasis procesas – neišvengiamas civilizacijos technologinės pažangos pritaikymas, reikšmingai mažinantis nereikalingą baudžiamosios teisės romantizmą, nukreiptą į klasikinio baudžiamojo proceso gyvą organizavimą, pasireiškiantį nereikalingu proceso dalyvių pozantiškumu, priverstiniu teismo, kaip instituto, išjautimu (įtariamajam/kaltinamajam/liudytojui)“. Dėl nuotolinio proceso įtakos teismo proceso išskilmingumui bei drausmės palaikymui teirautasi ir anketavimo metu (14 lentelė).

14 lentelė. **Respondentų atsakymų pasiskirstymas į klausimą, ar nuotolinis baudžiamasis procesas mažina teismo proceso išskilmingumą, apsunkina drausmės teismo posėdžiu metu palaikymą.**

Atsakymo variantas / Respondentas	Visada	Dažnai	Kartais	Retai	Niekada	Neturiu nuomonės
Teisėjai	7 (21,9%)	7 (21,9%)	8 (25,0%)	5 (15,6%)	3 (9,4%)	2 (6,2%)
Prokurorai	6 (14,6%)	5 (12,2%)	4 (9,8%)	11 (26,8%)	12 (29,3%)	3 (7,3%)
Advokatai	9 (33,3%)	2 (7,4%)	8 (29,6%)	5 (18,5%)	3 (11,1%)	0

Šaltinis: sudaryta autoriaus pagal autoriaus atliktą anketinį tyrimą.

Šį trūkumą vėlgi dažniausiai įžvelgia teisėjai bei advokatai. Atitinkamai tik 9,4% ir 11,1% teigė su šiuo trūkumu niekuomet nesusidūrę. Prokurorai tuo tarpu šį trūkumą įžvelgia rečiausiai: net 29,3% jų teigė, kad jis niekuomet nepasitaiko.

Kiti trūkumai. Yra ir daugiau nuotolinio baudžiamojo proceso trūkumų. Techninės problemos gali pakenkti proceso kokybei (Gourdet *et. al.*, 2020, p. 5) (Benninger *et. al.*, 2021, p. 112-120) (Turner, 2021, p. 203-212). Proceso dalyviai ne visuomet turi tinkamas sąlygas procese dalyvauti nuotoliu būdu (pvz., neturi tinkamos patalpos, techninių priemonių, kompiuterinio raštingumo įgūdžių) (Benninger *et. al.*, 2021, p. 75-84). Toks procesas yra mažiau žmogiškas ir empatiškas (Benninger *et. al.*, 2021, p. 86-94). Nuogaustaujama, kad nuotolinis procesas gali mažinti teismo proceso legitimumą (Benninger *et. al.*, 2021, p. 161-164). Lietuvoje kritikos sulaukia nuotolinis suėmimo skyrimo procesas (Merkevičius, 2021) (plačiau apie tai – 5.2.2 poskyryje).

* * * * *

Taigi, nuotolinis baudžiamasis procesas turi tiek privalumų, tiek trūkumų. Tačiau jie, priklausomai nuo procesinės situacijos, gali reikštis skirtingai. Todėl nuotolinio baudžiamojo proceso nederėtų taikyti pagal principą „viskas arba nieko“. Kiekvienoje procesinėje situacijoje nuotolinių priemonių taikymo galimybės turi būti vertinamos

individualiai, atsižvelgiant į baudžiamojo proceso paskirtį, proceso dalyvių teises bei sveriant asmens teises ir valstybės interesus.

5. PASIRINKTOS TEISINĖS NUOTOLINIO TYRIMO IR NAGRINĖJIMO PROBLEAMOS

Nuotolinis tyrimas ir nagrinėjimas kelia eilę teisinių problemų, kurių ignoravimas gali lemti proceso dalyvių teisių pažeidimus, o patį procesą daryti neteisėtą. Tad šios dalies tikslas yra pristatyti kylančias svarbiausias teises problemas, jas išanalizuoti bei pateikti pasiūlymus, kaip jų išvengti. Dėl ribotos darbo apimties bus aptartos ne visos, bet dalis, autoriaus nuomone, teisei praktikai aktualiausių, atliekant empirinį tyrimą didžiausio dėmesio sulaukusių problemų. Bendriausia prasme, daugiausiai problemų kelia nuotolinio proceso suderinamumas su Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencijos (Europos žmogaus teisių ir..., 1950) (EŽTK) 6 str. įtvirtinta teise į teisingą bylos nagrinėjimą ir iš jos kylančiomis garantijomis. Toks procesas kartais taip pat gali pažeisti 5 str. įtvirtintą teisę į laisvę ir saugumą bei kankinimo draudimą, numatytą 3 str. Nors darbe galėtų būti analizuojami ir kiti žmogaus teises įtvirtinantys teisės šaltiniai, tačiau didžiausias dėmesys bus skiriamas tik keliems didžiausių reikšmę asmens teisių apsaugai baudžiamajame procese Lietuvoje turintiems šaltiniams: EŽTK bei Lietuvos Respublikos Konstitucijai (Lietuvos Respublikos Konstitucija, 1992).

5.1 Advokato ir kliento susižinojimo slaptumas

Šiame skyriuje bus aptarta advokato ir kliento susižinojimo slaptumo problematika nuotolinio proceso metu. 4.2 skyriuje, nagrinėjančiame nuotolinio baudžiamojo proceso trūkumus, minėta, kad nuotolinis baudžiamasis procesas neigiamai veikia ginamojo ir gynėjo santykius. Viena priežasčių - ypač apsunkinamas ginamojo ir gynėjo bendravimo konfidencialumas. Apie problemos aktualumą byloja ne tik plačios diskusijos teisės mokslo literatūroje, bet ir Europos Žmogaus Teisių Teismo (EŽTT) jurisprudencija. Visi EŽTK pažeidimai, susiję su nuotoliniu baudžiamuoju procesu, buvo teisės į veiksmingą teisinę gynybą pažeidimai. Tad skyriuje pirmiausia bus aptarta teisė į gynybą bei teisė su savo gynėju bendrauti privačiai. Tuomet – aktuali EŽTT jurisprudencija. Galiausiai, atsižvelgiant į tai, bus įvertintas Lietuvos teisinis reguliavimas bei egzistuojanti praktika dėl advokato ir kliento susižinojimo slaptumo užtikrinimo nuotolinio proceso metu.

Teisė į gynybą, kaip viena iš esminių teisingo bylos nagrinėjimo sąlygų, visuotinai pripažįstama ir deklaruojama įvairiuose tarptautiniuose dokumentuose: EŽTK (6 str.), Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijoje (Europos Sąjungos pagrindinių teisių..., 2012) (48 str. 2 d.), Tarptautiniame pilietinių ir politinių teisių pakte (Tarptautinis pilietinių

ir politinių..., 1966) (14 str. 3 d. b ir d punktuose) ir kt. Ji įtvirtinta ir nacionaliniu lygmeniu (Konstitucijos 31 str. 6 d., BPK 10 str.). Konkrečios gynybos teisės įtvirtintos EŽTK 6 str. 3 d. (Guide on Article 6..., 2022, p. 73). Viena jų – teisė gintis pačiam arba padedant savo paties pasirinktam gynėjui (c punktas). Interpretuodamas šią nuostatą EŽTT yra išaiškinęs, kad kiekvieno nusikalstamos veikos padarymu kaltinamo asmens teisė, kad jį veiksmingai gintų advokatas, yra vienas pagrindinių teisingo bylos nagrinėjimo aspektų (*Ibrahim ir kiti prieš Jungtinę Karalystę*, 2016, 255 punktas). Teisė į efektyvią teisinę pagalbą, be kita ko, susideda iš ginamojo teisės bendrauti su savo gynėju privačiai (*S. prieš Šveicariją*, 1991, 48 punktas). Jeigu jie to padaryti negali, gynėjo pagalba praranda didelę dalį savo naudos (*Brennan prieš Jungtinę Karalystę*, 2001, 58 punktas). Sustiprintą advokatų ir klientų bendravimo konfidencialumą pateisina demokratinėje visuomenėje advokatams skirtas vaidmuo – ginti teismo proceso šalis. Negarantavus advokatų ir jų ginamųjų bendravimo konfidencialumo, negalima įgyvendinti šios funkcijos, nes konfidencialumas susijęs su šiai funkcijai įgyvendinti būtinu pasitikėjimu tarp advokatų ir klientų (*Dudchenko prieš Rusiją*, 2017, 156 punktas). Šios garantijos pripažįstamos ir LAT praktikoje (LAT 2022-03-16 nutartis baudžiamojoje byloje). Lietuvoje draudimas kontroliuoti įtariamojo, kaltinamojo, nuteistojo, išteisintojo ir jų gynėjo bet kokių formų bendravimą įtvirtintas ir BPK 44 str. 8 d.

Minėta, kad EŽTT jurisprudencijoje yra bylų, kuriose pareiškėjai skundėsi teisės į veiksmingą teisinę gynybą pažeidimu nuotolinio baudžiamojo proceso metu. Byloje *Zagaria prieš Italiją* (2008) EŽTT konstatavo, kad, pasiklausant pareiškėjo telefoninio pokalbio su advokatu, buvo pažeista jo teisė naudotis veiksminga teise į gynybą. Pareiškėjo gynėjas teismo posėdyje dalyvavo gyvai, o nelaisvėje esantis pareiškėjas (kaltinamasis) – per vaizdo konferenciją. Tuo metu kalėjimo prižiūrėtojas pasiklausė kaltinamojo telefoninio pokalbio su gynėju. EŽTT nuomone, galimybė kaltinamajam duoti konfidencialius nurodymus savo gynėjui tuo metu, kai jo byla svarstoma ir įrodymai pateikiami teismui, yra esminis teisingo bylos nagrinėjimo elementas. Nors EŽTT nurodė, kad „perimtas pokalbis“ neturėjo tiesioginės įtakos kaltinimų pagrįstumui ar gynybos strategijai, tačiau atkreipė dėmesį, kad valstybė „silpnai“ reagavo į konfidencialumo pareigą pažeidusį prižiūrėtoją, nes jam buvo atmesti baudžiamieji kaltinimai ir nebuvo iškelta drausminė byla, tad nebuvo jokios garantijos, kad toks incidentas nepasikartos. Todėl kaltinamasis galėjo pagrįstai baimintis, kad kiti pokalbiai bus kontroliuojami, ir tai galėjo būti priežastis jam dvejoti prieš išsakant savo poziciją gynėjui (*Zajančauskienė, Jurka*, 2021, p. 580).

Kitoje byloje *Sakhnovskiy prieš Rusiją* (2010) EŽTT taip pat nustatė teisės į veiksmingą teisinę pagalbą pažeidimą. Pareiškėjo dalyvavimas apeliacinės instancijos teismo posėdyje buvo užtikrintas vaizdo ryšiu iš įkalinimo įstaigos. Prieš posėdį jam buvo leista 15 minučių vaizdo ryšiu pasitarti su naujai jam paskirta advokate, kuri posėdyje dalyvavo gyvai. Pagalbos pareiškėjas atsisakė. Motyvavo, jog niekuomet nėra šios advokatės sutikęs asmeniškai. EŽTT sprendė, kad atsisakymas buvo pagrįstas, kadangi pareiškėjui galėjo pagrįstai kilti abejonių, ar bendravimas vaizdo ryšiu užtikrina privatumą. Šiuo atveju pareiškėjas turėjo naudotis valstybės įdiegta ir eksploatuojama vaizdo konferencijų sistema, dėl ko, aptardamas bylą su advokatu, jis pagrįstai galėjo jaustis nejaukiai (angl. *feel ill*). EŽTT taip pat atkreipė dėmesį, kad Rusijos Vyriausybė nepaaiškino, kodėl negalėjo kitokiu būdu pareiškėjui užtikrinti teisinės pagalbos. Nors teismas sutiko, kad pareiškėjo transportavimas iš Novosibirsko į Maskvą (apie 3000 kilometrų) – ilgas ir brangus, tačiau pabrėžė, kad, atsižvelgiant į teisės į veiksmingą teisinę gynybą svarbą, Vyriausybė turėjo kompensuoti pareiškėjo teisių apribojimus. Pavyzdžiui, galėjo suorganizuoti advokatės ir pareiškėjo telefoninį pokalbį prieš posėdį; galėjo paskirti pareiškėjui advokatą iš Novosibirsko, o tas galėjo jį aplankyti ir būti kartu su juo posėdžio metu; galėjo pareiškėjui paskirti anksčiau procese jam atstovavusį advokatą; buvo galima atidėti posėdį, kad pareiškėjas turėtų laiko pasitarti su advokate. Atsižvelgdamas į tai EŽTT konstatavo, kad teismo suorganizuotos priemonės buvo nepakankamos ir neužtikrino veiksmingos teisinės pagalbos pareiškėjui.

Panašiai kaip ir byloje *Sakhnovskiy prieš Rusiją*, kitoje byloje *Gorbunov ir Gorbachev prieš Rusiją* (2016) pareiškėjams buvo suteikta galimybė pabendrauti su advokatu prieš pat teismo posėdį. Šioje byloje EŽTT didžiausią rūpestį kėlė tai, kad pareiškėjai su paskirtais advokatais galėjo pabendrauti tik vaizdo ryšiu. EŽTT atkreipė dėmesį, kad jau ankstesnėse bylose jis yra išreiškęs abejonių dėl nepakankamo bendravimo privatumo, kurį užtikrina valstybės įdiegta ir eksploatuojama vaizdo konferencijų sistema. Šioje byloje teismas neturėjo pagrindo daryti kitos išvados. Pareiškėjai galėjo pagrįstai jaustis nejaukiai, aptarinėdami savo bylą su valstybės paskirtu advokatu per vaizdo ryšį. Kaip ir byloje *Sakhnovskiy prieš Rusiją*, EŽTT pabrėžė, kad Vyriausybė nepateikė jokio paaiškinimo, kodėl nebuvo galima pareiškėjų konfidencialaus bendravimo su advokatais užtikrinti kitokiomis priemonėmis. Apibendrinamas teismas konstatavo, kad pareiškėjų teisės į veiksmingą teisinę pagalbą buvo pažeistos.

Tačiau yra su nuotoliniu baudžiamuoju procesu susijusių bylų, kuriose EŽTT teisės į veiksmingą teisinę gynybą pažeidimo nenustatė. Byloje *Marcello Viola prieš Italiją* (2006 m.) buvo nagrinėta situacija, kuomet nelaisvėje esantis ginamasis teismo posėdyje dalyvavo

per vaizdo konferenciją, o jo gynėjas – gyvai. Pareiškėjas skundėsi, be kita ko, teisės į veiksmingą teisinę gynybą pažeidimu, kadangi procese naudotos technologijos prastai veikė, dėl ko nebuvo galima greitai palaikyti ryšio su gynėju. EŽTT teisės į gynybą pažeidimo nenustatė, kadangi proceso metu gynyba neatkreipė teismo dėmesio į jokių ryšio trikdžius, be to, gynėjui ir ginamajam buvo užtikrinta konfidenciali telefoninė linija, kaip tai numatė ir Italijos teisinis reguliavimas.

Apžvelgus šią EŽTT praktiką, atkreiptinas dėmesys į keletą svarbių išaiškinimų. Pirma, galimybė kaltinamajam duoti konfidencialius nurodymus savo gynėjui tuo metu, kai jo byla svarstoma ir įrodymai pateikiami pirmosios instancijos teisme, yra esminis teisingo bylos nagrinėjimo elementas. Taigi, teisė privačiai tartis su gynėju apima ne tik teisę tartis privačiai prieš ar po teismo posėdžio, bet ir jo metu. Antra, asmuo gali pagrįstai jaustis nejaukiai (angl. *feel ill*), aptarinėdamas bylą per vaizdo konferencijų sistemą, įdiegtą ir eksploatuojamą valstybės. Kaip pakankamai patikimą alternatyvą tam EŽTT akcentuoja nuo bet kokio pasiklausymo saugią telefono įrangą, kaip tai buvo užtikrinta byloje *Marcello Viola prieš Italiją*.

Tuo tarpu Lietuvoje teisės aktuose nėra nuostatų, skirtų advokato ir kliento susižinojimo slaptumo užtikrinimui, kuomet nelaisvėje esančio įtariamojo (kaltinamojo) dalyvavimas teismo posėdyje užtikrinamas nuotoliniu būdu. Tam tikros gairės yra Teisėjų tarybos 2021-08-27 protokoliniu nutarimu patvirtintų „Rekomendacijų dėl nuotolinių teismo posėdžių“ 5.13 punkte. Tačiau ten nepasisakyta apie daugiausiai problemų keliančią situaciją, kuomet įtariamasis (kaltinamasis) yra nelaisvėje, o jo gynėjas posėdyje dalyvauja gyvai. Vienintelis teoriškai įgyvendinamas Rekomendacijų patarimas yra šis: „[a]dvokato (advokato padėjėjo) ir atstovaujamojo (ginamojo) prašymu teismas (teismo paskirtas darbuotojas) juos gali perkelti į atskirą virtualų kambarį, kuriame jie gali konfidencialiai aptarti savo gynybinę poziciją ir kitus klausimus (pvz., licencijuota Zoom programa turi šį funkcionalumą (angl. *Breakout rooms*)). Po to asmenys grąžinami į bendrąją posėdžio aplinką.“ Tačiau advokatų ir įtariamųjų (kaltinamųjų) požiūris į šį būdą yra nevienareikšmiškas. Tiek tyrimas JAV (Benninger *et. al.*, 2021, p. 106-107), tiek apklausti teisininkai Lietuvoje patvirtino, kad ne visi proceso dalyviai pasitiki šio komunikacijos būdo konfidencialumu. Vienas Lietuvos advokatų, paklaustas, ar pasitiki Zoom programos „pabėgimo kambario“ užtikrinamu privatumu, vienareikšmiškai atsakė, kad ne. Apklausti teisėjai taip pat patvirtino, kad dalis proceso dalyvių tuo nepasitiki. Čia verta prisiminti ir ne vienoje byloje kartotą EŽTT jurisprudenciją, kuri sako, kad proceso dalyviai gali pagrįstai nepasitikėti privatumu, kurį užtikrina valstybės įdiegta ir eksploatuojama vaizdo konferencijų sistema. Europos veiksmingo teisingumo komisijos parengtose „Gairėse dėl

vaizdo konferencijų teisiniuose procesuose“ į šią problemą taip pat atkreipiamas dėmesys. Pasak 30 punkto, „[g]inamasis su atstovu turėtų bendrauti per apsaugotą sistemą; turėtų būti patikintas dėl tokio bendravimo konfidencialumo; pirmenybė turėtų būti teikiama kitam ryšio kanalui, nei tam, kuriuo naudojantis vyksta posėdis“. Atsižvelgiant į tai, kas aptarta, darytina išvada, kad, jeigu teismo posėdžio metu nelaisvėje esančiam ginamajam ir gyvai jame dalyvaujančiam gynėjui vienintelė galimybė konfidencialiai pabendrauti užtikrinama per teismo suteikiamą vaizdo konferencijų sistemą, gali būti pažeista ginamojo teisė privačiai bendrauti su savo gynėju.

Lietuvos teisėjams nepateiktos instrukcijos, ką daryti tuomet, jei gynyba pareiškia nepasitikėjimą teismo naudojama vaizdo konferencijų programa. Problemos sprendimas perkeltas patiems teisėjams. Vienas teisėjas per interviu teigė prieš kiekvieną posėdį, kuriame nelaisvėje esančio įtariamojo (kaltinamojo) dalyvavimas užtikrinamas nuotoliniu būdu, informuojąs gynėją apie jo galimybę posėdyje dalyvauti vaizdo ryšiu kartu su ginamuoju iš tos pačios patalpos. Taip pat teisėjai pažymėjo, kad tokia galimybė gynėjai naudojasi retai. Jeigu gynybai iškiltų poreikis tartis posėdžio metu, teisėjai nurodė, jog darytų posėdžio pertrauką ir arba siūlytų gynėjui vykti pas ginamąjį į laisvės atėmimo vietą ir kartu iš ten tęsti dalyvavimą posėdyje, arba siūlytų pratęsti posėdį kitąkart. Akivaizdu, kad tai nėra tinkami problemos sprendimo būdai. Jie reikalauja daug laiko ir pastangų. Tokie sunkumai galėtų atgrasyti nuo reikalingo pasitarimo (Turner, 2021, p. 217). Be to, vargu, ar gynėjui gyvai nedalyvaujant, pvz., pirmosios instancijos teismo posėdyje, kuriame apklausiami svarbūs liudytojai, būtų užtikrinta teisė į veiksmingą teisinę gynybą. Tad reikia ieškoti kitų problemos sprendimo būdų.

Spręsti nelaisvėje esančio ginamojo ir gynėjo tarpusavio susižinojimo slaptumo problemą nuotolinio tyrimo ir nagrinėjimo metu galima dvejopai. Pirma, esant gynybos sutikimui, turi būti užtikrinama galimybė gynėjui posėdyje kartu su ginamuoju dalyvauti iš laisvės atėmimo vietos. Tuomet privaloma garantuoti, kad gynėjas ir ginamasis posėdžio metu galėtų tartis be pašalinių. Sutikimas būtinas, kadangi tokiu atveju gynybos teisės yra ribojamos. Gynėjo dalyvavimo teismo posėdyje veiksmingumas paprastai neprilygsta dalyvavimui gyvai. Be to, yra nuomonių, kad gynėjo dalyvavimas posėdyje iš grotuotos areštinės kameros nedera su jo profesiniu orumu (Merkevičius, 2021). Antras būdas – galimybės tartis privačiai užtikrinimas techninėmis priemonėmis. Pasak Europos baudžiamosios teisės advokatų asociacijos, ginamasis ir gynėjas turi turėti galimybę tartis naudodamiesi sauga telefono linija, mobiliuoju telefonu arba, pageidautina, atskira vaizdo konferencijų įranga. Ši komunikacinė linija turi būti techniškai įrengta taip, kad būtų užkirstas kelias šių pokalbių fiksavimui ir įrašymui. Siekiant dar didesnių garantijų, bet

koks šio konfidencialumo pažeidimas turėtų būti pripažintas nusikalstama veika (Ramos *et. al.*, 2021, p. 490-491). EŽTT praktika rodo, kad toks būdas būtų pakankamas.

Panašiai šis klausimas reglamentuojamas Prancūzijos baudžiamojo proceso kodekse (*Code de procédure pénale*, 1959). Pasak 706-1 str., nuotoliniu būdu užtikrinant įtariamą (kaltinamojo) dalyvavimą, jo gynėjas gali rinktis: arba dalyvauti posėdyje gyvai, arba būti patalpoje su savo ginamuoju. Pirmuoju atveju advokatas turi turėti galimybę konfidencialiai kalbėtis su pastaruoju, naudodamasis garso ir vaizdo telekomunikacijų priemonėmis.

Tuo tarpu Lietuvoje nei teisinis reguliavimas, nei institucijų techninis aprūpinimas tinkamai neužtikrina galimybės ginamajam ir gynėjui tartis privačiai teismo posėdžio metu, kuriame nelaisvėje esančio ginamojo dalyvavimas užtikrinimas nuotoliniu būdu. Kol dar formaliai egzistuoja BPK 8² str. numatytos „išimtinės aplinkybės“ (COVID-19 pandemija), gynėjas kartu su ginamuoju posėdyje nuotoliniu būdu gali dalyvauti iš laisvės atėmimo vietos. Tačiau tokia garantija yra pakankama tik esant gynybos sutikimui. Išnykus BPK 8² str. numatytais „išimtinėmis aplinkybėmis“, galimybė gynėjo dalyvavimą užtikrinti nuotoliniu būdu dings. Pagal kitas BPK normas, tik įtariamą (kaltinamojo), o ne gynėjo dalyvavimą teismo posėdyje galima užtikrinti garso ir vaizdo nuotolinio perdavimo priemonėmis.

Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas yra nurodęs, kad iš konstitucinės teisės į gynybą kyla ir valstybės institucijų pareiga užtikrinti, kad galimybė įgyvendinti šią teisę būtų reali (Konstitucinio Teismo 2001-02-12 nutarimas). Taigi, norint, kad Lietuvos baudžiamajame procese egzistuočių galimybė nelaisvėje esančio įtariamą (kaltinamojo) dalyvavimą teismo posėdyje užtikrinti nuotoliniu būdu, būtinos BPK pataisos bei tinkamas teismų techninis aprūpinimas. Svarbiausia įstatymiškai įtvirtinti, kad tokiu atveju gynėjo ir ginamojo susižinojimo slaptumas posėdžio metu užtikrinamas techninėmis komunikacijos priemonėmis, kurių niekas negali kontroliuoti. Šiai nuostatai įgyvendinti būtinas tinkamas techninis teismų aprūpinimas. Taip pat rekomenduotina įtvirtinti gynėjo teisę dalyvauti posėdyje nuotoliniu būdu kartu su ginamuoju iš vienos patalpos.

5.2 Įtariamojo (kaltinamojo) teisės (pareigos) dalyvauti baudžiamajame procese užtikrinimas nuotoliniu būdu

Įtariamojo (kaltinamojo) dalyvavimo baudžiamajame procese užtikrinimas nuotoliniu būdu taip pat sulaukia daug dėmesio teisinėje literatūroje (Hillman, 2007) (Turner, 2021, p. 203-205) (Benninger *et. al.*, 2021, p. 118-119). Keliamas klausimas, ar šis dalyvavimo būdas toks pats veiksmingas kaip ir dalyvavimas gyvai. Šią problemą galima nagrinėti itin plačiai – nuo dalyvavimo užtikrinimo ikiteisminiame tyrime (pvz., apklausiant ar skiriant suėmimą) iki kasacinio teismo posėdyje. Dėl ribotos darbo apimties bus aptartos dvi, autoriaus nuomone, svarbiausios situacijos: pirmosios instancijos teismo posėdis ir teismo posėdis dėl suėmimo skyrimo. Pirmasis pasirinktas kaip svarbiausias ir kompleksiškiausias baudžiamojame proceso etapas, o antrasis – dėl sprendžiamo klausimo svarbos (asmens laisvės) bei posėdžio turinio (t. y. jame svarstomų klausimų).

5.2.1 Pirmosios instancijos teismo posėdis

Siekiant įvertinti kaltinamojo dalyvavimo pirmosios instancijos teismo posėdyje užtikrinimo galimybes bei sąlygas, poskyryje bus aptarta, pirma, kaltinamojo teisė (pareiga) dalyvauti pirmosios instancijos teismo posėdyje; antra, bus pristatyta, kokią įtaką šios teisės (pareigos) įgyvendinimui turi jos užtikrinimas nuotoliniu būdu; trečia, bus aptarta aktuali EŽTT praktika; galiausiai, bus pristatytas ir įvertintas aktualus Lietuvos teisinis reguliavimas bei teismų praktika.

Kaltinamojo teisė (pareiga) dalyvauti pirmosios instancijos teismo posėdyje. Kaltinamasis privalo dalyvauti pirmosios instancijos teismo posėdyje (BPK 246 str. 1 d.). Egzistuoja tik keletas siaurų išimčių: 1) byla nagrinėjama be kaltinamojo jo savavališko pasišalinimo iš posėdžio atvejais (BPK 248 str. 3 d.); 2) kai teismas leidžia kaltinamiesiems laikinai nedalyvauti tiriant kitų kaltinamųjų padarytas veikas (BPK 248 str. 2 d.); 3) kai kaltinamasis yra Lietuvos Respublikos teritorijoje ir vengia atvykti į teismą (BPK 246 str. 1 d.).

Pagal EŽTT jurisprudenciją, žodinio ir viešo bylos nagrinėjimo principas ypač svarbus baudžiamosiose bylose, kuriose nusikalstamos veikos padarymu kaltinamas asmuo paprastai turi turėti galimybę dalyvauti pirmosios instancijos teismo posėdyje (*Tierce ir kiti prieš San Mariną*, 2000, 94 punktas) (*Jussila prieš Suomiją*, 2006, 40 punktas). Nors EŽTK tiesiogiai neįtvirtinta, bet, remiantis EŽTT praktika, pareiga užtikrinti baudžiamajon atsakomybėn traukiamo asmens teisę dalyvauti teismo posėdžių salėje yra vienas iš esminių

6 str. reikalavimų. Sunku įsivaizduoti, kaip nedalyvaujantis šis asmuo galėtų pasinaudoti 6 str. 3 dalies c, d ir e punktuose nustatytais konkrečiomis teisėmis, t. y., teise „gintis asmeniškai“, „apklausti liudytojus arba turėti galimybę, kad jie būtų apklausti“ ir „nemokamai naudotis vertėjo pagalba, jei jis nesupranta teisme vartojamos kalbos arba ja nekalba“ (*Sejdovic prieš Italiją*, 2006, 81 ir 84 punktai). Be to, teisė dalyvauti teismo posėdyje leidžia kaltinamajam patikrinti savo gynybos versiją ir palyginti ją su nukentėjusiųjų ir liudytojų parodymais (*Medenica prieš Šveicariją*, 2001, 54 punktas). EŽTK 6 str. visuma taip pat garantuoja kaltinamojo teisę baudžiamajame procese dalyvauti *veiksmingai*. Tai apima, *inter alia*, ne tik jo teisę dalyvauti, bet ir teisę klausytis bei sekti bylos nagrinėjimą (*Murtazaliyeva prieš Rusiją*, 2018, 90 punktas). Atitinkamai dėl prastos teismo salės akustikos bei sunkumų girdint gali kilti problema pagal 6 str. (*Stanford prieš Jungtinę Karalystę*, 1994, 29 punktas).

LAT yra išaiškinęs, kad teisė dalyvauti bylą nagrinėjant pirmosios instancijos teisme yra viena esminių kaltinamojo procesinių garantijų. Šios teisės užtikrinimas sudaro galimybes efektyviausiu būdu įgyvendinti kaltinamajam priklausančias procesines teises ir prisideda prie teisingo teismo baigiamojo procesinio sprendimo priėmimo (LAT 2012-11-22 nutartis baudžiamajame byloje). Panaši teisės reikšmė akcentuojama ir BPK komentare (Kazlauskas, Šumskas *et. al.*, 2003, p. 80).

Asmeninis ginamojo dalyvavimas neturi tokios pat lemiamos reikšmės apeliacinio ar kasacinio proceso metu (*Kamasinski prieš Austriją*, 1989, 106 punktas). Garantijų, kylančių iš EŽTK 6 str., apimtis apeliaciniame procese priklauso nuo jo pobūdžio (*Ekbatani prieš Švediją*, 1988, 27 punktas). Pvz., skundų atrankos procedūros ir procesai, kuriuose sprendžiami tik teisės klausimai, gali atitikti 6 str. keliamus reikalavimus, net jeigu apeliantai ir nebuvo suteikta proga pasisakyti asmeniškai apeliacinės ar kasacinės instancijos teisme, su sąlyga, kad viešas nagrinėjimas vyko pirmosios instancijos teisme (Guide on Article 6..., 2022, p. 57-58).

Poveikis kaltinamojo teisei (pareigai) dalyvauti teismo posėdyje dalyvavimą užtikrinant nuotoliniu būdu. Teisinėje literatūroje kaltinamojo dalyvavimo teismo posėdyje užtikrinimas nuotoliniu būdu vertinamas kritiškai. Kritikų argumentus galima suskirstyti į tris grupes (Poulin, 2004, p. 1090): 1) neigiama įtaka ginamojo ir gynėjo santykiams bei veiksmingai teisinei gynybai; 2) neigiama įtaka kaltinamojo patirčiai baudžiamajame procese; 3) neigiama įtaka galutiniam proceso rezultatui (kaltinamojo vertinimui).

Neigiama įtaka ginamojo ir gynėjo santykiams bei veiksmingai teisinei gynybai. Kaip aptarta, daugiausiai problemų kyla užtikrinant ginamojo bei gynėjo bendravimo

konfidencialumą bei veiksmingą teisinę gynybą. Pirmasis klausimas jau išnagrinėtas 5.1 skyriuje, todėl toliau bus aptartas tik antrasis.

Kuomet kaltinamasis ir jo gynėjas teismo posėdyje dalyvauja iš atskirų vietų, net ir elementari jų komunikacija apsunksta (Fair Trials, 2020, p. 12). Nėra galimybės neverbalinei komunikacijai (Poulin, 2004, p. 1129). Gynėjas turi mažiau galimybių posėdžio metu ginamajam operatyviai patarti. Pvz., sustabdyti nuo jam nenaudingo (neprideramo) elgesio teisme. Taip pat ir ginamasis negali operatyviai perduoti svarbios informacijos savo gynėjui (Benninger *et. al.*, 2021, p. 107-108). Gynėjui sunkiau įvertinti psichinę ir emocinę ginamojo būseną, palaikyti jį psichologiškai (Poulin, 2004, p. 1130). Gynybą nuo pasitarimo gali atgrasyti tai, kad jis techniškai sunkiau įgyvendinamas (Turner, 2021, p. 217). Bendraujant nuotoliniu būdu sunkiau pasiruošti teismo posėdžiui. Pavyzdžiui, peržiūrėti įvairius dokumentus, kitus įrodymus (Turner, 2021, p. 216) (Fair Trials, 2020, p. 12). Jeigu ginamasis ir gynėjas „akis į akį“ nebuvo bendravę prieš tai, sunkiau kurti tarpusavio ryšį ir pasitikėjimą (Benninger *et. al.*, 2021, p. 108-111) (Fair Trials, 2020, p. 11). Paprastai gynėjai ir ginamieji prieš procesą būna nepažįstami, todėl jiems reikia laiko sukurti tinkamą ryšį ir pasitikėjimu grįstus santykius. Vaizdo ryšiu tai padaryti gerokai sunkiau. Pvz., vienas Lietuvos advokatas atkreipė dėmesį, kad „<...> tikslingiausia būtų derinti konkretų bendravimą pradžioje su tolimesniu bendravimu nuotoliniu būdu“. Čia galima prisiminti ir EŽTT bylą *Sakhnovskiy prieš Rusiją*, kurioje pareiškėjas atsisakė advokatės pagalbos dėl to, kad negalėjo su ja pabendrauti asmeniškai, o teismas tokį atsakymą pripažino pagrįstu. Ši problema aktualesnė pirminėje proceso stadijoje (ikiteisminiame tyrime), tačiau Lietuvos teisininkų apklausos rodo, kad gali kilti ir vėliau. Pvz., kuomet asmeniui proceso metu paskiriamas naujas gynėjas.

Jeigu gynėjas kartu su ginamuoju posėdyje dalyvauja nuotoliniu būdu iš tos pačios vietos, gynėjo dalyvavimas jame yra mažiau veiksmingas (Poulin, 2004, p. 1131). Lengviau išsiblaškyti, nepastebėti reikšmingos procese dalyvaujančių asmenų kūno kalbos, kitų svarbių detalių (Turner, 2021, p. 217). Prarandama neprocesinių pokalbių galimybė su kitais proceso dalyviais, kurie gali būti naudingi ginamajam (Poulin, 2004, p. 1131). Jeigu prokuroras procese dalyvauja gyvai, gynėjas atsiduria prastesnėje padėtyje, dėl ko gali nukentėti ir ginamasis (Poulin, 2004, p. 1131-1132).

Neigiama įtaka kaltinamojo patirčiai procese. Neigiamą įtaką kaltinamojo patirčiai posėdyje daugiausiai lemia jau aptarti komunikaciniai sunkumai naudojant vaizdo konferencijų technologijas (žr. 3 dalį). Įtariamasis (kaltinamasis) paprastai turi kur kas mažiau patirties baudžiamajame procese nei profesionalūs jo dalyviai (teisėjai, prokurorai, advokatai), dėl ko procesas jiems – mažiau suprantamas. Papildoma komunikacinė kliūtis

– dalyvavimas nuotoliniu būdu – dar labiau supratimą apsunkina (Poulin, 2004, 1133-1134) (Fair Trials, 2020, p. 18). Komunikacija per vaizdo konferencijas – mažiau veiksminga (Benninger *et. al.*, 2021, p. 89). Tai gali lemti techniniai trikdžiai (Fair Trials, 2020, p. 8) ar blaškanti kaltinamojo aplinka (Turner, 2021, p. 217). Netenkama galimybės komunikuoti naudojant neverbalinius signalus (Benninger *et. al.*, 2021, p. 89). Vaizdo konferencijos mažiau palankios spontaniškiems įsiterpimams. Tai gali atgrasyti nuo aktyvios komunikacijos su proceso dalyviais. Nuotoliniu būdu procese dalyvaujantis kaltinamasis taip pat netenka moralinės ir praktinės paramos iš artimų žmonių (pvz., šeimos, draugų). Jiems esant teismo salėje, jie gali su juo bendrauti, tartis, tam tikrais atvejais net kreiptis ir į teismą. Tai kartais gali lemti ir teismo vertinimą (Poulin, 2004, p. 1140-1141). Nuotoliniu būdu procese dalyvaujantis kaltinamasis gali nepakankamai įvertinti proceso rimtumą, dėl ko gali pradėti nederamai elgtis posėdžio metu (Fair Trials, 2020, p. 18). Ir Lietuvoje apklausti teisininkai patvirtino, kad kaltinamųjų elgesio kultūra nuotolinių teismo posėdžių metu sumenko. Jie procese dalyvauja užsiimdami pašaliniais darbais, iš netinkamų patalpų, o kartais net ir apskritai iš posėdžio pasišalina be jokios rimtos priežasties. Empiriniai tyrimai rodo, kad kaltinamojo dalyvavimas procese nuotoliniu būdu gali lemti jo pasyvumą. JAV imigracijos proceso kontekste atliktas tyrimas parodė, kad vaizdo ryšiu procese dalyvavę asmenys jame buvo pasyvesni: rečiau kreipėsi teisinės pagalbos, teikė prašymus leisti laikinai pasilikti JAV, siekė savanoriško grįžimo (Eagly, 2015, p. 937-938). 2010 m. Jungtinėje Karalystėje atlikto tyrimo metu nustatyta, kad nuotoliniu būdu procese dalyvavę kaltinamieji buvo mažiau linkę naudotis teisine pagalba (Terry *et. al.*, 2010, p. 23).

Įtaka galutiniam proceso rezultatui (kaltinamojo vertinimui). Proceso metu tiek teisėjui, tiek kitiems proceso dalyviams ypač svarbu gauti tikslią informaciją iš kaltinamojo ir tiksliai jį įvertinti. Kadangi vaizdo ryšio technologijos keičia asmens elgesį, maskuoja bei iškraipo informaciją, tai gali pakenkti vertinimo tikslumui bei turėti neigiamos įtakos proceso rezultatui (Poulin, 2004, p. 1141). Pvz., tyrimai rodo, kad nuotoliu apklausiami mažamečiai liudytojai yra vertinami mažiau palankiai – kaip ne tokie patikimi – lyginant su apklaustais gyvai (Landström *et. al.*, 2010, p. 333) (Goodman *et. al.*, 1998, p. 165). Tad ir nuotoliu posėdyje dalyvaujantis kaltinamasis susiduria su rizika, kad bus vertinamas mažiau palankiai. Mažiau objektyvų kaltinamojo vertinimą gali lemti ir aplinka, iš kurios jis dalyvauja posėdyje. Pvz., jeigu tai – laisvės atėmimo vieta, tuomet fizinė ir psichologinė jos atmosfera, priešingai nei teismo salė, iš prigimties yra prievartinio pobūdžio, todėl gali kliudyti objektyviam kaltinamojo įvertinimui (Poulin, 2004, p. 1134) (Turner, 2021, p. 217-

218). Galiausiai, visa tai gali lemti griežtesnį sprendimą kaltinamojo atžvilgiu (plačiau žr. 4.2 skyrių).

Aktuali EŽTT praktika. EŽTT jurisprudencijoje yra bylų, kuriuose teismas sprendė, ar kaltinamojo dalyvavimą teismo procese užtikrinant nuotoliniu būdu nėra pažeidžiama teisė į teisingą teismo procesą (EŽTK 6 str.). *Marcello Viola prieš Italiją* (2006 m.) – viena pirmųjų. Šioje byloje pareiškėjas buvo nuteistas iki gyvos galvos už labai sunkius nusikaltimus. Apeliacinio proceso metu kaltinamasis nebuvo pristatytas iš kalėjimo į teismo posėdžių salę, nes jam tuo metu buvo taikomas specialius kalinimo režimas, ribojantis jo ryšius su išoriniu pasauliu. Dėl to kaltinamasis dalyvavo teismo posėdyje nuotoliniu būdu. Tokią galimybę užtikrino Italijos teisinis reguliavimas. Be teisės į veiksmingą gynybą pažeidimo, pareiškėjas taip pat skundėsi diskriminacija kitų ginamųjų atžvilgiu (kurie dalyvavo gyvai); teigė, kad jo dalyvavimas nuotoliu paveikė teismą vertinant jo pavojingumą visuomenei. EŽTT, pasisakydamas dėl dalyvavimo procese vaizdo ryšiu, konstatavo, kad, nors tai savaimė neprieštarauja EŽTK, tačiau tokiu atveju privalu užtikrinti, kad priemonės taikymas tarnautų teisėtam tikslui (angl. *legitimate aim*) ir kad įrodymų teikimo tvarka būtų suderinama su tinkamo proceso reikalavimais, kaip nustatyta EŽTK 6 str. Vertindamas šioje byloje susiklosčiusias aplinkybes, teismas sprendė, kad pareiškėjo dalyvavimas teismo posėdžiuose nuotoliniu būdu atitiko pagal EŽTK teisėtus viešosios tvarkos apsaugos, nusikaltimų prevencijos tikslus, liudytojų ir nusikaltimų aukų teises į gyvybę, laisvę ir saugumą, taip pat „protingos proceso trukmės“ reikalavimo laikymąsi. Teismas pabrėžė, kad šioje byloje buvo gerbiamos gynybos teisės, o pareiškėjas galėjo matyti ir girdėti posėdyje dalyvaujančius asmenis. Taip pat kaltinamąjį matė ir girdėjo kiti proceso dalyviai, teisėjai.

Pasak šį sprendimą analizuojančios literatūros, jo esmė grindžiama pusiausvyra tarp ginamojo asmeninio dalyvavimo teismo posėdyje esminės reikšmės bei poreikio veiksmingai kovoti su organizuotu nusikalstamumu (Quattrocolo *et. al.*, 2019, p. 464). Priemonės, ribojančios gynybos teises dalyvauti teismo posėdyje asmeniškai, turi būti įtvirtintos įstatymu; šie apribojimai turi siekti aiškaus teisėto tikslo; turi būti įrodyta, kad jie yra „griežtai būtini“ juos taikant konkrečiu atveju (Hoyano, 2021, p. 1036). Panašiai beveik analogišką problemą EŽTT nagrinėjo ir kitoje byloje *Asciutto prieš Italiją* (2008). Literatūroje pastebima, kad vėlesnėse bylose, susijusiose su kaltinamojo dalyvavimo teismo posėdyje užtikrinimu vaizdo ryšiu, EŽTT pakeitė savo prieigą prie šios problemos. Pavyzdžiui, byloje *Gennadiy Medvedev prieš Rusiją* (2012) pareiškėjas, nuteistas 16 metų laisvės atėmimo bausme už nužudymą ir kitus nusikaltimus, skundėsi, kad jo teisė dalyvauti asmeniškai teismo posėdyje buvo pažeista, kadangi teismas jam leido dalyvauti tik vaizdo

ryšiu (EŽTK 6 str. 1 d. pažeidimas ir 3 dalies c punkto pažeidimas). Nors EŽTT sprendime formaliai rėmėsi byla *Marcello Viola prieš Italiją*, tačiau neatsižvelgė į šiame sprendime pasirinktą prieigą: pusiausvyrą tarp gynybos teisių ir institucinio tikslo kovoti su organizuotu nusikalstamumu. Byloje *Gennadiy Medvedev prieš Rusiją* nusikaltimai nebuvo susiję su organizuotu nusikalstamumu. EŽTT išvadą apie atitiktį EŽTK padarė remdamasi tik faktu, kad nėra įrodymų, jog vaizdo ryšys būtų buvęs prastas. Atsižvelgiant į tai, galima manyti, kad, pasak EŽTT, vienintelė sąlyga siekiant apriboti ginamojo teisę dalyvauti teismo posėdyje asmeniškai yra tinkama vaizdo ryšio kokybė (Quattrocolo *et. al.*, 2019, p. 464-465). Į teisėto tikslo reikalavimą EŽTT neatkreipė dėmesio ir keliose kitose panašiose bylose: *Sakhnovskiy prieš Rusiją* (2010), *Gorbunov ir Gorbachev prieš Rusiją* (2016), *Bivolaru prieš Rumuniją* (2018). Šiose bylose teismas pabrėžia tik tai, kad dalyvavimas procese vaizdo ryšiu savaime nepažeidžia EŽTK nuostatos į viešą ir teisingą teismą. Taigi, vertinant aptartus sprendimus, EŽTT pozicija aptariamam klausimui nėra nuosekli. Nėra aišku, ar EŽTT kaltinamojo dalyvavimą teismo posėdyje per vaizdo konferenciją laiko išimtinio pobūdžio gynybos teisių ribojimu, ar tai tėra gynybos teisių neribojanti priemonė, paspartinanti teismo procesą, su sąlyga, kad vaizdo ir garso kokybė yra gera (Quattrocolo *et. al.*, 2019, p. 464-465).

Tačiau byloje *Dijkhuizen prieš Nyderlandus* (2021) EŽTT vėl grįžo prie savo ankstesnės prieigos, pradėtos taikyti byloje *Marcello Viola prieš Italiją*. Šioje byloje teismas pakartojo, kad nors kaltinamojo dalyvavimo užtikrinimas posėdyje nuotoliniu būdu savaime neprieštarauja EŽTK, tačiau tokiu atveju privalu užtikrinti, kad priemonės taikymas tarnautų teisėtam tikslui ir kad įrodymų teikimo tvarka būtų suderinama su tinkamo proceso reikalavimais, kaip nustatyta EŽTK 6 str. Šioje byloje buvo susiklosčiusi situacija, kuomet kaltinamojo dalyvavimo teismo posėdyje fiziškai apskritai artimiausioje ateityje užtikrinti buvo neįmanoma, kadangi pareiškėjas buvo sulaikytas Peru dėl šioje šalyje pareiktų įtarimų nusikaltimo padarymu. Peru įstatymai neleido išduoti ar laikinai perduoti užsienio valstybėms asmenų, kurie buvo sulaikyti kaip įtariamieji nusikaltimais pačioje Peru. Atsižvelgiant į tai, EŽTT sprendė, kad kaltinamojo dalyvavimas teismo posėdyje galėjo būti pagrįstai ir teisėtai užtikrintas nuotoliniu būdu. Todėl bylos išnagrinėjimas kaltinamajam nedalyvaujant nepažeidė jo teisių, kadangi jis, atsisakydamas byloje dalyvauti nuotoliniu būdu, šios teisės atsisakė.

Galiausiai, užtikrinant nelaisvėje esančio kaltinamojo dalyvavimą teismo posėdyje nuotoliniu būdu, svarbu nepažeisti kankinimo draudimo, įtvirtinto EŽTK 3 str. (Kulesza, 2021, p. 219). Pasak EŽTT praktikos, nelaisvėje esančio kaltinamojo (įtariamojo) dalyvavimo teismo posėdyje užtikrinimas vaizdo ryšiu šiam esant metaliniame narve

prilygsta žmogaus orumą žeminančiam elgesiui, kurį draudžia EŽTK 3 str. (*Karachentsev prieš Rusiją*, 2018) (*Valyuzhenich prieš Rusiją*, 2019).

Apibendrinant aptartą EŽTT jurisprudenciją, galima daryti keletą išvadų. Kaltinamojo dalyvavimo teismo posėdyje užtikrinimas vaizdo ryšiu savaime neprieštarauja EŽTK. Tačiau tokia priemonė bet kuriuo atveju turi tarnauti teisėtam tikslui ir būti suderinama su asmens teise į teisingą teismą. Ypač svarbu užtikrinti, kad taip posėdyje dalyvaujantis asmuo galėtų sekti procesą (girdėti kitus proceso dalyvius bei būti girdimas jų) ir veiksmingai bei konfidencialiai pasitarti su gynėju.

Kaltinamojo dalyvavimo teismo posėdyje užtikrinimas nuotoliniu būdu Lietuvos baudžiamajame procese galimas dviem pagrindais: BPK 8² str. 2 d. ir BPK 246 str. 1 d.

Siekiant kaltinamojo dalyvavimą nuotoliniu būdu užtikrinti pagal BPK 8² str. 2 d., be kitų straipsnyje numatytų sąlygų (plačiau – 2.1 skyriuje), būtina gauti kaltinamojo sutikimą. Pagal BPK 246 str. 1 d., kaltinamojo, kuris negali atvykti į teismą, kuriame nagrinėjama byla, arba kuris yra laikomas areštiniėje, kardomojo kalinimo ar pataisos įstaigoje, dalyvavimas teismo posėdyje gali būti užtikrinamas garso ir vaizdo nuotolinio perdavimo priemonėmis. Nei kaltinamojo sutikimo, nei kitų sąlygų norma neįtvirtina.

Apžvelgus BPK papildymo aptariama BPK 246 str. 1 d. norma įstatymo aiškinamąjį raštą (Aiškinamasis raštas dėl Lietuvos..., 2014) bei aktualią LAT praktiką, galima manyti, kad spręsti dėl kaltinamojo dalyvavimo teismo posėdyje būdo yra teismo diskrecija, o proceso dalyvių nuomonė jo nesaisto. LAT 2019-11-21 kasacinėje nutartyje baudžiamosiose byloje Nr. 2K-266-719/2019 sprendė, kad kaltinamojo bei jo gynėjo nuomonė teismo neįpareigoja. LAT pripažino, kad šiame procese pirmosios instancijos teismas pagrįstai nelaisvėje esančio kaltinamojo dalyvavimą viso bylos nagrinėjimo metu užtikrino nuotoliniu būdu nepaisant to, kad dar pirmajame posėdyje gynyba pareiškė su tuo nesutinkanti. Kad kaltinamojo sutikimas nėra reikšmingas, keliose bylose yra sprendęs ir Kauno apygardos teismas (Kauno apygardos teismo 2019-01-14 nutartis baudžiamosiose byloje) (Kauno apygardos teismo 2019-05-03 nutartis baudžiamosiose byloje). Be to, nors teismai šiose bylose pasisakė dėl kaltinamojo teisių užtikrinimo dalyvaujant procese nuotoliniu būdu, tačiau nei vienas nesvarstė, koku gi tikslu (ir – ar teisėtu) kaltinamojo dalyvavimas posėdyje buvo užtikrintas nuotoliniu būdu.

Autoriaus nuomone, nei BPK 246 str. 1 d., nei aptarta teismų praktika pakankamai neužtikrina kaltinamojo garantijų, kylančių iš EŽTK 6 str. įtvirtintos teisės į teisingą teismą. Pirmiausia, kaip aptarta 5.1 skyriuje, Lietuvoje nei įstatymiškai, nei techniškai neužtikrinama teisė kaltinamajam posėdyje dalyvaujant nuotoliniu būdu konfidencialiai tartis su savo gynėju. Antra, nei BPK, nei teismų praktikoje neįtvirtintas „teisėto tikslo“

reikalavimas kaip būtinas pagrindas kaltinamojo dalyvavimą procese užtikrinti nuotoliniu būdu. Trečia, neatsižvelgiama, kad, net ir techniškai sudarius kaltinamajam tinkamas sąlygas formaliai pasinaudoti savo teisėmis, dalyvavimas posėdyje nuotoliniu būdu neprilygsta dalyvavimui gyvai.

EŽTT bylose *Marcello Viola prieš Italiją* bei *Asciutto prieš Italiją* šiais teisėtais tikslais laikė viešosios tvarkos apsaugos, nusikaltimų prevencijos tikslus, liudytojų ir nusikaltimų aukų teises į gyvybę, laisvę ir saugumą, taip pat „protingos proceso trukmės“ reikalavimo laikymąsi. Nors netiesiogiai, tačiau galima manyti, kad byloje *Dijkhuizen prieš Nyderlandus* šiais tikslais EŽTT laikė apskritai proceso tęstinumą bei operatyvumą. Žinoma, tai nėra baigtinis „teisėtų tikslų“ sąrašas. Yra mokslininkų, manančių, kad toks tikslas kaip asmenų saugumas gali pateisinti kaltinamojo teisių ribojimus šio dalyvavimą posėdyje užtikrinant nuotoliniu būdu, tačiau proceso efektyvumas bei operatyvumas — nepakankamai rimtos priežastys (Angiolini, 2019, p. 200). Kiti tuo tarpu nemano, kad apskritai gali egzistuoti tokie „teisėti tikslai“, kurie pateisintų prievartinį kaltinamojo dalyvavimą posėdyje nuotoliniu būdu (Ramos *et. al.*, 2021, p. 482, 487). Šio darbo autoriaus nuomone, negalima visiškai atmesti „teisėto tikslo“ kriterijaus. Procese vis tik gali susiklostyti situacijų, kuomet dėl itin svarbių priežasčių kaltinamojo dalyvavimo teismo posėdyje užtikrinimas nuotoliniu būdu būtų pateisinamas. Tačiau kiekvienu atveju tokį tikslą teismas privalo nustatyti ir savo sprendimą motyvuoti atsižvelgdamas į konkrečioje byloje susiklosčiusias aplinkybes.

Nepaisant to, darbo autorius nemano, kad kaltinamasis posėdyje nuotoliniu būdu gali dalyvauti tik aptartais itin siaurais atvejais. Proceso dalyvių sutikimas taip pat galėtų būti pagrindas, užtikrinantis tokią galimybę. Nors dalyvavimas posėdyje nuotoliniu būdu riboja kaltinamojo teises, tačiau EŽTT yra sprendęs, kad EŽTK 6 str. nedraudžia asmeniui savo noru atsisakyti teisės į teisingo bylos nagrinėjimo garantijas. Toks atsisakymas turi būti nustatytas nedviprasmiškai ir jam turi būti taikomos minimalios garantijos, atitinkančios jo svarbą (*Pfeifer ir Plankl prieš Austriją*, 1992, 37 punktas). Be to, jis neturi prieštarauti jokiame svarbiame viešajam interesui (*Dvorski prieš Kroatiją*, 2015, 100 punktas). Kaltinamojo dalyvavimas pirmosios instancijos teisme svarbus dviem tikslais: 1) užtikrinti, kad kaltinamasis galėtų pasinaudoti savo teisėmis; 2) sudaro galimybes išsamiai iširti visas bylos aplinkybes bei priimti teisėtus bei pagrįstus sprendimus. Taigi, kaip tai leidžia EŽTK, kaltinamasis gali savanoriškai apriboti savo teises posėdyje dalyvaudamas nuotoliniu būdu. Tačiau antrasis tikslas – bylos išnagrinėjimo išsamumas bei teisingo sprendimo priėmimo prielaidos – patenka į viešojo intereso sritį. Tad jei viešąjį interesą procese sergintys subjektai (prokuroras bei teismas) mano, kad gyvas kaltinamojo dalyvavimas procese

būtinai sukurti prielaidas teisėto ir pagrįsto sprendimo priėmimui, teismas privalo įpareigoti kaltinamąjį teismo posėdyje dalyvauti gyvai.

Tam tikrais atvejais kaltinamojo dalyvavimo teismo posėdyje užtikrinimas nuotoliniu būdu yra racionalus ir naudingas žingsnis, tuo pačiu metu nedarant neigiamos įtakos baudžiamojo proceso kokybei. Dalis Lietuvoje apklaustų teisininkų pažymėjo, kad nuotoliniu būdu visuomet galėtų vykti organizacinio pobūdžio posėdžiai, kaltinamojo akto bei kitų bylos dokumentų pagarsinimas, tam tikrais atvejais – net ir baigiamųjų kalbų sakymas, kaltinamieji galėtų taip dalyvauti posėdyje, kuomet tiriami su jais nesusiję įrodymai, taip pat tais atvejais, kai kaltinamasis pripažįsta kaltę, dėl ko nebūtina atlikti sudėtingo įrodymų tyrimo.

Taigi reziumuojant, kaltinamojo dalyvavimo teismo posėdyje užtikrinimas nuotoliniu būdu paprastai riboja jo teises, kadangi naudojant vaizdo konferencijų technologijas neįmanoma užtikrinti komunikacijos kokybės, kuri prilygtų bendravimui gyvai. Tad kaltinamojo dalyvavimas nuotoliniu būdu turėtų būti užtikrinimas tik išimtiniais atvejais, kada egzistuoja jo teisių ribojimą pateisinantys teisėti tikslai. Kaltinamasis nuotoliniu būdu posėdyje taip pat galėtų dalyvauti jam ir kitiems proceso dalyviams sutinkant. Tačiau sutikimo prokuroras ir teismas suteikti neturėtų, jeigu tai sudarytų sunkumų išsamiai ištirti visas bylos aplinkybes bei byloje priimti teisėtą bei pagrįstą sprendimą. Visais atvejais kaltinamojo dalyvavimą procese užtikrinant nuotoliniu būdu, būtina teisinėmis ir techninėmis priemonėmis užtikrinti, kad jis galėtų pasinaudoti savo teisėmis. Ypač svarbu gera garso ir vaizdo kokybė bei galimybė posėdžio metu konfidencialiai bendrauti su savo gynėju.

5.2.2 Suėmimo skyrimas

Teisinėje literatūroje taip pat gausiai aptariamas įtariamojo (kaltinamojo) dalyvavimo užtikrinimas nuotoliniu būdu teismo posėdyje dėl suėmimo skyrimo (Merkevičius, 2021) (Ramos *et. al.*, 2021, p. 487) (Quattrocolo *et. al.*, 2019, p. 463) (Kulesza, 2021, p. 206). Atsižvelgiant į posėdyje sprendžiamo klausimo svarbą – asmens laisvę – svarbu įvertinti, ar pagrįsta jame įtariamojo (kaltinamojo) dalyvavimą užtikrinti nuotoliniu būdu.

Asmens teisę į laisvę saugo Konstitucijos 20 str. bei EŽTK 5 str. Teisėjai, skirdami suėmimą, privalo tiksliai vykdyti šių straipsnių nuostatas, nurodančias, be kita ko, kad niekam neturi būti atimta laisvė kitaip, kaip tokiais pagrindais ir pagal tokias procedūras, kokias yra nustatęs įstatymas (LAT senatas, 2004). Lietuvos BPK išskiriamos dvi skirtingos suėmimo paskyrimo situacijos. Ši kardomoji priemonė gali būti paskiriama: 1)

asmeniui, kuris yra laisvas; 2) asmeniui, kuris yra sulaikytas BPK 140 str. nustatyta tvarka. Tačiau abiem atvejais asmenį privaloma pristatyti pas ikiteisminio tyrimo teisėją per 48 valandas nuo laisvės atėmimo momento. Pristatytasis teisėjo apklausiamas dėl suėmimo pagrįstumo. Posėdyje privalo dalyvauti prokuroras bei gynėjas. Posėdis turėtų būti rungtyniškas: tiek gynėjui, tiek prokurorui suteikiama teisė pareikšti savo nuomonę sprendžiamu klausimu, užduoti įtariamajam klausimus, vertinti posėdyje išsakomus argumentus (Goda *et. al.*, 2003b). Posėdyje sprendžiama dėl suėmimo pagrindų (sąlygų) egzistavimo. Pirmiausia, turi būti pakankamai duomenų, leidžiančių manyti, kad asmuo padarė nusikalstamą veiką (BPK 121 str. 2 d.). Tuomet turi būti pagrįstai manoma, kad įtariamasis: arba 1) bėgs (slėpsis) nuo ikiteisminio tyrimo pareigūnų, prokuroro ar teismo; arba 2) trukdys procesui; arba 3) darys tam tikrus naujus nusikaltimus. Suėmimas gali būti skiriamas tik tais atvejais, kai švelnesnėmis kardomosiomis priemonėmis negalima pasiekti kardomųjų priemonių tikslų.

EŽTK 5 str. 3 d. numato, kad „[k]iekvienas sulaikytasis ar suimtasis asmuo pagal šio straipsnio 1 dalies c punkto nuostatą turi būti skubiai pristatytas teisėjui ar kitam pareigūnui, kuriam įstatymas yra suteikęs teisę vykdyti teismines funkcijas <...>“. Literatūroje keliamas klausimas, ar „pristatytas teisėjui ar kitam pareigūnui“ reiškia, kad asmuo prieš teisėją ar pareigūną turi būti pristatytas fiziškai (Quattrocolo *et. al.*, 2019, p. 464) (Merkevičius, 2021).

Lietuvoje formaliai galimybė asmens dalyvavimą teismo posėdyje dėl suėmimo skyrimo užtikrinti nuotoliniu būdu atsirado tik įsigaliojus BPK 8² str. Tiesa, prasidėjus COVID-19 pandemijai tokia praktika buvo taikoma skiriant suėmimą net ir nesant įstatyminio pagrindo (Merkevičius, 2021). Šio darbo tikslas nėra įvertinti teismų ir teisėsaugos institucijų veiklą COVID-19 pandemijos metu, tad šis laikotarpis giliau analizuojamas nebus. Vietoje to bus siekiama atsakyti į klausimą, ar apskritai, gyvenimui valstybėje tekant įprasta vaga, pateisinama asmens dalyvavimą teismo posėdyje, kuriame sprendžiamas jo suėmimo klausimas, užtikrinti nuotoliniu būdu.

Būtina apžvelgti, kokias procedūrinės garantijas suteikia EŽTK 5 str. asmeniui, kurio suėmimo klausimas yra sprendžiamas. Nors ne visada būtina, kad procedūrai pagal EŽTK 5 str. 4 d. būtų taikomos tokios pat garantijos, kokių reikalaujama pagal EŽTK 6 str. 1 d., ji turi būti teismo pobūdžio ir suteikti garantijas, atitinkančias atitinkamos rūšies laisvės atėmimo atvejį (*Reinprecht prieš Austriją*, 2005, 31 punktas). Procesas turi būti rungtyniškas ir visada turi užtikrinti šalių lygiateisiškumą (*Korneykova prieš Ukrainą*, 2012, 68 punktas). Kai asmens sulaikymas patenka į 5 str. 1 dalies c punkto taikymo sritį, teismo posėdis yra būtinas (*Nikolova prieš Bulgariją*, 1996, 58 punktas). Paprastai

asmeniui turi būti suteikiama teisė dalyvauti tokiaame posėdyje. Dalyvavimą privaloma užtikrinti visais atvejais, kai yra vertinama jo asmenybė, tikimybė, kad jis pabėgs, bei jo polinkis dar kartą nusikalsti, taip pat kai suėmimas tęsiamas ilgą laikotarpį (*Lebedev prieš Rusiją*, 2007, 113 punktas). Taip pat gali būti labai svarbu, kad asmuo ne tik būtų išklaustytas asmeniškai, bet ir turėtų veiksmingą advokato pagalbą (*Cernák prieš Slovakiją*, 2013, 78 punktas). BPK taip pat užtikrina būtiną gynėjo dalyvavimą sprendžiant suėmimo klausimą (51 str. 1 d. 7 p.). Gynėjas, kaip ir asmuo, kuriam skiriama kardomoji priemonė, turi teisę susipažinti su visa prokuroro pateikta medžiaga, kuria grindžiamas pareiškimas dėl kardamosios priemonės skyrimo (BPK 121 str. 2 d.)

EŽTT nėra sprendęs, ar įtariamojo (kaltinamojo) dalyvavimą teismo posėdyje sprendžiant suėmimo klausimus galima užtikrinti vaizdo ryšio priemonėmis. Atsižvelgiant į tai, kad asmens, kurio suėmimo klausimas svarstomas, dalyvavimas teismo posėdyje yra būtinas, nėra pagrindo manyti, kad šios teisės turinys turėtų skirtis nuo teisės dalyvauti teismo posėdyje teismo nagrinėjimo metu, kurią užtikrinta EŽTK 6 str.

R. Merkevičius aptaria tris problemas, kurias kelia suėmimo skyrimas nuotoliniu būdu. Pirmą, išnyksta garantija, jog gynėjui prieš posėdį susipažinti pateikiama ta pati ikiteisminio tyrimo medžiaga kaip ir teisėjui. Antra, ribojama asmens teisė į veiksmingą teisinę gynybą. Trečia, tik gyvas asmuo dalyvavimas gali užtikrinti šalių lygiateisiškumą bei apsaugoti asmenį nuo teisėsaugos institucijų savivalės (Merkevičius, 2021). Panašią poziciją pateikia ir Europos baudžiamosios teisės advokatų asociacija. Be to, dar pažymi, kad asmens fizinis dalyvavimas teismo salėje yra labai svarbus, kad būtų galima teisėjams spręsti apie asmens patikimumą ir kompetenciją, taip pat fizinę ir psichologinę gerovę (Ramos *et. al.*, 2021, p. 487).

Klausimas apie sunkumus susipažįstant su ikiteisminio tyrimo medžiaga skiriant suėmimą buvo užduotas ir anketinio Lietuvos teisininkų tyrimo metu (15 lentelė).

15 lentelė. Respondentų atsakymų pasiskirstymas į klausimą, ar nuotolinis baudžiamasis procesas kelia sunkumų susipažįstant (supažindinant) su ikiteisminio tyrimo medžiaga sprendžiant suėmimo klausimus.

Atsakymo variantas / Respondentas	Visada	Dažnai	Kartais	Retai	Niekada	Neturiu nuomonės
Teisėjai	5 (15,6%)	11 (34,4%)	7 (21,9%)	3 (9,4%)	6 (18,8%)	0
Prokurorai	3 (7,5%)	5 (12,5%)	9 (22,5%)	8 (20,0%)	10 (25,0%)	5 (12,5%)
Advokatai	10 (37,0%)	9 (33,3%)	3 (11,1%)	4 (14,8%)	1 (3,7%)	0

Šaltinis: sudaryta autoriaus pagal autoriaus atliktą anketinį tyrimą.

Rezultatai rodo, kad tai — dažna problema. Ypač atkreiptinas dėmesys į advokatų atsakymus, kurių daugiau nei 70% patvirtino su šia problema susiduriantys arba visada,

arba dažnai. Tuo tarpu taip mano tik pusė (50%) teisėjų, kurie yra atsakingi už šios teisės užtikrinimą. Galiausiai, prokurorai su šia problema susiduria dar rečiau (20%).

Viena problemų yra „vienodo žinojimo garantija“. Gyvo proceso metu paprastai teisėjui pateikiama susipažinti su ikiteisminio tyrimo medžiaga fiziniu pavidalu, su kuria gali susipažinti ir gynyba. Tuo tarpu suėmimo skyrimo klausimą sprendžiant nuotoliu, teisėjui paprastai pateikiama ne tik popierinė, bet elektroninė tyrimo medžiaga per informacinę baudžiamojo proceso sistemą (IBPS). Gynėjas neturi galimybės matyti ir žinoti duomenis, kurie IBPS buvo atskleisti teisėjui, o teisėjas šių duomenų gynėjui taip pat neatskleidžia. Vienintelė „vienodo žinojimo“ garantija – prokuroro „garbės žodis“. Pasak R. Merkevičiaus, toks gynėjo supažindinimas su ikiteisminio tyrimo duomenimis, kurį jam leidžia teisėjas, tiesiogiai prieštarauja baudžiamojo proceso įstatymui, kuris garantuoja – būtent įstatymas, ne teisėjas – gynėjui teisę susipažinti ne su „šiaip ikiteisminio tyrimo duomenimis“, kuriuos jam pateikia prokuroras, o su „tais ikiteisminio tyrimo duomenimis, kuriuos prokuroras pateikia teisėjui“. Tokia situacija sudaro sąlygas prokurorų piktnaudžiavimui, kuris gali pasireikšti skirtinga duomenų apimtimi, kurie yra atitinkamai pateikiami teisėjui (teismui) bei gynybai. Apie problemą pasiteiravus dalies prokurorų bei teisėjų interviu metu, reikšmingų kontrargumentų nesulaukta. Pasak vieno prokuroro, jis nemano, kad prokurorai piktnaudžiauja ir susipažinti pateikia skirtingos apimties medžiagą. Kitas teisėjas teigė, kad ir supažindinant su medžiaga fiziškai neišvengiama piktnaudžiavimo rizikų. Atsižvelgiant į tai, manytina, kad būtina imtis techninių priemonių, kurių pagalba būtų užtikrinta „vienodo žinojimo“ garantija, kuomet sprendžiant suėmimo klausimus ikiteisminio tyrimo medžiaga teismui pateikiama per IBPS (pvz., tiek advokatams, tiek teisėjams suteikti vienodą prieigą prie IBPS). Iki tol turėtų būti vengiama teisėjui medžiagą pateikti IBPS, ypač jeigu tam prieštarauja gynyba.

Diskutuojant teisę į veiksmingą gynybą, pasak R. Merkevičiaus, gynėjo ir ginamojo bendravimas, abiem sėdint „narve“, neužtikrina susitikimo konfidencialumo ir tuo būdu riboja teisę į gynybą, o gynėjo buvimas ne teismo posėdžio salėje ir negalėjimas matyti visko, kas vyksta teismo posėdžio salėje, apskritai neigia teisinės gynybos, kaip procesinės funkcijos, veiksmingumą. Čia dar galima pridėti, kad suėmimas itin dažnai skiriamas pradinėje ikiteisminio tyrimo stadijoje. Dažnai įtariamasis, kurio suėmimo klausimas svarstomas, apie prieš jį vykdomą baudžiamąjį persekiojimą sužinojo prieš mažiau nei 48 valandas. Tad šioje pradinėje stadijoje, kuri neretai lydima pasimetimo dėl streso ir teisinių žinių trūkumo, itin svarbu užtikrinti veiksmingą teisinę gynybą. Įtariamojo išvažiavimas į teismo posėdį užtikrina žymiai platesnę konfidencialumo galimybę bendraujant su gynėju nei būnant sulaikymo vykdymo vietoje. Tad darytina išvada, kad viena sąlygų, norint

įtariamojo (kaltinamojo) dalyvavimą teismo posėdyje dėl suėmimo skyrimo užtikrinti nuotoliniu būdu, yra imtis reikiamų techninių priemonių, kurių pagalba ginamasis ir gynėjas turėtų galimybę konfidencialiai pasitarti.

Trečioji – lygiateisiškumo bei ištrūkimo iš teisėsaugos institucijų savivalės – problema, pasak Europos baudžiamosios teisės advokatų asociacijos, iš dalies galėtų būti sprendžiama užtikrinant, kad šalia asmens, kurio suėmimo klausimas sprendžiamas, būtų kitas asmuo, kuris nepriklauso teisėsaugos sistemai (prokuratūrai ar ikiteisminio tyrimo įstaigai). Tai galėtų būti, pvz., teismo ar kitos nepriklausomos viešosios įstaigos atstovas (Ramos *et. al.*, 2021, p. 490). Juo galėtų būti ir gynėjas, tačiau, kaip aptarta, tuomet būtų ribojimas jo veiksmingas dalyvavimas teismo posėdyje.

Galiausiai, ketvirtoji problema, susijusi su teismo galimybe įvertinti žmogaus asmenybę matant jį per ekraną, yra neišsprendžiama. Belieka laukti išsamesnių kitų mokslo disciplinų tyrimų, kurie leistų spręsti apie tai, kaip kinta teisėjo galimybė įvertinti asmenį matant jį tik kompiuterio ekrane, o ne gyvai.

Prieš apibendrinant dera pažymėti, kad Lietuvoje suėmimo skyrimas sulaukia kritikos dėl pernelyg dažno jo taikymo. Dar 2015 m. Žmogaus teisių stebėjimo instituto atlikto tyrimo metu atkreiptas dėmesys, kad Lietuvoje „*suėmimas yra taikomas pernelyg dažnai*“; „*teismai patenkina daugiau nei 95 procentų prokurorų prašymų skirti suėmimą*“; „*[d]auguma teismo nutarčių skirti suėmimą yra nepakankamai motyvuotos ir dažnai remiasi pernelyg nekonkrečiais ir šabloniškais argumentais, beveik nesistengiant jų pritaikyti konkrečios bylos aplinkybėms*“ (Liutkevičius *et. al.*, 2015, p. 47). Deja, ir šio darbo autoriaus atlikto anketinio Lietuvos teisininkų tyrimo metu vienas advokatas pastebėjo, kad nuotoliniu būdu skiriant suėmimą (pratęsimą) „*<...> įsivyrąja dar didesnis automatizmas*“. Tuo tarpu dažnai akcentuojami teigiami įtariamojo dalyvavimo teismo posėdyje užtikrinimo aspektai paprastai nėra susiję su fundamentaliomis baudžiamojo proceso vertybėmis. Vargu, ar valstybės piniginių lėšų, laiko taupymas atsveria įtariamojo (kaltinamojo) patiriamus praradimus.

Tad apibendrinant darytina išvada, kad šiuo metu nederėtų plėsti galimybių įtariamojo (kaltinamojo) dalyvavimą teismo posėdyje dėl suėmimo skyrimo užtikrinti vaizdo ryšiu. Šio posėdžio metu labai svarbu maksimaliai garantuoti įtariamojo teisę į gynybą bei sudaryti galimybę teisėjui visapusiškai įvertinti asmenį, kurio laisvės klausimą jis sprendžia. Įtariamojo dalyvavimą posėdyje užtikrinant nuotoliniu būdu, kyla didelė rizika šių svarbių įtariamojo teisių neužtikrinti.

5.3 Asmenų apklausa

Tarp teisės mokslininkų bei praktikų bene daugiausiai dėmesio sulaukia nuotolinės asmenų apklausa. Nuogaustaujama, kad jos gali neužtikrinti parodymų pilnumo (išsamumo) ir patikimumo (tikrumo), pažeisti kaltinamojo teises. Dėl to kyla klausimų ir dėl nuotolinės apklausa kaip įrodymo leistinumai. Atsižvelgiant į tai, pirmiausia bus aptarti pagrindiniai veiksniai, keliantys riziką nuotolinių parodymų tikrumui bei išsamumui. Po to bus išnagrinėta viena svarbiausių kaltinamojo teisių – užduoti kaltinamojo liudytojams klausimų – bei nuotolinės apklausa įtaka jos įgyvendinimui.

5.3.1 Parodymų patikimumas ir išsamumas

Įrodymų patikimumas – tai vertinimo metu nustatoma savybė, reiškianti, kad duomenys atitinka tikrovę. Ar įrodymai yra patikimi, nustatoma išanalizavus jų gavimo tvarką, patikrinus BPK nustatytais veiksmais ir palyginus su kitais byloje esančiais įrodymais (LAT 2021-06-23 nutartis baudžiamojoje byloje). Taigi, įrodymai (taip pat – ir parodymai) yra patikimi, jeigu jie atitinka *formas* (gauti BPK nustatyta tvarka) ir *turinio* (atitinka kitus byloje esančius įrodymus) reikalavimus. Tuo tarpu išsamumas (pilnumas) yra parodymų turinio savybė, atspindinti jų detalumą bei tikslumą. Nuotoliniai parodymai gali kelti (ne)patikimumo ir (ne)išsamumo problemų. Veiksnius, kurie gali tai nulemti, galima suskirstyti į tris grupes: 1) parodymų vertintojas (pvz., teisėjas ar prokuroras) praranda galimybę įvertinti dalį informacijos, kuri jo nepasiekia dėl parodymų davimo būdo; 2) negalėjimas užtikrinti, kad parodymus duodančiam asmeniui nedaroma neleistina įtaka ar kad jis nesinaudoja neleistinomis priemonėmis; 3) teismo salė užtikrina didesnę asmens nuoširdumą ir susikaupimą. Toliau šie trys aspektai bus aptarti atskirai.

Prarandama informacija. Dažnai keliama prielaida, kad gyvas liudijimas yra itin svarbus vertinant asmens elgesį bei jo parodymų patikimumą (Bandes, Feigenson, 2020, p. 1283). JAV teisės doktrinoje išskiriama net atskira rūšis įrodymų – „elgesio įrodymai“ (angl. *demeanor evidence*) (Ogden, 2000). Jie apibūdinami kaip liudytojo parodymų metu duodami nežodiniai signalai, įskaitant balso toną, veido išraišką, kūno kalbą ir kitus signalus, pvz., parodymų davimo būdą ir liudytojo nusiteikimą duodant parodymus (Wellborn III, 1991 cituota Ogden, 2000, p. 2). Galimybė matyti liudytojo elgesį taip pat laikoma teisingumo išraiška kaltinamojo atžvilgiu, pagarbos jo orumui ženklui (Bandes, Feigenson, 2020, p. 1283). Kaip aptarta 3 dalyje, vaizdo konferencijų metu dalis komunikacinės informacijos (kūno kalba ir pan.) lieka neperduota. Todėl keliama prielaida,

kad nuotoliniai parodymai dėl to yra mažiau išsamūs. Pvz., vienas Lietuvos teisėjas teigė, kad, liudytojui parodymus duodant gyvai, jį galima „nuskanuoti“, „pažinti“, kas „leidžia po to vertinti jo nuoširdumą“. Apie tai galima spręsti, pvz., iš jo „konkliudentinių veiksmų“, ar liudytojas „mėtosi“. Kita vertus, socialiniai mokslai didelės elgesio įrodymų reikšmės nustatant parodymų tikrumą nepatvirtina (Lederer, 2009, p. 21) (Bandes, Feigenson, 2020, p. 1284) (Luke, 2019). Tyrimai rodo, kad žmonės pervertina savo gebėjimą atskirti tiesą nuo melo vadovaujantis vien asmens elgesiu (Bogaard, et. al., 2016) (Bandes, Feigenson, 2020, p. 1286) (Blumenthal, 1993). Net ir interviu metu vienas Lietuvos teisėjas, paklaustas apie parodymus duodančio asmens kūno kalbos svarbą, atsakė, kad jam tai nėra itin reikšminga ir tai nebūtų priežastis kviestis asmenį į teismo posėdžių salę.

Neleistinos įtakos ar priemonių naudojimo rizika. Autoriaus nuomone, didesnė problema — jog parodymus duodančiam asmeniui gali būti daroma neleistina įtaka ar kad jis naudosis neleistinomis priemonėmis. Jeigu iki pandemijos Lietuvoje baudžiamajame procese asmenys nuotoliniu būdu paprastai liudijo iš valstybės institucijų kontroliuojamų patalpų (pvz., teisėsaugos įstaigų), tai pandemijos metu paplito praktika, kuomet asmenys tai daro iš privačių patalpų. Pvz., savo namų, darbo kabineto ar advokatų kontoros. Autoriaus atliktos Lietuvos teisininkų apklausos patvirtino, kad rizika ne tik egzistuoja, bet ir materializuojasi. Tai patvirtino apklausti Lietuvos advokatai. Vienas jų teigė, kad apklausos metu yra patarinėjęs savo atstovaujajam. Konkrečiai, apklausoje jiedu kartu dalyvavo iš advokatų kontoros. Abu sėdėjo šalia vienas kito, kamera juos fiksavo iki pusės (rankų nesimatė). Apklausos metu advokatas sufleravo parodymus atstovaujajam juos užrašydamas ant lapelio, kurį atstovaujajam parodydavo taip, kad šio ekrane nesimatydavo. Kitas advokatas teigė apklausos metu sufleravęs atstovaujajam parodymus naudodamasis burną ir nosį dengiančia kauke. Taigi, iš privačių patalpų parodymus duodantiems asmenims iš tiesų daroma neleistina įtaka. Tai tik įrodo, kad tokia parodymų davimo tvarka negali užtikrinti parodymų patikimumo.

Teismo salės įtaka asmens nuoširdumui ir susikaupimui. Ne vienas Lietuvoje apklaustas teisininkas teigė manantis, kad asmenys, apklausiami teismo salėje, linkę mažiau meluoti. Pvz., vienas teisėjas teigė, kad „liudytojas teismo salėje, viena vertus, yra labiau susikaustęs, kita vertus, labiau „struktūrizuotas“. Turi didesnę pavojų meluoti. Stengiasi būti nuoširdesnis.“ JAV apklausti teisininkai kaip to priežastis įvardino liudijimo formalumų trūkumą bei tarpasmeninio spaudimo nebuvimą (Benninger et. al., 2021, p. 99-100). Lietuvoje apklausti teisininkai taip pat atkreipia dėmesį, kad dažnai nuotoliu parodymus asmenys duoda nepakankamai susikaupę, užsiimdami pašaliniais darbais. Tai kenkia jų koncentracijai, gebėjimui atsiminti, trukdo perteikti savo parodymus. Su

parodymu nuoširdumu taip pat susijusi kaltinamojo teisė užduoti liudytojams klausimų, kuri bus aptarta 5.3.2 poskyryje.

Ar nuotoliniai parodymai yra mažiau autentiški bei išsamūs, teirautasi ir Lietuvos teisininkų atliekant anketinį tyrimą (atitinkamai 16 lentelė ir 17 lentelė).

16 lentelė. **Respondentų atsakymų pasiskirstymas į klausimą, ar nuotolinis baudžiamasis procesas kelia rizikų asmenų parodymų autentiškumui.**

Atsakymo variantas / Respondentas	Visada	Dažnai	Kartais	Retai	Niekada	Neturiu nuomonės
Teisėjai	4 (12,5%)	8 (25,0%)	8 (25,0%)	5 (15,6%)	5 (15,6%)	2 (6,2%)
Prokurorai	4 (10,0%)	5 (12,5%)	9 (22,5%)	10 (25,0%)	11 (27,5%)	1 (2,5%)
Advokatai	7 (26,9%)	8 (30,8%)	3 (11,5%)	7 (26,9%)	1 (3,8%)	0

Šaltinis: sudaryta autoriaus pagal autoriaus atliktą anketinį tyrimą.

17 lentelė. **Respondentų atsakymų pasiskirstymas į klausimą, ar nuotoliniu būdu duoti parodymai yra mažiau išsamūs.**

Atsakymo variantas / Respondentas	Visada	Dažnai	Kartais	Retai	Niekada	Neturiu nuomonės
Teisėjai	2 (6,2%)	3 (9,4%)	10 (31,2%)	11 (34,4%)	5 (15,6%)	1 (3,1%)
Prokurorai	2 (5,0%)	8 (20,0%)	9 (22,5%)	8 (20,0%)	13 (32,5%)	0
Advokatai	3 (11,5%)	9 (34,6%)	8 (30,8%)	4 (15,4%)	2 (7,7%)	0

Šaltinis: sudaryta autoriaus pagal autoriaus atliktą anketinį tyrimą.

Taigi, daugiausiai nuotoliniu būdu duodamų parodymų trūkumų įžvelgia advokatai: net ~58% apklaustųjų mano, kad visada ar dažnai kyla rizikų parodymų autentiškumui, o ~46% — kad nuotoliniu būdu duodami parodymai yra mažiau išsamūs. Kur kas mažiau šių grėsmių įžvelgia teisėjai (atitinkamai 37,5% ir 15,6%). Mažiausiai trūkumų įžvelgia prokurorai: 27,5% nemano, kad apskritai kada nors nuotolinis baudžiamasis procesas kelia rizikų parodymų autentiškumui, o beveik trečdalis (32,5%) – kad tokie parodymai yra mažiau išsamūs.

Galiausiai, nepaisant to, kas aptarta, tyrimai rodo, kad nuotoliniu būdu duoti parodymai gali būti ir kitaip vertinami. Jau aptarta, kad tokie liudytojai gali būti vertinami kaip mažiau patikimi. Be to, tyrimai parodė, kad gyvų apklausų metu prisiekusieji parodymus įsiminė geriau (Landström *et. al.*, 2010, p. 333) (Goodman *et. al.*, 1998, p. 165).

Svarbu pažymėti, kad ne dėl visų aptartų aspektų egzistuoja vienareikšmiška pozicija. Nesutariama dėl elgesio įrodymų reikšmės, taip pat ne visi įžvelgia vienodas grėsmes parodymų patikimumui. Pasak keleto apklaustų Lietuvos prokurorų, parodymų patikimumą bei išsamumą padeda užtikrinti jų lyginamas su ikiteisminio tyrimo metu duotais parodymais. Be to, dalis teisininkų skeptiškai žvelgė į neleistinos įtakos bei priemonių

naudojimą. Pasak jų, tai būtų nesunku pastebėti ypač atsižvelgiant į tai, kad nuotoliniai parodymai yra fiksuojami vaizdo ir garso įrašymo priemonėmis. Be to, fiksavimas suteikia galimybę apklausą peržiūrėti darkart, kas suteiktų galimybę parodymus įvertinti išsamiau.

Taigi apibendrinant, didžiausia kliūtis parodymų tikrumui yra neleistino poveikio ar priemonių naudojimo rizika. Tad, autoriaus nuomone, nuotolinės byloje svarbių asmenų apklausos (pvz., kaltinamojo, nukentėjusiojo, svarbaus liudytojo) jiems esant privačiose patalpose, o ne valstybės institucijų kontroliuojamoje patalpoje, yra vengtinios. Jeigu nėra galimybės tokio asmens iškviešti į teismo posėdžių salę, jo nuotolinė apklausa turėtų būti organizuojama iš valstybės institucijų kontroliuojamų patalpų. Ta pati priemonė padėtų užtikrinti ir reikiamą asmens susikaupimą. Tačiau tam tikri kritiški nuogastavimai vis tik nėra pakankamai reikšmingi. Ypač pervertinamas parodymus vertinančių asmenų gebėjimas atpažinti melą remiantis asmens elgesiu. Siekiant užtikrinti, kad nuotoliniu būdu parodymus duodantis asmuo neatrodytų nepagrįstai nepatikimas, rekomenduotina užtikrinti kokybišką vaizdą bei garsą. Taip pat svarbu laikytis teismui būdingų procedūrų (pvz., priesaikos) (Lederer, 2009, p. 21).

5.3.2 Kaltinamojo teisė užduoti klausimus liudytojams klausimų

Kaltinamojo teisė užduoti klausimus liudytojams yra kita dažnai aptariama su nuotolinėmis asmenų apklausomis susijusi problema. Itin plačiai — JAV teisės doktrinoje (Abu, 2020) (McAllister, 2007) (Olson, 2008) (Resnik, 2019) (Zubair, 2020) (Robinson, 2022) (Goodman *et. al.*, 1998). Keliama prielaida, kad kaltinamojo teisės užduoti klausimus liudytojams veiksmingumas nuotolinėje apklausoje yra mažesnis, todėl nuotolinė apklausa yra šios kaltinamojo teisės ribojimas. Pvz., JAV Septintosios apygardos apeliacinis teismas byloje *JAV prieš Gigante* (1999) atkreipė dėmesį, kad „[u]ždaros grandinės televizija neturėtų būti laikoma įprastu liudytojo parodymų teisme pakaitalu. Gali būti, kad liudijant teismo salėje yra neapčiuopiamų elementų, kuriuos sumažina ar net visiškai panaikina nuotoliniai parodymai“. Šiame poskyryje kaltinamojo teisės užduoti liudytojui klausimų problema bus aptarta išanalizavus aktualias EŽTK nuostatas ir susijusią EŽTT jurisprudenciją; apžvelgus aktualią JAV teismų praktiką bei teisės doktriną; ir galiausiai apžvelgus aktualią Lietuvos teismų praktiką bei pateikus galutinį problemos vertinimą.

JAV ši problema aptariama JAV Konstitucijos (JAV Konstitucija, 1787) 6-osios pataisos kontekste, kuri, be kita ko, numato vadinamąją Konfrontacijos išlygą (angl. *Confrontation Clause*). Ši išlyga atitinka EŽTK 6 str. 3 dalies d punkte numatytą

kaltinamojo teisę apklausti kaltinamojo liudytojus arba turėti galimybę reikalauti, kad tie liudytojai būtų apklausti, taip pat kad gynybos liudytojai būtų iškviesti ir apklausti tokiomis pat sąlygomis, kokios taikomos kaltinamojo liudytojams. Kaltinamojo liudytojui pateikiami klausimai yra vienas iš svarbiausių būdų nustatyti, kiek liudytojo parodymai yra reikšmingi ir įrodo kaltinimo teiginius (Goda, 2000, p. 7). Ši teisė yra užtikrinama, jei kaltinamajam yra sudaromos sąlygos dalyvauti bet kuriame proceso etape vykstančiose liudytojų apklausose ir jų metu užduoti klausimus. Jos neužtikrinimas yra ne tik EŽTT 6 str. 3 dalies d punkto, bet ir teisės į sąžiningą (teisingą) procesą pažeidimas (Goda, 2014, p. 139). Ši teisė įtvirtinta ir BPK 44 str. 7 d.

EŽTT jurisprudencijoje šios teisės pažeidimas paprastai konstatuojamas tada, kada kaltinimo liudytojai dėl įvairių priežasčių nėra kviečiami į teisminį nagrinėjimą, nors jų atliekant ikiteisminį tyrimą duotais parodymais yra remiamasi primant nuosprendį (Goda, 2000, p. 7). Tačiau EŽTT jurisprudencija leidžia tam tikrą liudytojų apsaugą nuo galimai agresyviai nusiteikusių, galinčių psichologiškai smurtauti įtariamųjų (kaltinamųjų). EŽTT sprendimuose išaiškinta, kad esant būtinybei saugoti nukentėjusiųjų interesus, EŽTK 6 str. 3 dalies d punkte numatyta kaltinamojo teisė gali būti užtikrinama sudarant jam sąlygas kontaktuoti su nenaudingus parodymus duodančiu asmeniu nebūtinai tiesiogiai dalyvaujant apklausoje. Pvz., byloje *W. S. prieš Lenkiją* (2007) kaip galimas to pavyzdys nurodoma galimai nuo seksualinio smurto nukentėjusiojo mažamečio apklausa, kurioje kaltinamasis ir jo gynėjas dalyvauja būdami kitoje patalpoje ir netiesiogiai naudojant vaizdo ryšį ar veidrodį, leidžiantį matyti vaizdą tik iš vienos pusės (Goda, 2014, p. 142). Tačiau EŽTT nėra pasisakęs, ar kaltinamojo teisė užduoti liudytojui klausimų yra ribojama, kuomet liudytojas apklausiamas naudojant dvipusę vaizdo konferencijų technologiją. Gerokai plačiau šis klausimas aptartas JAV teisės doktrinoje bei teismų praktikoje.

Minėta JAV Konstitucijos 6-oji pataisa, be kita ko, numato Konfrontacijos išlygą: „visuose baudžiamuosiuose persekiojamuose kaltinamasis turi teisę susidurti su jį kaltinančiu liudytoju“ (angl. *to be confronted with the witness against him*). Pasak JAV Aukščiausiojo Teismo, šios teisės misija – praktiškai rūpintis tiesios nustatymo proceso baudžiamosiose bylose tikslumu, užtikrinant, kad teisėjas, nagrinėjantis bylą, turėtų pakankamą pagrindą įvertinti ankstesnio pareiškimo teisingumą (*Dutton prieš Evans*, 1970), visų pirma, per kryžminę apklausą (Cho, 1987, p. 829). Tačiau ir JAV Aukščiausiasis Teismas nėra sprendęs, ar nuotolinė kaltinimo liudytojo apklausa naudojant dvipusę vaizdo ryšio technologiją pažeidžia konfrontacijos sąlygą. Yra pasisakęs tik dėl vienpusės. Byloje *Maryland prieš Craig* (1990) padarė išimtį dėl tiesioginės akistatos ir leido galimai nuo seksualinės prievartos nukentėjusiam vaikui liudyti naudojant vienpusę

vaizdo konferenciją, kadangi liudijimas kaltinamojo akivaizdoje jį traumuo­tu. Teis­mas taikė dviejų žingsnių testą. Teisė susidurti su kaltinančiais liudytojais gali būti patenkinta „be fizinės akistatos akis į akį“ tik tais atvejais, kai 1) atsisakyti tokios akistatos būtina siekiant svarbaus viešosios politikos tikslo (viešosios politikos aspektas) ir 2) kitaip užtikrinamas parodymų patikimumas (patikimumo aspektas) (Abu, 2020, p. 317).

Ar nuotolinė kaltinimo liudytojo apklausa naudojant dvipusę vaizdo konferencijų technologiją nepažeidžia Konfrontacijos išlygos, yra sprendę tik JAV žemesnių instancijų teismai. Nepaisant to, kad JAV Aukščiausiasis Teis­mas nepateikė gairių dėl tokios apklausos leistinum­o, dauguma žemesnių instancijų teismų naudoja būtent byloje *Maryland prieš Craig* pristatytą testą. Tačiau teismų nuomonės išsiskiria dėl to, kokios konkrečios viešosios politikos sritys pateisina tokių parodymų naudojimą (Abu, 2020, p. 319-321). Be liudytojų apsaugos tikslų seksualinės prievartos prieš vaikus bylose, pakankama priežastimi leisti liudijimą naudojant dvipusę vaizdo technologiją gali būti pavojus liudytojo fizinei sveikatai. Pvz., kai liudytojas nepagydomai serga (*Horn prieš Quarterman*, 2007) ar dėl savo amžiaus ir sveikatos būklės negali keliauti (*JAV prieš Benson*, 2009). JAV teismų nuomonės išsiskiria bylose, kuriuose sprendžiama, ar nuotolinė liudytojo apklausa pateisinama dėl patogumo ir efektyvumo. Pvz., byloje *Harrel prieš Valstybę* (1998) Floridos Aukščiausiasis Teis­mas sprendė, kad trijų viešosios politikos tikslų visuma – liudytojai gyvena už teritorijos ribų, kurioje teis­mas gali įteikti šaukimą (Argentinoje), vieno iš liudytojų sveikata buvo prasta, liudytojai buvo labai svarbūs kaltinimui – nusveria teisę į gynybą. Tuo tarpu kitoje panašioje byloje JAV Vienuoliktosios apygardos apeliacinis teis­mas sprendė, kad dviejų liudytojų iš Australijos nuotolinės apklausos buvo neteisėtos ir pažeidė kaltinamojo konfrontacijos teises. Teis­mas pabrėžė, kad nuotolinė apklausa turi būti „būtina“, o ne tik „patogi“ (*JAV prieš Yates*, 2006).

Ar nuotolinė liudytojo apklausa nepažeidžia Konfrontacijos išlygos sutarimo nėra ir JAV teisės doktrinoje. 2002 m. JAV inicijuotos Federalinių baudžiamojo proceso taisyklių (*Federal Rules of Criminal Procedure*, 1946) pataisos, kuriomis, be kita ko, siūlyta įtvirtinti galimybę išimtiniais atvejais leisti teisme liudyti per vaizdo konferencijas. Pataisa priimta nebuvo (Dixon, 2008). Tačiau prieš tai keletas JAV Aukščiausiojo Teismo teisėjų išdėstė savo poziciją dėl tokios taisyklės atitikties konstitucinei Konfrontacijos išlygai. Teisėjas Antonin Scalia jos konstitucingumu suabejojo: „<...> konfrontacijos sąlygos tikslas paprastai yra priversti kaltintojus pareikšti kaltinimus kaltinamojo akivaizdoje, o tai nėra lygu kaltinimams, pareikštiems patalpoje, kuriame yra televizorius, spinduliuojantis elektronus, kurie perteikia kaltinamojo atvaizdą. Virtualios konfrontacijos gali pakakti virtualioms konstitucinėms teisėms apsaugoti; abejoju, ar jos pakanka apsaugoti

realioms.“ (Scalia, 2002, p. 2). Dar vienas teisėjas – Stephen Breyer – prie kurio taip pat prisijungė ir kita teisėja Sandra Day O'Connor, pateikė priešingą nuomonę. Pasak jo, „*nėra akivaizdu, kaip vaizdo parodymai galėtų apriboti kaltinamojo teisę į konfrontacijos išlygą*“, kuomet nedalyvaujančio liudytojo parodymai gali būti pripažinti tais atvejais, kai jis juos davė ne teisme (angl. *deposition*). Be to, „*<...> kai kaltinamasis siekia, kad nuotoliniai parodymai padėtų užtikrinti išteisinimą, Konfrontacijos išlyga paprasčiausiai netaikoma.*“ (Breyer, 2002, p. 4).

Taigi, nors JAV teismų praktikoje bei doktrinoje nuotolinės asmenų apklausos aptartos gana išsamiai, sutarimo dėl jų leistinumą nėra. Dažniausiai JAV teismai, sprenddami dėl jų leistinumą, taiko dviejų žingsnių testą. Tokia apklausa yra galima, jeigu egzistuoja svarbus viešosios politikos tikslas ir užtikrinamas parodymų patikimumas. Tačiau tarp teismų visuotinai priimtino konsensuso dėl to, kokie konkrečiai tai „viešosios politikos tikslai“ galėtų būti, sutarimo nėra.

Tuo tarpu Lietuvos teisės doktrinoje aptariamam klausimui diskusijos nėra. Tad darbo autorius šį klausimą uždavė Lietuvos teisininkams anketinio tyrimo metu (18 lentelė).

18 lentelė. Respondentų atsakymų pasiskirstymas į klausimą, ar nuotolinis baudžiamasis procesas riboja galimybę veiksmingai įgyvendinti kaltinamojo teisę užduoti liudytojams klausimų.

Atsakymo variantas / Respondentas	Visada	Dažnai	Kartais	Retai	Niekada	Neturiu nuomonės
Teisėjai	2 (6,2%)	2 (6,2%)	7 (21,9%)	7 (21,9%)	13 (40,6%)	1 (3,1%)
Prokurorai	0	4 (9,8%)	3 (7,3%)	8 (19,5%)	26 (63,4%)	0
Advokatai	3 (10,7%)	9 (32,1%)	7 (25,0%)	5 (17,9%)	4 (14,3%)	0

Šaltinis: sudaryta autoriaus pagal autoriaus atliktą anketinį tyrimą.

Itin didelė dalis prokurorų (~63%) ir teisėjų (~41%) apskritai nemano, kad tokia kaltinamojo teisė kada nors nuotolinės apklausos metu yra ribojama. Tuo tarpu advokatų nuomonė smarkiai skiriasi. Net ~43% atsakė, kad tokia teisė ribojama arba visada, arba dažnai. Kita vertus, interviu metu visi trys apklausti Lietuvos teisėjai pabrėžė, kad nuotolinių apklausų kokybė yra mažesnė. Visi pabrėžė galimybę tokioje apklausoje būti mažiau nuoširdžiam. Vienas net atkreipė dėmesį, kad „*kontroliniai klausimai*“ liudytojui „*veikia visai kitaip*“ užduodant juos gyvame, o ne nuotoliniame posėdyje.

Kiek daugiau šiuo klausimu yra pasisakę Lietuvos teismai. Pvz., LAT yra sprendęs, kad nuotolinė nuo išnaudojimo priverstiniam darbui nukentėjusio asmens apklausa buvo teisėta, kadangi taip buvo pagrįstai siekiama ją apsaugoti nuo psichinės traumos ir kitų neigiamų padarinių, ypač atsižvelgiant į prieš ją atliktų nusikalstamų veiksmų pobūdį, naudoto fizinio ir psichinio smurto intensyvumą (LAT 2021-01-06 nutartis baudžiamojoje

byloje). Byloje LAT paliko galioti joje priimtą Lietuvos apeliacinio teismo nutartį, kurioje sprendimas nukentėjusįjį apklausti nuotoliniu būdu buvo grindžiamas remiantis EŽTT jurisprudencija bylose, kuriuose spręstas klausimas, ar nuosprendyje galima remtis parodymais liudytojo, neapklausto teisiama jame posėdyje (Lietuvos apeliacinio teismo 2019-12-06 nutartis baudžiamojoje byloje). Tokį pat sprendimą Lietuvos apeliacinis teismas priėmė ir kitoje panašioje byloje (Lietuvos apeliacinio teismo 2017-10-31 nutartis baudžiamojoje byloje). Šiame kontekste keistai atrodo viena Vilniaus apygardos teismo nutartis (Vilniaus apygardos teismo 2021-10-31 nutartis baudžiamojoje byloje). Byloje, kurioje asmuo buvo teisiamas pagal BK 281¹ str. 1 d., du liudytojai pirmosios instancijos teisme buvo apklausti nuotoliniu būdu ir tik garso perdavimo priemonėmis. Nepaisant to, kad gynyba jas reikalavo pripažinti neteisėtomis, apeliacine tvarka bylą nagrinėjęs teismas konstatavo jų teisėtumą. Teismas nenurodė, kokios priežastys lėmė nuotolinės apklausos pasirinkimą, nepagrindė šių apklausų būtinumo ir apsiribojo argumentais, kad tokį apklausos būdą numato BPK bei kad nėra abejonių nei dėl liudytojų asmenybės tapatumo, nei dėl jų parodymų tikrumo.

Taigi, išsamiai klausimo dėl nuotolinės liudytojo apklausos teisėtumo sąlygų Lietuvos teismai nėra nagrinėję. Atsižvelgiant į šiuo metu itin paplitusias nuotolines apklausas, klausimas ateityje bus aktualesnis. Kita vertus, atlikus Lietuvos teisininkų interviu, išryškėjo tendencija, kad baudžiamojo proceso vyksmui nuotoliniu būdu svarbus proceso dalyvių sutikimas. Nesant sutikimo, paprastai teismai nesiryžta proceso organizuoti nuotoliniu būdu. Tad itin daug ginčų dėl nuotolinės liudytojo apklausos teisėtumo tikėtis taip pat neverta. Bet kokių atveju, atsižvelgiant į tai, kad nuotolinių liudytojų apklausų procese daugės, teismams rekomenduotina, o ypač LAT, susidūrus su aptariamu klausimu, jo analizei skirti didesnę dėmesį, kuri padėtų žemesnės instancijos teismams tinkamai spręsti klausimus dėl nuotolinės liudytojo apklausos teisėtumo.

Bet kokių atveju, teisinių argumentų atsakant į klausimą, ar nuotolinė liudytojo apklausa riboja kaltinamojo teisę šiam užduoti klausimų, nepakanka. Ar toks asmuo yra mažiau nuoširdus bei susikaupęs, gali atsakyti tik kitos mokslinės disciplinos. Tačiau kol išsamių tyrimų nėra, derėtų preziumuoti, jog tai riboja kaltinamojo teises. Tačiau tai nereiškia, kad tokia apklausos tvarka galėtų būti taikoma tik išimtiniais atvejais. Kaip aptarta, EŽTK ir EŽTT jurisprudencija nedraudžia asmeniui atsakyti jam priklausančių teisių. Tad jeigu gynyba sutinka su nuotoline kaltinimo liudytojo apklausa ir tam neprieštaruoja kiti proceso dalyviai, tokia apklausa galėtų vykti. Net ir JAV Aukščiausiojo Teismo teisėjas A. Scalia atkreipė dėmesį, kad „<...> *niekas nedraudžia kaltinamajam, kuris mano, kad tokia procedūra yra „veiksmingesnė ir teisingesnė“, savanoriškai*

atsisakyti savo teisės į konfrontaciją.“ (Scalia, 2002, p. 2) Tokia galimybė būtų naudinga ir praktikoje. Pvz., dalis Lietuvoje apklaustų advokatų išskyrė, kad „mažiau svarbių“ liudytojų apklausos galėtų vykti nuotoliniu būdu.

Apibendrinant šį poskyrį pažymėtina, kad šiuo metu turėtų būti preziumuojama, jog nuotolinė liudytojo apklausa riboja kaltinamojo teisę užduoti šiam klausimą. Todėl tokia apklausos tvarka turėtų būti pasirinkta tik esant svarbioms priežastimis arba sutinkant gynybai. Tokiu atveju privaloma maksimaliai užtikrinti tokių parodymų patikimumą.

IŠVADOS

1. Nuotolinis tyrimas ir nagrinėjimas yra baudžiamojo proceso vyksmas, užtikrinamas telekonferencijų technologijų pagalba, kurio tikslas — sudaryti sąlygas baudžiamojo proceso dalyviams tarpusavyje realiu laiku bendrauti nebūnant vienoje vietoje. Nuotolinis tyrimas ir nagrinėjimas paprastai vyksta per vaizdo konferencijas (vienpuses arba dvipuses). Gali vykti ir per garso konferencijas.
2. Lietuvoje teisinis nuotolinio tyrimo ir nagrinėjimo reguliavimas turi trūkumų. Pavyzdžiui, neatitinka juridinės technikos reikalavimų, kadangi tam pačiam reiškiniui apibūdinti vartojamos skirtingos sąvokos: „garso ir vaizdo nuotolinio perdavimo priemonės“ bei „informacinės ir elektroninių ryšių technologijos (per vaizdo konferencijas)“. Be to, neaišku, ar Lietuvoje oficialiais procesiniais tikslais gali būti naudojamos tik garso nuotolinio perdavimo priemonės (pvz., telefonas).
3. Kitų ne teisės socialinių mokslų tyrimai rodo, kad asmenų bendravimo kokybė per vaizdo konferencijas yra mažesnė nei bendraujant gyvai. Atitinkamai tai gali pasireikšti ir nuotolinio tyrimo ir nagrinėjimo metu.
4. Pagrindiniai nuotolinio tyrimo ir nagrinėjimo privalumai: laiko, pinigų ir kitų resursų taupymas, asmenų gyvybės bei fizinės, psichinės sveikatos apsauga, proceso greitumas, didesnis teisingumo prieinamumas, patogumas.
5. Pagrindiniai nuotolinio tyrimo ir nagrinėjimo trūkumai: neigiama įtaka ginamojo ir gynėjo santykiams (ypač – jų bendravimo konfidencialumui), mažiau išsamių ir patikimų parodymų rizika, mažesnis proceso dalyvių įsitraukimas į procesą, neigiama įtaka proceso baigčiai, sumažėjęs teismo proceso iškilmingumas bei drausmės palaikymo problemos.
6. Darbe, išanalizavus pasirinktas svarbiausias nuotolinio tyrimo ir nagrinėjimo problemas, prieita prie šių išvadų:
 - 6.1. Ginamojo ir gynėjo susižinojimo slaptumas yra viena pagrindinių nuotolinio tyrimo ir nagrinėjimo problemų. Ypač tuomet, kai nelaisvėje esantis ginamasis ir gynėjas procese dalyvauja iš skirtingų patalpų. Tokiu atveju Lietuvoje nei teisinis reguliavimas, nei techninis valstybės institucijų aprūpinimas nesuteikia pakankamų garantijų bei galimybių ginamajam ir gynėjui pasitarti konfidencialiai. Atskirose bylose tai gali lemti EŽTK 6 str. (teisė į teisingą teismą) pažeidimą. Siekiant šios problemos išvengti, rekomenduotina BPK įtvirtinti, kad tokio teismo posėdžio metu privaloma techninėmis komunikacijos priemonėmis užtikrinti

galimybę ginamajam ir gynėjui pasitarti konfidencialiai. Šiai nuostatai įgyvendinti teismuose ir teisėsaugos institucijose būtina tokias priemones įrengti.

- 6.2. Kaltinamojo dalyvavimas pirmosios instancijos teismo posėdyje nuotoliniu būdu paprastai riboja jo teises, kadangi naudojant vaizdo konferencijų technologijas neįmanoma užtikrinti komunikacijos kokybės, kuri prilygtų bendravimui gyvai. Todėl, nesant kaltinamojo sutikimo, jo dalyvavimą nuotoliniu būdu užtikrinti galima tik tada, jeigu egzistuoja teisėtas tikslas, užtikrinamos kaltinamojo bei gynybos teisės ir tai netrukdytų bylos nagrinėjimo kokybei. Tiesa, atkreiptinas dėmesys, kad Lietuvoje nei teisinis reguliavimas, nei valstybės institucijų techninis aprūpinimas nesuteikia galimybės teismo posėdžio metu nelaisvėje esančiam kaltinamajam bei jo gynėjui tartis privačiai. Kol tokios galimybės nėra, vienintelis pagrindas nelaisvo kaltinamojo dalyvavimą užtikrinti nuotoliniu būdu – jo sutikimas.
- 6.3. Atsižvelgiant į 6.2 išvadoje aptartas priežastis, įtariamojo (kaltinamojo) dalyvavimą teismo posėdyje dėl suėmimo skyrimo galima užtikrinti tik esant jo sutikimui.
- 6.4. Apklausiant asmenis nuotoliniu būdu kyla rizika, kad jų parodymai bus mažiau išsamūs bei patikimi. Ypač tuomet, kai asmuo apklausiamas iš patalpų, kurių nekontroliuoja valstybės institucijos. Todėl tokios apklausos, ypač, jeigu šių asmenų parodymai byloje yra svarbūs, yra vengtinos.
- 6.5. Nuotolinė liudytojo apklausa riboja kaltinamojo teisę užduoti klausimų kaltinimo liudytojams. Todėl tokia apklausos tvarka galima tik esant teisėtam tikslui arba sutinkant gynybai. Bet kuriuo atveju privaloma imtis priemonių, maksimaliai užtikrinančių tokių parodymų patikimumą.

ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

Teisės norminiai aktai

Tarptautiniai teisės aktai

1. Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas (1966), *Valstybės žinios*, Nr. 77-3288.
2. Susitarimas dėl savitarpio teisinės pagalbos tarp Europos Sąjungos ir Jungtinių Amerikos Valstijų (2003). *OJ L 181*, p. 34–42.
3. Europos Sąjungos ir Japonijos Susitarimas dėl savitarpio teisinės pagalbos baudžiamosiose bylose (2010). *OJ L 39*, p. 20–35.

Regioniniai teisės aktai

4. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija (1950), *Valstybės žinios*, 40-987.
5. Europos konvencijos dėl savitarpio pagalbos baudžiamosiose bylose Antrasis papildomas protokolai (1959). *Valstybės žinios*, 42-1374.

Europos Sąjungos teisės aktai

6. Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija (2012). *OJ C 326*, p. 391–407
7. Konvencija dėl Europos Sąjungos valstybių narių savitarpio pagalbos baudžiamosiose bylose, kurią pagal Europos Sąjungos sutarties 34 straipsnį patvirtino Taryba (2000). *OJ C 197*, p. 3–23.
8. Europos Parlamento ir Tarybos 2014 m. balandžio 3 d. direktyva 2014/41/ES dėl Europos tyrimo orderio baudžiamosiose bylose. *OJ L 130*, p.1-36.

Nacionaliniai teisės aktai

9. Lietuvos Respublikos Konstitucija (1992), *Lietuvos aidas*, Nr. 220-0.
10. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas (1961), *Valstybės žinios*, 18-148.
11. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 264, 266, 283, 368, 378 straipsnių papildymo, 369¹ straipsnio pakeitimo bei kodekso papildymo 401¹ straipsniu ir tryliktoju skyriumi įstatymas (2000), *Valstybės žinios*, 20-490.
12. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas (2000), *Valstybės žinios*, 37-1341.
13. Lietuvos Respublikos įstatymas dėl Europos Sąjungos valstybių narių sprendimų baudžiamosiose bylose tarpusavio pripažinimo ir vykdymo (2014), *Teisės aktų registras*, Nr. 17299.

Užsienio valstybių teisės aktai

14. The Constitution of the United States (1787) [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.govinfo.gov/content/pkg/CDOC-110hdoc50/pdf/CDOC-110hdoc50.pdf> [žiūrėta 2022-04-21].
15. Federal Rules of Criminal Procedure (1946) [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.law.cornell.edu/rules/frcrmp> [žiūrėta 2022-04-21].
16. Code de procédure pénale (1959) [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.legifrance.gouv.fr/codes/id/LEGITEXT000006071154/> [žiūrėta 2022-04-20].
17. Coronavirus Act 2020, c. 7 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2020/7/contents/enacted> [žiūrėta 2022-04-06].

Specialioji literatūra

18. Abu, A. F. (2020). Remote Justice: Confronting the Use of Video Teleconference Testimony in Massachusetts. Criminal Trials. *Harvard Journal of Law & Technology*, 34 (1), 307-345.
19. Angiolini, G. (2019). Remote Participation in Criminal Proceedings: Does the Reformed Italian Regulation Represent an Application Extension Able to Conflict with the Right to a Fair Trial? *European Criminal Law Review*, 9(2), 187–201.
20. Ažubalytė, L. (2011), Nepilnamečio apklausa baudžiamajame procese. Iš: Kurapka, V. E ir kt. (2011). *Baudžiamasis procesas: nuo teorijos iki įrodinėjimo (prof. Dr. Eugenijaus Palskio atminimui)*. Mokslo studija. Vilnius: p. 159-204.
21. Bandes, S. A., Feigenson, N. (2020). Virtual Trials: Necessity, Invention, and the Evolution of the Courtroom, *Buffalo Law Review*, 68(5), 1286-1352.
22. Belevičius, L. (2005). *Techninių priemonių naudojimo baudžiamajame procese teoriniai pagrindai ir reglamentavimas*. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė (01S), [interaktyvus] Vilnius: Mykolo Riomerio universitetas. Prieiga per internetą: <https://vb.mruni.eu/object/elaba:1830246/MAIN> [žiūrėta 2022-04-06].
23. Belevičius., L., Jurka, R. (2007), Proceso veiksmų atlikimo garso ir vaizdo nuotolinio perdavimo priemonėmis galimybės. *Jurisprudencija*, 100 (10), 75-83.

24. Benninger, T., Colwell, C., Mukamal, D., Plachinski, L. (2021). *Virtual Justice? A National Study Analyzing the Transition to Remote Criminal Court* [interaktyvus], Stanford Criminal Justice Center. Prieiga per internetą: <https://www-cdn.law.stanford.edu/wp-content/uploads/2021/08/Virtual-Justice-Final-Aug-2021.pdf> [žiūrėta 2022-04-20].
25. Blumenthal, J. A. (1993). A Wipe of the Hands, A Lick of the Lips: The Validity of Demeanor Evidence in Assessing Witness Credibility. *Nebraska Law Review*, 72(4), 1157-1204.
26. Bogaard, G., Meijer, E.H., Vrij, A. and Merckelbach, H. (2016). Strong, but Wrong: Lay People's and Police Officers' Beliefs about Verbal and Nonverbal Cues to Deception. *PLOS ONE*, 11(6), p.e0156615.
27. Bridenback, M. L. (2016). Study of State Trial Courts Use of Remote Technology [interaktyvus], *National Association for Presiding Judges and Court Executive Officers*. Prieiga per internetą: <https://napco4courtleaders.org/wp-content/uploads/2016/08/Remote-Technology-Report-April-2016.pdf> [žiūrėta 2022-04-20].
28. Cho, D. (1987). Evidence: the confrontation clause. *Annual Survey of American Law*, 1987(2), 829-856.
29. Citizens' Economy Efficiency Commission (2019). *Video Arraignment 2.0: Streaming Justice* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: http://eec.lacounty.gov/Portals/EEC/Reports/202_0619VideoArraignmentReport.pdf [žiūrėta 2022-04-20].
30. Davis, R. ir kt. (2015). *Research on Videoconferencing at Post-Arraignment Release Hearings: Phase | Final Report* [interaktyvus], ICF International. Prieiga per internetą: <https://www.ojp.gov/pdffiles1/nij/grants/248902.pdf> [žiūrėta 2022-04-06].
31. Diamond, S. S., Bowman L. E., Wong, M., Patton, M. M. (2010). Efficiency and Cost: The Impact of Videoconferenced Hearings on Bail Decisions. *Journal of Criminal Law and Criminology*, 100 (3), 869–902.
32. Dixon Jr., H. B. (2008). Remote Witness Testimony in Criminal Trials: Technologically Inevitable or Constitutionally Doomed? *The Judge's Journal*, 47(4).
33. Eagly, I. V. (2015). Remote Adjudication in Immigration. *Northwestern University Law Review*, 109 (4), 933-1020.

34. Fair Trials (2020). *Justice under lockdown in Europe: a survey on the impact of COVID-19 on defence rights in Europe* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.fairtrials.org/app/uploads/2021/11/justice-under-lockdown.pdf> [žiūrėta 2022-04-06].
35. Fielding, N., Braun, S., Hieke, G., Mainwaring, C. (2020). *Video Enabled Justice Evaluation* [interaktyvus], Sussex Police & Crime Commissionier ir University of Surrey. Prieiga per <https://www.sussex-pcc.gov.uk/media/4862/vej-final-report-ver-12.pdf> [žiūrėta 2020-04-20].
36. Fullwood, C. (2007). The Effect of Mediation on Impression Formation: A Comparison of Face-to-Face and Video-Mediated Conditions. *Applied Ergonomics*, 38 (3), 267–273.
37. Gibbs, P. (2007). Defendants on video – conveyor belt justice or a revolution in access? *Transform Justice* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.transformjustice.org.uk/wp-content/uploads/2017/10/Disconnected-Thumbnail-2.pdf> [žiūrėta 2022-04-06].
38. Goda, G., Kazlauskas, M., Kuconis, P., Rinkevičius, J., Švedas, G., Jasaitis, G., Merkevičius, R. (2003). *Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras*. I dalis. Vilnius: Teisinės informacijos centras.
39. Goda, G., Kazlauskas, M., Kuconis, P., Šumskas, A., Dovidaitis, V., Paškevič, V., Meška, A. (2003). *Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras*. II dalis. Vilnius: Teisinės informacijos centras.
40. Goda, G. (2000). Kaltinamojo teisė duoti klausimus kaltinimo liudytojams kaip žmogaus teisė. *Teisė*, 36, 7-18.
41. Goda, G. (2014). *Vertybiniai prioritetai baudžiamajame procese*. Vilnius: Registrų centras.
42. Goodman., G. S., Tohey, A. E., Batterman-Faunce, J. M., Orcutt, H., Thomas, S., Shapiro, C., Sachsenmaier, T. (1998). Face-to-Face Confrontation: Effects of Closed-Circuit Technology on Children's Eyewitness Testimony and Jurors' Decisions. *Law and Human Behaviour*, 22(2), 165-203.
43. Gourdet, C., Witwer, A. R., Langton, L., Banks, D., Planty, M. G., Woods, D., Jackson, B. A. (2020). *Court Appearances in Criminal Proceedings Through Telepresence: Identifying Research and Practice Needs to Preserve Fairness While Leveraging New Technology* [interaktyvus], Rand Corporation. Prieiga per internetą:

https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/research_reports/RR3200/RR3222/RAND_RR3222.pdf [žiūrėta 2022-04-20].

44. Hillman, Z. M. (2007). Pleading Guilty and Video Teleconference: Is Defendant Constitutionally Present When Pleading Guilty by Video Teleconference. *Journal of High Technology Law*, 7(1), 41-70.
45. Hoyano, L. (2021). Postage Stamp Justice? Virtual Trials in the Crown Courts under the Police, Crime, Sentencing and Courts Bill. *Criminal Law Review*, 12, 1029-1050.
46. Jaklič, A., Solina, F., Šajn, L. (2017). User interface for a better eye contact in videoconferencing. *Displays*, 46, p. 25–36.
47. Karis, D., Wildman, D., Mané, A. (2016). Improving Remote Collaboration with Video Conferencing and Video Portals. *Human-Computer Interaction*, 31(1), 1–58.
48. Kenniston, C. W. (2015). You May Now ‘Call’ Your Next Witness: Allowing Adult Rape Victims to Testify via Two-Way Video Conferencing Systems. *Journal of High Technology Law*, 16(1), 96-126.
49. Kleck, R., Nuessle, W. (1968). Congruence Between The Indicative And Communicative Functions Of Eye-Contact In Interpersonal Relations. *British Journal of Social and Clinical Psychology*, 7, 241-246.
50. Kulesza, C. (2021). Rozprawa zdalna oraz zdalne posiedzenie aresztowe w swietle konwencyjnego standardu praw oskarzonego. *Bialostockie Studia Prawnicze*, 26(3), 205-222.
51. Landström, S., Granhag, P.A. and Hartwig, M. (2007). Children’s live and videotaped testimonies: How presentation mode affects observers’ perception, assessment and memory. *Legal and Criminological Psychology*, 12(2), 333–348.
52. Lederer, F. (2009). The Legality and Practicality of Remote Witness Testimony. *The Practical Litigator*, 20, 19-30.
53. Leonaitė, E. (2021). *Gynybos teisės įrodinėjimo procese* [interaktyvus], Žmogaus teisių stebėjimo institutas. Prieiga per internetą: <http://hrmi.lt/wp-content/uploads/2021/11/Gynybos-teis%C4%97s-%C4%AFrodin%C4%97jimo-procese-final.pdf> [žiūrėta 2022-04-19].
54. Liutkevičius, K., Aduavičiūtė, M., Bitiukova, N., Guzevičiūtė, J., Sadauskaitė, D. (2015). *Suėmimo taikymas Lietuvoje*. Tyrimo ataskaita. Žmogaus teisių stebėjimo institutas. Vilnius: Eugrimas.

55. Luke, T.J. (2019). Lessons From Pinocchio: Cues to Deception May Be Highly Exaggerated. *Perspectives on Psychological Science*, 14(4), 646–671.
56. Lynch, B. L. (2015). Access to Legal Services in Rural Areas of the Northern Rockies: A Recommendation for Town Legal Centers. *Indiana Law Journal*, 90(4), 1683-1705.
57. McAllister, M. C. (2007). Two-Way Video Trial Testimony and the Confrontation Clause: Fashioning a Better Craig Test in Light of Crawford. *Florida State University Law Review*, 34(3), 835-875.
58. Malakauskas, A., Matulytė, R. (2021). Nuotolinio teismų darbo Lietuvoje galimybės ir perspektyvos. *Vilnius University Open Series*, p. 110-128, [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.zurnalai.vu.lt/open-series/article/view/24918/24192> [žiūrėta 2022-04-06].
59. Murauskienė, D. (2017). *Parens patria doktrinos raiška baudžiamajame procese, kuriame dalyvauja vaikai*. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė (01S), Vilnius: Mykolo Riomerio universitetas.
60. Nguyen, D. T., Canny, J. (2009). More than face-to-face: empathy effects of video framing. *Proceedings of the SIGCHI Conference on Human Factors in Computing Systems*. ACM, 423–432.
61. Ogden, G. (2000). The Role of Demeanor Evidence in Determining Credibility of Witnesses in Fact Finding: The Views of ALJs. *Journal of the National Association of Administrative Law Judiciary*, 20(1) [interaktyvus]. Prieiga per: <https://digitalcommons.pepperdine.edu/naalj/vol20/iss1/1> [žiūrėta 2022-04-21].
62. Olson, C. L. (2008). Accusations from Abroad: Testimony of Unavailable Witnesses via Live Two-Way Videoconferencing Does Not Violate the Confrontation Clause of the Sixth Amendment. *University of California, Davis*, 41, 1671-1703.
63. Perry, H. (2008). Virtually Face-to-Face: The Confrontation Clause and the Use of Two-Way Video Testimony. *Roger Williams University Law Review*, 13(2), 565-594.
64. Poulin, A. (2004). Criminal Justice and Videoconferencing Technology: the Remote Defendant. *Tulane Law Review*, 78, 1089-1168.
65. Quattrocchio, S., Ruggeri, S. (red.) (2019). *Personal Participation in Criminal Proceedings. Legal Studies in International, European and Comparative Criminal Law*. Cham: Springer International Publishing.

66. Ramos, V. C., Anagnostakis, A., Barletta, A., Tehver, J. and Canestrini, N. (2021). European Criminal Bar Association statement of principles on the use of video-conferencing in criminal cases in a Post-Covid-19 World. *New Journal of European Criminal Law*, 12(3), 476–493.
67. Resnik, W. (2019). Get with the Times: Why the Use of Live Two-Way Video Testimony Does Not Violate the Confrontation Clause. *American Journal of Criminal Law*, 45(2), 461-484.
68. Robinson, D. (2022). Confrontation During COVID: A Fundamental Right, Virtually Guaranteed. *University of Miami Race & Social Justice Law Review*, 12(1), 115-140.
69. Robles, F., Greg., J. S., Haiyan, Z., Willi, H. W., Rick, D., H., Yufei, Y. (2013). A comparative assessment of videoconference and face-to-face employment interviews. *Management Decision*, 51(8), 1733–1752.
70. Roth, M. D. (2000). Laissez-Faire Videoconferencing: Remote Witness Testimony and Adversarial Truth. *UCLA Law Review*, 48(1), 185-219.
71. Shubik-Richards, C., Stemen, D., Eichel, L. (2011). *Philadelphia's Less Crowded, Less Costly Jails: Taking Stock of a Year of Change and the Challenges That Remain* [interaktyvus], Philadelphia Research Initiative. Prieiga per internetą: <https://www.issuelab.org/resources/13204/13204.pdf> [žiūrėta 2022-04-20].
72. Slovák, P. (2007). Effect of Videoconferencing Environments on Perception of Communication [interaktyvus]. *Cyberpsychology: Journal of Psychosocial Research on Cyberspace*. Brno, 2007, 1(1), 20-36. Prieiga per internetą: <https://cyberpsychology.eu/article/view/4205/3246> [žiūrėta 2022-04-20].
73. Terry, M., Johnson, S., Thompson, P. (2010). Virtual Court pilot: Outcome evaluation [interaktyvus], Ministry of Justice. Prieiga per internetą: <https://www.justice.gov.uk/downloads/publications/research-and-analysis/moj-research/virtual-courts.pdf> [žiūrėta 2022-04-20].
74. Turner, J. (2021). Remote Criminal Justice. *Texas Tech Law Review*, 53, 197-271.
75. Van der Kleij, R., Schraagen, J. M., Werkhoven, P., De Dreu, C. How Conversations Change Over Time in Face-to-Face and Video-Mediated Communication. *Small Group Research*, 40 (4), 355–381.
76. Vavonese, L. B., Ling, E., Joy, R., Kobor, S. (2020). *How Video Changes the Conversation: Social Science Research on Communication Over Video and*

- Implications for the Criminal Courtroom* [interaktyvus], Center for Court Innovation. Prieiga per internetą: https://www.courtinnovation.org/sites/default/files/media/document/2020/Monograph_RemoteJustice_12032020.pdf [žiūrėta 2022-04-19].
77. Whittaker, S. (2003). Theories and methods in mediated communication. Iš Graesser, A. C., Gernsbacher, M. A., Goldman, S. R. (red.) (2003). *Handbook of discourse processes*. Lawrence Erlbaum Associates Publishers. 243-286.
78. Wellborn III, O. G. (1991). Demeanor, *Cornell Law Review*, 76(5), 1075-1105.
79. Willet, W. R., Kirven, M. B. (2004). *Assessment of Video Conferencing in the South Dakota Unified Judicial System* [interaktyvus], National Center for State Courts. Prieiga per internetą: <https://cdm16501.contentdm.oclc.org/digital/collection/tech/id/254> [žiūrėta 2022-04-20].
80. Zajančauskienė, J., Jurka R. (2021). Teisė į teisingą bylos nagrinėjimą: nuotoliniai aspektai. Iš: Tvaronavičienė, A., Miliuvienė, J., Večerskytė, J. (red.) (2021). *Konstitucija ir teisinė sistema. Liber Amicorum Vytautui Sinkevičiui*. Recenzuotų mokslinių straipsnių rinkinys. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 571-598.
81. Zorza, R. (2007). *Video Conferencing for Access to Justice: An Evaluation of the Montana Experiment* [interaktyvus], Legal Services Corporation. Prieiga per internetą: <https://docplayer.net/3126017-Video-conferencing-for-access-to-justice-an-evaluation-of-the-montana-experiment-final-report.html> [žiūrėta 2022-04-20].
82. Zubair, A. (2020). *Confrontation After COVID* [interaktyvus]. Prieiga per <https://ssrn.com/abstract> [žiūrėta 2022-04-21].

Teismų praktika

Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimai

83. *Ekbatani prieš Švediją* [EŽTT], Nr. 10563/83, [1988-05-26], ECLI:CE:ECHR:1988:0526JUD001056383.
84. *Kamasinski prieš Austriją* [EŽTT], Nr. 9783/82, [1989-12-19], ECLI:CE:ECHR:1989:1219JUD000978382.
85. *S. prieš Šveicariją* [EŽTT], Nr. 12629/87, 13965/88, [1991-11-28], ECLI:CE:ECHR:1991:1128JUD001262987.

86. *Pfeifer ir Plank prieš Austriją* [EŽTT], Nr. 10802/84, [1992-02-25],
ECLI:CE:ECHR:1992:0225JUD001080284.
87. *Stanford prieš Jungtinę Karalystę* [EŽTT], Nr. 16757/90, [1994-02-23],
ECLI:CE:ECHR:1994:0223JUD001675790.
88. *Nikolova prieš Bulgariją* [EŽTT], Nr. 31195/96, [1999-03-25],
ECLI:CE:ECHR:1999:0325JUD003119596.
89. *Tierce ir kiti prieš San Mariną* [EŽTT], Nr. 24954/94, 24971/94, 24972/94,
[2000-07-25], ECLI:CE:ECHR:2000:0725JUD002495494.
90. *Medenica prieš Šveicariją* [EŽTT], Nr. 20491/92, [2001-06-14],
ECLI:CE:ECHR:2001:0614JUD002049192.
91. *Brennan prieš Jungtinę Karalystę* [EŽTT], Nr. 39846/98, [2001-10-16],
ECLI:CE:ECHR:2001:1016JUD003984698.
92. *Reinprecht prieš Austriją* [EŽTT]. Nr. 67175/01, [2005-11-15],
ECLI:CE:ECHR:2005:1115JUD006717501.
93. *Sejdovic prieš Italiją* [EŽTT], Nr. 56581/00, [2006-03-01],
ECLI:CE:ECHR:2006:0301JUD005658100.
94. *Marcello Viola prieš Italiją* [EŽTT], Nr. 45106/04, [2006-10-05],
ECLI:CE:ECHR:2006:1005JUD004510604.
95. *Golubev prieš Rusiją* [EŽTT], Nr. 26260/02, [2006-11-09],
ECLI:CE:ECHR:2006:1109DEC002626002.
96. *Jussilia prieš Suomiją* [EŽTT], Nr. 73053/01, [2006-11-23],
ECLI:CE:ECHR:2006:1123JUD007305301.
97. *W. S. prieš Lenkiją* [EŽTT], Nr. 21508/02, [2007-06-19],
ECLI:CE:ECHR:2007:0619JUD002150802.
98. *Lebedeva prieš Rusiją* [EŽTT], Nr. 4493/04, [2007-10-25],
ECLI:CE:ECHR:2007:1025JUD000449304.
99. *Zagaria prieš Italiją* [EŽTT], Nr. 58295/00, [2007-11-27],
ECLI:CE:ECHR:2007:1127JUD005829500.
100. *Asciutto prieš Italiją* [EŽTT], Nr. 35795/02, [2007-11-27],
ECLI:CE:ECHR:2007:1127JUD003579502.
101. *Sakhnovskiy prieš Rusiją* [EŽTT], Nr. 21272/03, [2010-11-02],
ECLI:CE:ECHR:2010:1102JUD002127203.
102. *Korneykova prieš Ukrainą* [EŽTT], Nr. 39884/05, [2012-01-19],
ECLI:CE:ECHR:2012:0119JUD003988405.

103. *Gennadiy Medvedev prieš Rusiją* [EŽTT], Nr. 34184/03, [2012-04-24], ECLI:CE:ECHR:2012:0424JUD003418403.
104. *Černák prieš Slovakiją* [EŽTT], Nr. 36997/08, [2013-12-17], ECLI:CE:ECHR:2013:1217JUD003699708.
105. *Dvorski prieš Kroatiją* [EŽTT], Nr. 25703/11, [2015-10-20], ECLI:CE:ECHR:2015:1020JUD002570311.
106. *Gorbunov ir Gorbachev prieš Rusiją* [EŽTT], Nr. 43183/06, 27412/07 [2016-03-01], ECLI:CE:ECHR:2016:0301JUD004318306.
107. *Ibrahim ir kiti prieš Jungtinę Karalystę* [EŽTT], Nr. 50541/08, 50571/08, 50573/08, 40351/09, [2016-09-13], ECLI:CE:ECHR:2016:0913JUD005054108.
108. *Bivolaru prieš Rumuniją* [EŽTT], Nr. 28796/04, [2017-02-28], ECLI:CE:ECHR:2017:0228JUD002879604.
109. *Dudchenko prieš Rusiją* [EŽTT], Nr. 37717/05, [2017-11-07], ECLI:CE:ECHR:2017:1107JUD003771705.
110. *Karachenstev prieš Rusiją* [EŽTT], Nr. 23229/11, [2018-04-17], ECLI:CE:ECHR:2018:0417JUD002322911.
111. *Murtazaliyeva prieš Rusiją* [EŽTT], Nr. 36658/05, [2018-12-18], ECLI:CE:ECHR:2018:1218JUD003665805.
112. *Valyuzhenich prieš Rusiją* [EŽTT], Nr. 10597/13, [2019-03-26], ECLI:CE:ECHR:2019:0326JUD001059713.
113. *Dijkhuizen prieš Nyderlandus* [EŽTT], Nr. 61591/16, [2021-06-08], ECLI:CE:ECHR:2021:0608JUD006159116.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo sprendimai

114. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001-02-12 nutarimas.

Lietuvos bendrosios kompetencijos teismų sprendimai

115. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012-03-16 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-537/2012.
116. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019-11-21 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-266-719/2019.
117. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021-01-06 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-73-511/2021.
118. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021-06-23 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-65-648/2021.

119. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022-03-16 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-76-719/2022.
120. Lietuvos apeliacinio teismo 2017-10-31 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-437-518/2017.
121. Lietuvos apeliacinio teismo 2019-12-06 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-110-318/2019.
122. Kauno apygardos teismo 2019-01-14 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-132-317/2019.
123. Kauno apygardos teismo 2019-05-03 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-352-493/2019.
124. Vilniaus apygardos teismo 2021-02-23 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. e1A-27-497/2021.

JAV teismų sprendimai

125. JAV Aukščiausiojo Teismo 1970-12-15 sprendimas byloje *Dutton prieš Evans*, 400 U.S. 74, 89.
126. JAV Aukščiausiojo Teismo 1990-06-27 sprendimas byloje *Maryland prieš Craig*, 497 U.S. 836.
127. Floridos Aukščiausiojo Teismo 1998-04-23 sprendimas byloje *Harrell prieš Valstija*, 709 So. 2d 1364.
128. JAV antrosios apygardos apeliacinio teismo 1999-01-22 sprendimas byloje *JAV prieš Gigante*, 166 F.3d 75.
129. JAV šeštosios apygardos apeliacinio teismo 2003-10-28 sprendimas byloje *JAV prieš Benson* 79 F. App'x 813.
130. JAV vienuoliktosios apygardos apeliacinio teismo 2006-02-13 sprendimas byloje *JAV prieš Yates*, 438 F.3d 1307.
131. JAV penktosios apygardos apeliacinio teismo 2007-11-15 sprendimas byloje *Horn prieš Quarterman*, 508 F.3d 306.

Kiti šaltiniai

132. Aiškinamasis raštas dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 188, 189, 246, 255, 256 ir 272 straipsnių pakeitimo ir kodekso papildymo 9¹ straipsniu įstatymo projekto [interaktyvus] (2014). Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/6bad324068cb11e48710f0162bf7b9c5?po>

- [sitionInSearchResults=5&searchModelUUID=17d15ce1-62e9-4052-a7b4-6dbe5fd61330](#) [žiūrėta 2022-04-21].
133. Aiškinamasis raštas dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso papildymo 8² straipsniu įstatymo projekto [interaktyvus] (2020). Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/945db060854f11eaa51db668f0092944?positionInSearchResults=7&searchModelUUID=731845b7-0b12-4960-955c-49e8596afee9> [žiūrėta 2022-04-19].
134. Breyer, S. (2002). *Dissenting statement of Breyer, J. Amendments to Rule 26(b) of the Federal Rules of Criminal Procedure* [interaktyvus], Supreme Court of the United States. Prieiga per internetą: https://www.uscourts.gov/sites/default/files/fr_import/CR2002-09.pdf [žiūrėta 2022-04-21].
135. Butterfield, A., Ngondi., G. E., Kerr, A. (2016). *A Dictionary of Computer Science (7 ed.)* [interaktyvus], Oxford University Press. Prieiga per internetą: <https://www.oxfordreference.com/view/10.1093/acref/9780199688975.001.0001/acref-9780199688975> [žiūrėta 2022-04-19].
136. Dagienė, V., Jevsikova, T. (2016). *Aiškinamasis kompiuterijos terminų žodynas* [interaktyvus], Vilnius: Matematikos ir informatikos institutas. Prieiga per internetą: <https://rastija.lt/> [žiūrėta 2022-04-19].
137. *Guide on Article 6 of the European Convention on Human Rights* (2022) [interaktyvus], Council of Europe/European Court of Human Rights. Prieiga per internetą: https://www.echr.coe.int/documents/guide_art_6_criminal_eng.pdf [žiūrėta 2022-04-20].
138. *Veiklos rezultatai* (2021) [interaktyvus], Lietuvos Teismai. Prieiga per internetą: <https://www.teismai.lt/data/public/uploads/2022/03/teismai2022.pdf> [žiūrėta 2022-04-06].
139. Merkevičius, R. (2021). *Suėmimo skyrimas Lietuvoje COVID-19 sąlygomis. Ar tikrai galime sau leisti baksnoti į A. Navalno „teismo procesą“ Rusijoje?* [interaktyvus], Teise.pro. Prieiga per internetą: <https://www.teise.pro/index.php/2021/02/01/r-merkevicius-suemimo-skyrimas-lietuvoje-covid-19-salygomis-ar-tikrai-galime-sau-leisti-baksnoti-i-a-navalno-teismo-procesa-rusijoje/> [žiūrėta 2022-04-20].
140. Povilanskas, M. (2021), *Nuotolinis teisiamasis posėdis: pažanga ar „procesinis chuliganizmas“* [interaktyvus], Teise.pro. Prieiga per internetą:

- <https://www.teise.pro/index.php/2021/01/05/m-povilanskas-nuotolinis-teisiamasis-posedis-pazanga-ar-procesinis-chuliganizmas/> [žiūrėta 2022-04-06].
141. Rekomendacijos dėl nuotolinių teismo posėdžių (2021) [interaktyvus], Teisėjų taryba. Prieiga per internetą: https://www.teismai.lt/data/public/uploads/2021/08/rekomendacijos-del-nuotoliniu-posedziu-patvirtintos_skelbimui.pdf [žiūrėta 2022-04-20].
142. Scalia, A. (2002). *Statement of Scalia, J. Amendments to Rule 26(b) of the Federal Rules of Criminal Procedure* [interaktyvus], Supreme Court of the United States. Prieiga per internetą: https://www.uscourts.gov/sites/default/files/fr_import/CR2002-09.pdf [žiūrėta 2022-04-21].
143. Valiukėnas, V. J., Sabaliauskaitė, R., Gabijūnienė, J. (red.) (2004). *Aiškinamasis telekomunikacijų terminų žodynas: 4260 terminų: lietuvių k., anglų k., prancūzų k., rusų k.* [interaktyvus], Vilnius: Spauda. Prieiga per internetą: <https://rastija.lt/> [žiūrėta 2022-04-19].
144. 2004-12-30 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato nutarimas Nr. 50 „Dėl teismų praktikos skiriant suėmimą ir namų areštą arba pratęsiant suėmimo terminą“ [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.teisesgidas.lt/modules/paieska/lat.php?id=28529> [žiūrėta 2022-04-21].

SANTRAUKA

Techninių priemonių pagalba vykstantis baudžiamasis procesas (nuotolinis tyrimas ir nagrinėjimas) – galimybės ir ribojimai

Kristijonas Povylius

Magistro darbe analizuojamas nuotolinis baudžiamųjų bylų tyrimas ir nagrinėjimas (nuotolinis baudžiamasis procesas), kuris vyksta vaizdo ar garso konferencijų pagalba. Analizuojamos ne visos, bet, autoriaus nuomone ir pagal atliktų empirinių tyrimų rezultatus, svarbiausios iš to kylančios problemos. Pirmiausia, pristatoma nuotolinio tyrimo ir nagrinėjimo samprata. Toliau aptariamos jo teisinės galimybės Lietuvoje bei atskleidžiami teisinio reguliavimo trūkumai, nulemti netinkamos juridinės technikos. Tuomet, atsiribojant nuo baudžiamojo proceso, aptariamos kitų ne teisinių socialinių mokslų (daugiausia psichologijos) įžvalgos apie bendravimą per vaizdo konferencijas. Taip pat aptariami pagrindiniai nuotolinio baudžiamojo proceso privalumai ir trūkumai.

Paskutinėje darbo dalyje aptariamos konkrečios, autoriaus nuomone, aktualiausios nuotolinio tyrimo ir nagrinėjimo metu kylančios teisinės problemos. Pradedama advokato ir kliento susižinojimo slaptumo užtikrinimo nuotolinio proceso metu analize. Tuomet analizuojama įtariamojo (kaltinamojo) teisės (pareigos) dalyvauti baudžiamajame procese problematika nuotolinio tyrimo ir nagrinėjimo metu, apsiribojant jo teise dalyvauti pirmosios instancijos teismo posėdyje bei teismo posėdyje dėl suėmimo skyrimo. Galiausiai, aptariamos pagrindinės su nuotolinėmis asmenų apklausomis susijusios problemos: grėsmės tokių parodymų išsamumui bei patikimumui, kaltinamojo teisės užduoti liudytojams klausimų užtikrinimas.

Problemų analizė leidžia teisiškai įvertinti Lietuvos baudžiamajame procese vyraujančią nuotolinio tyrimo ir nagrinėjimo praktiką aptariamais aspektais bei pateikti rekomendacijas, kurių turėtų būti laikomasi užtikrinant baudžiamojo proceso kokybę bei asmenų teisių apsaugą nuotolinio tyrimo ir nagrinėjimo metu.

SUMMARY

Possibilities and Limitations of Criminal Procedure with the Help of Technical Means (Remote Investigation and Hearing)

Kristijonas Povylius

The Master's thesis analyses the remote investigation and hearing of criminal cases (remote criminal proceedings), which takes place via video or audio conferencing. The analysis does not cover all the problems but in the author's opinion the most important ones. First of all, the concept of remote investigation and trial is presented, its legal possibilities in Lithuania are discussed and the shortcomings of the legal regulation, which are caused by inadequate legal techniques, are revealed. Then, distancing itself from criminal proceedings, it discusses the insights of other non-legal social sciences (mainly psychology) on communication via video conferencing. The main advantages and disadvantages of remote criminal proceedings are also discussed.

The final section of the thesis discusses the specific legal issues that the author considers to be the most important in the context of remote investigations and hearings. It starts with a discussion of the lawyer-client relationship. It then analyses the issue of the suspect's (accused person's) right (duty) to participate in criminal proceedings, limiting it to his/her right to participate in the hearing of the court of the first instance and in the hearing on remand in custody. Finally, the main problems related to the remote examination of witnesses are discussed: threats to the completeness and reliability of such testimony, and ensuring the accused's right to ask questions of witnesses.

The analysis of the problems allows for a legal assessment of the prevailing practice of remote investigation and hearing in the Lithuanian criminal proceedings in the aspects discussed and for recommendations to be made to ensure the quality of the criminal proceedings and the protection of the rights and freedoms of the participants in the remote investigation and hearing.

PRIEDAI

Priedas Nr. 1

KOKYBINIS INTERVIU TYRIMAS

Kokybinio interviu tyrimo metu šio darbo autorius kalbėjosi su 3 prokurorais (atitinkamai einančiais pareigas Generalinėje prokuratūroje, apygardos prokuratūroje bei apylinkės prokuratūroje), 3 baudžiamąsias bylas nagrinėjančiais teisėjais (2 iš jų pareigas eina apygardų teismuose, 1 – apylinės teisme), 2 baudžiamosiose bylose praktikuojančiais advokatais (abu iš Vilniaus) bei 3 ikiteisminio tyrimo pareigūnais (tyrėjais) (visi iš Vilniaus). Interviu buvo atlikti 2022 m. vasario-kovo mėnesiais. Trukdavo nuo 30 minučių iki 1 valandos.

Darbo autorius praktikus apklausė naudodamasis iš anksto paruoštu klausimynu. Tačiau pokalbio metu periodiškai nuo klausimų buvo nukrypstama, priklausomai nuo pašnekovo asmeninės patirties.

Autorius nuoširdžiai dėkoja tyrimo dalyviams už bendradarbiavimą. Taip pat dėkoja tiems, kurie padėjo pašnekovus surasti (ypač – darbo Vadovui).

Žemiau pateikiami orientaciniai klausimai, užduoti tyrimo metu. Jie kiek skyrėsi priklausomai nuo respondento atliekamų pareigų:

• BENDRI KLAUSIMAI

- Papasakokite apie savo kaip tyrėjo(os) darbo patirtį. (tyrėjams)
- Ar Jums teko susidurti su nuotoliniu baudžiamuoju procesu?
- Kokiose baudžiamojo proceso veiksmuose, posėdžiuose esate dalyvavęs(usi) nuotoliniu būdu?
- Ar teko baudžiamajame procese nuotoliniu būdu dalyvauti iki COVID-19 pandemijos pradžios?
- Ar pasikeitė Jūsų darbo specifika nuo pandemijos pradžios? Jei taip, tai kaip?
- Kaip sekėsi pereiti prie nuotolinio baudžiamojo proceso? Kokių sunkumų turėjote?
- Kaip keitėsi nuotolinio baudžiamojo proceso paplitimas pandemijos metu? Ar pasirinkimą baudžiamajame procese dalyvauti nuotoliniu būdu lemdavo

pandemijos intensyvumas? Ar pasibaigus intensyviems ribojimams dar tenka procese dalyvauti nuotoliniu būdu?

- Ar nuo pandemijos pradžios keitėsi Jūsų darbo krūvis? Ar bylų nagrinėjimas lėtėjo / greitėjo?
- Kai sprendžiate dėl baudžiamojo proceso veiksmo (etapo) atlikimo būdo (t. y. ar nuotoliniu būdu, ar „gyvai“), į kokias aplinkybes kreipiate dėmesį?

- **TEISINIS REGULIAVIMAS**

- Kaip suprantate BPK 8² str. numatytas sąlygas, kurioms esant dalyvavimą baudžiamajame procese galima užtikrinti nuotoliniu būdu?
- Ar esate pats(i) išreiškęs(usi) nesutikimą su nuotoliniu baudžiamuoju procesu? Jei taip, kodėl? Ar į nesutikimą buvo atsižvelgta? Jei taip, tai kaip? Jei ne, tai kodėl?
- Ar esate susidūręs(usi) su kitų proceso dalyvių nesutikimu dėl nuotolinio baudžiamojo proceso?

- **SĄLYGOS**

- Ar visi proceso dalyviai, kurių dalyvavimą procese buvo norima užtikrinti nuotoliniu būdu, turėjo tam reikiamas sąlygas (pvz., technines priemones, interneto ryšį, tinkamą patalpą, kompiuterinio raštingumo įgūdžius)? Jei ne, kaip tai buvo sprendžiama?

- **IKITEISMINIS TYRIMAS**

- Ar įsitvirtinęs nuotolinis procesas paveikė susipažinimo su ikiteisminio tyrimo duomenimis tvarką? Jeigu taip, tai kaip? Ar tai pakito sprendžiant suėmimo klausimus? (išskyrus tyrėjus)
- Ar teko dalyvauti nuotoliniame teismo posėdyje, kuriame buvo sprendžiami suėmimo klausimai? (išskyrus tyrėjus)
- Vertinant apskritai, ar tai neapsunkino ikiteisminio tyrimo? (prokurorams ir tyrėjams)

- **APKLAUSOS**

- Kuo nuotolinė apklausa skiriasi nuo įprastos?
- Kaip nustatoma nuotoliniu būdu apklausiamo asmens tapatybė?
- Ar Jums svarbu matyti apklausiamojo kūno kalbą gyvai? Ar nuo to priklauso Jūsų elgesys? Jei taip, kaip tai pasireiškia?
- Ar įsitikindavote, kad apklausiamajam nėra daromas poveikis iš išorės? Jei taip, tai kaip?
- Ar nuotolinius parodymus vertinote kažkaip kitaip nei „gyvus“?

- Ar teko apklausti asmenį (dalyvauti apklausoje), esantį užsienyje, nepareiškus teisinio pagalbos prašymo (Europos tyrimo orderio)?
- Ar teko nuotoliniu būdu apklausti (dalyvauti apklausiant) asmenį, kuris parodymus duoda iš privačios aplinkos? Jei taip, kokie pavojai tame slypi?
- **ADVOKATO IR KLIENTO BENDRAVIMAS**
 - Koku būdu leidžiate advokatui ir jo atstovaujajam proceso metu konfidencialiai pasitarti, jeigu šie posėdyje dalyvauja iš skirtingų vietų? (teisėjui)
 - Ar pandemijos metu keitėsi Jūsų bendravimo su klientais specifika? (advokatams)
 - Koks Jūsų klientų požiūris į dalyvavimą procese nuotoliniu būdu? (advokatams)
 - Kaip Jūsų ir kliento konfidencialus bendravimas užtikrinamas teismo posėdžio metu? (advokatams)
- **TEISMINIS PROCESAS** (išskyrus tyrėjus)
 - Ar pakito visuomenės dalyvavimas procese? Ar buvo kilę problemų dėl viešumo principo įgyvendinimo?
 - Ar esate posėdžio metu susidūrę(usi) su techniniais nesklandumais? Su proceso dalyvių piktnaudžiavimu?
- **VERTINIMAS**
 - Ar įžvelgiate nuotolinio baudžiamojo proceso privalumų? Jei taip, kokių?
 - Ar įžvelgiate nuotolinio baudžiamojo proceso trūkumų? Jei taip, kokių?
 - Kokius baudžiamojo proceso veiksmus (etapus) sutiktumėte atlikti nuotoliniu būdu, o kokių – niekuomet (jei tokių yra)?
 - Ar nuotolinį baudžiamąjį procesą vertinate labiau teigiamai, ar neigiamai?
 - Kaip plačiai turėtų būti naudojamosi nuotolinio baudžiamojo proceso galimybės pasibaigus pandemijai?

Priedas Nr. 2

KIEKYBINIS ANKETINIS TYRIMAS

Kiekybinio anketinio tyrimo metu šio darbo autorius apklausė 104 baudžiamajame procese praktikuojančius Lietuvos teisininkus: 41 prokurorą, 33 teisėjus bei 30 advokatų. Apklausa buvo anoniminė, atliekama naudojantis internetine platforma, trukmė – maždaug nuo 5 iki 10 minučių. Atlikta 2022 m. vasario-kovo mėnesiais.

Iš pradžių internetinė nuoroda į apklausą buvo išsiųsta institucijų (prokuratūrų, teismų, Lietuvos advokatūros) atstovams prašant ją pasidalinti su atitinkamos institucijos teisininkais (prokurorais, baudžiamąsias bylas nagrinėjančiais teisėjais bei baudžiamosiose bylose praktikuojančiais teisininkais). Vėliau apklausa pakartotinai buvo išsiųsta atsitiktine tvarka parinktiems teisininkams asmeniškai (112 prokurorų, 70 teisėjų, 80 advokatų).

Tarp apklausą užpildžiusių prokurorų 15 pareigas atlieka apylinkės lygmens prokuratūroje, 10 – apygardos, 9 – Generalinėje prokuratūroje. Likę 7 prokurorai prokuratūros lygmens atsakymuose nenurodė. Prokurorų darbo patirtis baudžiamajame procese – nuo 15 iki 42 metų. Visi prokurorai į klausimą, ar yra susidūrę su nuotoliniu baudžiamuoju procesu, atsakė „taip“.

Tarp apklausią užpildžiusių teisėjų 18 pareigas eina apylinkės lygmens teisme, 6 – apygardos, 1 – Lietuvos Aukščiausiajame Teisme. Likusių 8 teisėjų pareigų atlikimo teismo iš atsakymų nustatyti nepavyko. Teisėjų praktikos baudžiamajame procese patirtis – nuo 0,5 metų iki daugiau nei 30 metų. Į klausimą, ar yra susidūrę su nuotoliniu baudžiamuoju procesu, 32 teisėjai atsakė „taip“, o 1 į klausimą neatsakė.

Dauguma apklausą užpildžiusių advokato veikla verčiasi Vilniuje (21). Dar 4 – Kaune. 2 – Klaipėdoje. 1 – Šiauliuose, 1 Ukmergėje. Dar 1 respondentas vietos, kurioje verčiasi advokato veikla, nenurodė. Praktikos baudžiamajame procese patirtis – nuo 2 iki 27 metų. Į klausimą, ar yra susidūrę su nuotoliniu baudžiamuoju procesu, 27 advokatai atsakė „taip“, 2 – „ne“ ir dar 1 į šį klausimą neatsakė.

Visiems respondentams buvo pateikti beveik vienodi tiek uždaro, tiek atviro tipo klausimai:

Klausimas (atsakymo variantai, jeigu yra)
Kiek laiko praktikos turite baudžiamajame procese (metais)?
Kuriame mieste (rajone) ir kokios instancijos teisme atliekate teisėjo pareigas? / Kuriame mieste (rajone) ir kokio lygmens prokuratūroje atliekate prokuroro tarnybą? / Kuriame mieste (rajone) verčiatės advokato veikla?

Ar esate susidūręs su nuotoliniu baudžiamuoju procesu? (Taip / Ne)

Nuotolinio baudžiamąjo proceso privalumai (Visada / Dažnai / Kartais / Retai / Niekada / Neturiu nuomonės):

- Sutaupo laiko ir kitų resursų teismui.
- Sutaupo laiko ir kitų resursų prokurorui.
- Sutaupo laiko ir kitų resursų advokatui.
- Sutaupo laiko ir kitų resursų įtariamajam / kaltinamajam.
- Sutaupo laiko ir kitų resursų nukentėjusiajam.
- Sutaupo laiko ir kitų resursų liudytojui, ekspertui, specialistui.
- Sutrumpina sulaikymo / suėmimo terminus.
- Padeda ikiteisminį tyrimą atlikti ir bylą teisme išnagrinėti greičiau.
- Padeda ikiteisminį tyrimą atlikti ir bylą teisme išnagrinėti išsamiau.
- Palengvina advokato kliento gynybą / atstovavimą jo interesams.
- Teismo procesas tampa atviresnis visuomenei.
- Teisingumą daro labiau prieinamą.
- Didina pasitikėjimą baudžiamąja justicija.

Ar yra kitų nuotolinio baudžiamąjo proceso privalumų? Jei taip, kokių? (Taip pat šiame laukelyje galite pakomentuoti aukščiau esančius atsakymus)

Nuotolinio baudžiamąjo proceso trūkumai (Visada / Dažnai / Kartais / Retai / Niekada / Neturiu nuomonės):

- Kenkia advokato ir kliento susižinojimo slaptumui.
- Pažeidžia įtariamojo / kaltinamojo ir gynybos teises.
- Kelia sunkumų susipažįstant (supažindinant gynybą) su ikiteisminio tyrimo medžiaga sprendžiant suėmimo klausimus.
- Kelia riziką asmenų parodymų autentiškumui.
- Nuotoliniu būdu duoti parodymai yra mažiau išsamūs.
- Riboja galimybę veiksmingai įgyvendinti kaltinamojo teisę užduoti liudytojams klausimų.
- Kelia techninių sunkumų (pvz., pasirašant priesaiką, nustatant asmens tapatybę ir pan.).
- Didina riziką, jog konfidenciali ir jautri informacija bus paviešinta.
- Lemia mažiau išsamų ikiteisminį tyrimą ir teisminį bylos nagrinėjimą.
- Lemia ilgesnį ikiteisminį tyrimą ir teisminį bylos nagrinėjimą.

<ul style="list-style-type: none"> • Mažina teismo proceso iškilmingumą, apsunkina drausmės teismo posėdžiu metu palaikymą. • Daro teismo procesą mažiau viešą. • Lemia mažesnę proceso dalyvių aktyvumą (įsitraukimą) procese. • Mažina pasitikėjimą baudžiamąja justicija.
Ar yra kitų nuotolinio baudžiamojo proceso trūkumų? Jei taip, kokių? (Taip pat šiame laukelyje galite pakomentuoti aukščiau esančius atsakymus)
Ar nuotolinis baudžiamasis procesas yra tik LAIKINAS SPRENDIMAS COVID-19 pandemijos metu, ar jis turėtų likti plačiai naudojamas ir pasibaigus pandemijai?
Jei turėtų likti, kokie proceso veiksmai, etapai galėtų vykti nuotoliniu būdu? Kokie — ne?
Jeigu turite papildomų pastebėjimų apie nuotolinį baudžiamąjį procesą, prašau palikti juos čia.

Darbo autorius nuoširdžiai dėkoja respondentams už dalyvavimą tyrime bei asmenims, kurie padėjo šiuos respondentus pasiekti.